

DJELA FRANA GALOVIĆA

Sv. IV. UREĐUJE JULIJE BENEŠIĆ Sv. IV.

Tisak i uvez „UNION“ grafičko-nakladni zavod d. d. — Zagreb

FRAN GALOVIĆ

DRAME

IV

(1908-1911)

IZDANJE HRVATSKOG IZDAVALAČKOG BIBLIOGRAFSKOG ZAVODA

ZAGREB 1942

PRED ZORU

DRAMSKA SKICA U JEDNOM ČINU

LICA:

BLAŽ LUKIĆ, gazda
JANA, njegova žena
ĐURO, njihov sin
TOMO, Blažev sinovac
DORA, njegova žena
KATA, Tomina sestra
KUM MARKO

Odigrava se u Lukićevoj kući. — Kasna jesen.

JEDINI ČIN

Oveća soba. Desno naprijed vrata, koja vode napolje. U sredini omanja vrata u drugu sobu; kraj njih s desna peć, a s druge strane postelja. Lijevo dva prozora. Stol, klupe, dva tri stolca i jedna ladica. — Mrak.

Desno i lijevo od gledalaca.

PRIZOR PRVI

Đ u r o i J a n a.

ĐURO *leži na postelji obuven i spava. Kaput je svukao i bacio na klupu pored sebe. Prsluk mu je raskopčan, ruke je uzvinuo nad glavu, a noge ispružio preko postelje.*

Pauza. — Duga tišina, a onda se začuje iz susjedne sobe laki štropot i koracanje.

JANA *izlazi srednjim vratima, pođe do Đure i lagano ga podrma za rame:* Đuro . . . Ne čuješ li? . . . Đuro . . .

ĐURO *protegne se, zijevne i protare oči. Saneno:* Ahà . . . Baš sam čvrsto spavao . . .

JANA: Dugo smo slušali[1]) sinoć.

ĐURO *ustao je polako, zatim se protegne i stane oblačiti kaput:* Gotovo da mi je i zima . . .

JANA *napaljujući svijeću:* Nisi se dosta naspavao . . . Pa i vani je zahladilo . . .

ĐURO: A njega još nema? . . .

JANA *duboko uzdahne:* Bog zna, kad će doći . . . Kad jednom ode u taj prokleti vinograd, onda se ne vraća tako brzo natrag . . .

ĐURO *mrko:* Već je treći dan, otkako je gore.

JANA: Da barem nije tako daleko . . . Ja bih otišla po njega.

ĐURO: Toga bi vam još trebalo . . . Istukao bi vas i protjerao kući, pa opet ostao tamo . . .

JANA: Oh, Bože moj . . . Zašto on mene toliko muči? . . . Kad dođe, sve se bojim . . . Ne će biti moguće razgovarati s njime tjedan dana . . .

---

[1]) Slušali mjesto kajkavskoga: čuli, znači: bdjeli, bili budni. (Op. ur.)

ĐURO *iza kratke pauze:* Ovako dalje to ne ide . . . Već bi i vragu dodijalo.

JANA: Šta ćemo . . . Iz te kože nikuda . . . On je gazda . . .

ĐURO *žešće:* Pa onda? . . . Gazda! . . . Kao da smo mi zato njegovi sluge . . . Nismo li zadruga?

JANA: Lako je tebi govoriti . . . ali ja sam mu žena.

ĐURO: A, šta žena? . . . Ne biste li mogli lako živjeti i bez njega?

JANA: Nemoj . . . Grijeh je lomiti prisegu . . . Grijeh je to pred Bogom i pred ljudima . . .

ĐURO *nesmiljeno:* Onda trpite i nemojte se tužiti, da vam je zlo. *Ushodao se po sobi.*

JANA *sjela je kraj stola i spustila glavu na ruke:* Prije je bio još gori . . . Znao bi me za kosu dovući do ladice i pritvoriti je, pa onda udri konopom i šakama . . .

ĐURO *stresao se i stisnuo čeljusti, tvrdo:* Šta to pripovijedate sada?

JANA: Trpjela sam dan na dan . . . A moglo mi je biti bolje . . . mnogo bolje . . . Koliko sam prosaca imala! . . .

ĐURO: Čemu ste se onda udavali ovamo? . . .

JANA: Tako . . . Morala sam . . . Što sam onda i znala? . . . Bila sam mlada, kuća je Lukićeva bila bogata . . . pa nagovarali su me . . .

ĐURO *sjeo je na mali stolčić kraj peći i pritisnuo čelo o ruke.*

JANA: I tako već trpim četrdeset godina . . . Uvijek u strahu, uvijek pokorna . . . Mislila sam u početku: Bit će bolje . . . Bog jedini zna, koliko sam prepatila . . . Šta mi je mati mogla pomoći, da sam joj i potužila? . . . I sama je imala pokore kod kuće . . . *Uzdahnuvši.* Pa šta mi već sada i ostaje? . . . Još par godina, i sve je gotovo . . . Očuvaj me, Bože, samo duge bolesti . . .

ĐURO *ustao je naglo:* A ja?...

JANA: Ti... ti si mlad, pa eto... Bit će i njemu jedamput kraj, a onda... onda ćeš ti biti gazda... Trpi još nekoliko godina...

ĐURO *porugljivo:* Je li?... Zato, što će mi možda ostaviti pet rali zemlje, ako ih prije ne zapije, zato da ja budem njemu pod strahom još dvadeset godina?...

JANA *ustala je, mučno:* Pa šta... šta hoćeš onda?

ĐURO *sasvim blizu do nje, suho:* Šta?... Diobu hoću, eto... Sad znate...

JANA *zadrhtala je, nemoćno:* Ne muči me još i ti... I Dora to svaki dan spominje... Pustite me barem da u miru umrem, pa onda radite, što vas volja...

ĐURO *bešćutno:* Pa ostanite vi s njim, ako hoćete, da vas se svaki dan natuče...

JANA: Nemoj... Ne griješi...

ĐURO *jakim glasom:* Ja ne ću više da budem njegov sluga... Razumijete li me?... Ne ću...

JANA *u strahu:* Ne viči... čut će nas naši... Bit će opet svađe.

ĐURO: Neka bude... Šta mi stalo...

JANA: Nemoj... Primiri se... Bit će jednom bolje... Kad ja mogu trpjeti, možete i vi... Šta će svijet reći, kad začuje, da se svađamo... Pa onda ta dioba... Ne... nemoj ... nemoj, ako Boga znaš... Bit će zla...

ĐURO *raspaljeno:* Mi ćemo raditi i mučiti se kao crvi, zar ne, a on se po vinogradima poteže i pije s onim vragovima. — Mi smo dobri samo, kad treba kopati.

JANA: Nemoj... Ja bih se više morala tužiti negoli vi svi... Koliko sam noći prosjedila na sjeniku, sva modra od udaraca, dršćući od zime i od straha... Baš onda, kad sam

imala tebe, i onda je otišao u vinograd... Nije ga bilo tjedan dana, a kad se vratio, izvukao me iz postelje i tukao, dok nisam pala na pod...

ĐURO *tvrdo:* I onda ga još branite...

JANA: Ne branim ja njega... šta bih ga branila?... Ali to je teško... Ubit će te, ako mu što spomeneš o diobi...

ĐURO *uhvati je za rame:* Ali ja ne ću, razumijete li, ja ne ću da budem s njime pod istim krovom... ne ću...

JANA: Đuro!...

ĐURO: Nek mi dade moje, pa zbogom... Od njegovoga ne ću tražiti nikada ni mrvice... Prokleto mu sve bilo...

JANA: Ne griješi, Đuro... ja znam... on je zao, ali ipak... pomisli, otac ti je...

ĐURO *prezirno:* Šta?... Kakav otac?... *Kroz zube.* Ja ga mrzim...

JANA: Šuti...

ĐURO *prigušeno:* Još prošle godine... Kopali smo vinograd... Dora me nešto razljutila, i malo sam joj žešće odbrusio... I onda, onda me udario... Boljelo me, ali me još više bilo stid pred drugim kopačima... I ono mu ne ću zaboraviti ... nikada...

JANA: Ja ne znam... ja ne znam, što će iz svega toga biti...

ĐURO: Što bilo, da bilo... jedamput mora biti kraj...

JANA: Sve će otići po zlu...

ĐURO: Neka ide... Rađe ću jesti jedared na dan suhoga kruha, negoli ovdje živjeti u grijehu i biti njegov sluga...

JANA: Ja se samo bojim... on je nagao...

ĐURO: Pa onda?

JANA: Moglo bi biti zla...

ĐURO: Meni je već sasvim svejedno...

JANA: O, Bože moj... Bože...

ĐURO: A i Tomo ... i njemu je već do grla ...

JANA: Znam ja to.

ĐURO: Znam, da znate ... *Smiješeći se porugljivo.* E, nego ... lijepo je to ... ništa ne raditi, otići u vinograd, pa u birtiju, a družina nek crkava od posla ... I ja bih znao tako ...

JANA *šuti.*

ĐURO: A onda, niti smiješ što reći, niti kuda otići, jer eto odmah gazda na te ...

JANA *spustila se opet na stolicu.*

ĐURO: Pa još ... svaki bolji zalogaj i vino i sve ... sve nosi onoj kuji ...

JANA *trznula se:* Što to govoriš?

ĐURO: Zato ga se i drži onako ... Mislite li, da ja ne znam, kako joj je odnio pred mjesec dana dvadeset forinti ...

JANA *uzdahne teško i prekrije lice rukama, a ramena joj počnu polako podrhtavati od plača.*

ĐURO: Ne koristi vam ništa plakati ... Bolje će biti, da se raskrstite s njim, pa neka mu propadne sve do vraga ...

JANA *kroz suze:* Ah ... tako mi je teško ... Najvoljela bih, da me nema ...

ĐURO: Treba njemu jedamput otvoreno reći, što ga ide, pa ćete vidjeti ... Dosada smo uvijek šutjeli, a zato je i bio takav ... Naći će se i njemu —

JANA *ustane naglo i pristupi k prozoru:* Čekaj ... kola idu

Izvana se čuje štropot kola, što prolaze mimo kuće, i onda se začas opet sve smiri.

JANA: Nije on ... Netko ide valjda u šumu ...

ĐURO *stresao se i stisnuo grčevito šake, a onda pređe lagano rukom preko čela, uzme kapu sa stolice i stavi je na glavu.*

JANA *gleda ga časak i onda prošapće:* Meni je samo tebe žao ... Kakova je tvoja mladost? ...

ĐURO *mahne rukom, duboko:* Ništa ... ništa zato ... otrest ćemo se mi toga ...

JANA: Vidim druge, kako su veseli ... A ti ... ti uvijek samo radiš, i onda te još izgrdi ...

ĐURO *surovo:* Pa šta mi to spominjete? ...

JANA: Ali, Đuro ...

ĐURO: Samo da me još više ljutite ...

JANA: Zašto si takav?

ĐURO: Kakav opet? ... Ako vam velim, što hoću, nije vam pravo ... ako šutim —

JANA *prekinuvši ga:* Nemoj ... Ti znaš, da ja samo za tebe živim ...

ĐURO: I zato branite njega ...

JANA *pošla je k njemu:* Ali ... ja bih za te sve dala ...

ĐURO: Ajte do vraga ... *Okrene se i ode napolje.*

PRIZOR DRUGI

J a n a, D o r a, kasnije T o m o.

JANA: Oh ... Bože moj!

DORA *izlazi kroz srednja vrata:* Šta vam je, strino?

JANA: Ah ... šta bi mi bilo? Nitko ... nitko mi ne vjeruje ...

DORA: Nemojte, strino ... Mi znamo, da vi niste svemu tome krivi, ali tako ...

JANA: Pa i on ... moj sin ... i on mi ovako ... *Zajeca.*

DORA: Nemojte opet ... Njega to boli, a onda u ljutini izbaci i koju više, negoli bi trebalo ...

JANA: Tako mi je teško ...

DORA: Šta ćete ... Ne će tu biti dobra, dok se ne raziđemo ... *Naglo.* Dà ... nisam vam još ni kazivala ... Pred neko tjedan dana htjela sam djeci odrezati kruha, a on je baš ulazio u sobu ... »Šta režeš opet«, pograbio me za ruku ... »Mä nemojte«, velim ja, »djeca su gladna« ... — »Šta gladna? ... Ne smiješ. Uvijek bi samo žderali, a ne radite ništa« ... I onda mi istrgao kruh iz ruke, zatvorio ga u stol i turnuo me, da sam malne pala ... Pa čemu mi onda ovakav život?

JANA: A šta ti ja mogu pomoći?

DORA: Znam, da ne možete ... Ali vjerujte mi, strino, da sam znala ono, što danas znam, nikada me ne bi vidjela ova kuća ... Makar morala za crnoga ciganina.

TOMO *ulazi kod posljednjih Dorinih riječi iz druge sobe:* Šta je opet? ...

DORA *osorno:* A, šta ... Ništa ...

TOMO: Već počinješ ...

DORA: Moram, kad ti šutiš ... Lako je tebi ... Odeš samo napolje, a ja neka slušam djecu, kako plaču ...

TOMO: Koji ti je vrag već u jutro? ...

DORA *porugljivo:* Ništa mi nije ... baš ništa ...

TOMO: I ti ne daš meni mira ni na čas ...

DORA: A tko ga meni daje? ... Ha? ... Zašto ti ne režeš djeci kruha? ...

TOMO: Šuti ...

DORA: Ja sam mati ... Mene to boli, znaš ... Ako je tebi svejedno, pa dobro ... Ja ću otići s djecom, a ti živi, kako ti drago ...

JANA: Nemoj, Doro ...

DORA *žestoko:* A, šta ne bi ... On samo šuti i vuče kao konj, ali ja, ja nisam takova ... i ne ću biti ...

TOMO: K vragu ... tome ne će biti kraja ... *Ode na desno.*

DORA *za njim:* Idi ... idi samo ... nisi i onako za drugo, nego da štale snažiš ...

JANA: Sretna si, što je još takav ...

DORA: A, šta, kad se drži kao lipov svetac ... Onaj vrag, prosti mi Bože, on nas sve muči ... Najbolje, da se mi samo podijelimo ...

JANA: Nemoj opet ... Već mi je to i Đuro danas govorio.

DORA: Ima i pravo ...

JANA: A tko ... tko će to njemu reći?

DORA: Tko? ... Pa ja ću, ako se svi baš tako bojite ...

JANA: Teško ... teško će to ići ...

DORA: A kako bi nam onda bilo lijepo ... Vidite, jučer sam bila kod Markovih, kod Bare ... I njoj vam je bilo koje-kako, kad su bili zajedno ... A sada ... sve, što vidi oko sebe, to je njezino ... Ako i radi, barem znade za koga ... A ovako, mi se tu mučimo, i kinimo, pa šta imamo od toga? Gazda sve potroši sam, a nama ako kupi jedamput na godinu kakove čizme ... To nam je sve ...

JANA: Ja ne znam samo, što bih rekla ...

DORA: Veli mi Bara, da nije dosada ni znala, što je život ... Nitko joj ne zapovijeda, nitko na nju ne viče, radi, koliko može, pa je u miru i blagoslovu ...

JANA: Istina je to ... istina ...

DORA: Pa onda, barem joj djeca nisu gladna, kako su moja ...

JANA: Nemoj ... vidiš ... zašto ne kažeš meni, ja ću ti uvijek dati ... A ovako, njemu je valjda bilo žao, što si sama htjela da odrežeš ...

DORA *nasmije se ljutito:* Eto ... ni to čovjek ne smije ... A tko je kruh priradio? ... Tko? ... Je li gazda išao ma jednom s nama u polje? ... A? ... Sjedio je u vinogradu i lokao dan na dan, dok smo mi kopali ...

JANA: Ne ljuti se... čekaj...

DORA: A, jest... Vidite li, strino, i vi ste sami dosta krivi...

JANA: Ja?

DORA: Nego da jeste... Da sam ja na vašem mjestu, bilo bi drukčije... Vi ste preveć pošteni... Kad on vuče na jednu stranu, ja bih — bome — na drugu... Čemu davati njemu od svake stvari računa? I onako će sve otići k vragu, ako se za vremena ne raziđemo... Još ćemo i mi ostati siromasi, a sve radi gazde...

JANA: Ne... ne... ja to ne ću... ja nisam još nikada uzela —

DORA *prekine je:* I pravo vam je onda, što radi tako s vama...

JANA: Nemoj i ti... Već me je i Đuro dosta ražalostio...

DORA: Vidjela sam... još sam bila mala, — kako su žene kod nas raznosile i grah i kukuruz i sve... A najviše gazdarica... Vjerujte mi, strino, da sam ja, ko što ste vi...

JANA: Toga ja ne ću nikada učiniti... Ja nisam još nikada uzela ni koliko je crna pod noktom...

DORA: Kad ne ćete, ne trebate... Ali znate, ja vam velim opet, da ne ću tako dugo mirovati, dok ne nagovorim Tomu, da zatraži diobu... Više ne ću da radim za drugoga...

JANA: Šta vam je danas?... Svi ste nekako...

DORA: Pa vidite onda i to... Kata bi se trebala ove jeseni udati, a on ne da... A šta njega i briga, hoće li se ona udavati ili ne će?... Tomo je njezin brat, on tu ima riječ... A tko će biti kriv onda, ako je mladoženja ne bude htio čekati do druge jeseni...

JANA: Nemoj mi više ništa govoriti... Ja vam ne mogu pomoći...

DORA: Proklet onaj čas, kad sam došla ovamo...

Pauza.

DORA *otvori vrata u dnu, osorno:* No, Kato... hoćeš li skoro?...

KATA *iznutra:* Evo... baš se oblačim...

DORA: Ajde... ajde... požuri se... *Jani.* Idem ja sada krave podojiti...

JANA: Idi slobodno... I ja ću doći začas...

DORA: A Kati recite, neka naloži peć... Zahladilo je od sinoć.

JANA: Bit će i snijega za koji dan... Vidjela sam jučer vrane u vrtu...

DORA *izlazi napolje.*

PRIZOR TREĆI

Jana i Kata.

JANA *pokriva postelju i pritom otare po koju zaostalu suzu.*

KATA *izlazeći:* Ja sam, bome, danas zadnja...

JANA: Ništa zato... I ja sam nekada mogla spavati...

KATA *pogledavši je izbliže:* Već ste plakali, strino?...

JANA: Ah.. nije ništa...

KATA: Zašto toliko plačete?... Barem sada nema strica kod kuće...

JANA: Nema ga još... nema...

KATA: Znate, ja ne mogu gledati, kad se onako okosi na vas... I sama bih onda najrađe zaplakala...

JANA: Nemoj se ti žalostiti...

KATA: Kako ne bih, kad ste uvijek bili tako dobri... Šta bih ja ovdje, da vas nije bilo?... Matere nisam ni poznavala...

JANA: Moramo jedno drugome pomagati...

KATA: Dobri ste vi... A on to ne vidi... Znate... višeput bih najvoljela, da umre...

JANA: Nemoj, Kato... Ne smijemo željeti drugome smrt... To je grijeh...

KATA: Pa... kad je takav... Tko mu ne bi želio?... *Iza stanke.* A kada će doći natrag?

JANA: Šta ti ja znam... Ali daj... idi, naloži vatru u peći...

KATA Idem... *Izađe desno.*

JANA *ode u drugu sobu, pa se domala povrati.*

PRIZOR ČETVRTI

Jana i Tomo.

TOMO *ulazeći:* Čujete, strino... Hoćemo li danas u šumu?

JANA: Ja ti ne znam... Nije li on ništa rekao?

TOMO: Nije...

JANA: Pa ne idite onda... Bog zna, bi li mu opet bilo pravo?

TOMO: A ako ne odemo, opet će reći, da ne radimo ništa.

JANA *uzdahne.*

TOMO: Nikako dobro...

JANA: Šta ćeš?

TOMO *sjeo je na klupu kraj postelje:* Dora misli, da je meni svejedno, što šutim... I meni je teško, kad gledam, gdje nam sve propada, ali ipak se nadam... Uvijek mislim, da će biti bolje...

JANA *priđe k prozoru i zagleda se napolje.*

TOMO: A onda i djeca su tu... Sada imamo dosta grunta, ali kad se razdijelimo, šta će zapasti svakoga?... Ona na to i ne misli...

JANA: Istina je to... Lako je sada, gdje ima svega u kući, ali kad bude sama svoja gazdarica, vidjet će već... Kupi ovo... kupi ono... Nikad nema kraja...

TOMO: Teško je svima, znam ja to, ali ipak... Kad bismo mogli kako prodati vinograd...

JANA *naglo:* To nemoj ni misliti... Gdje bi on na to pristao?

TOMO: Kad jednom tamo ode, nikada dosta...

JANA: Ja ne znam... ja ne znam, kako će se sve to svršiti...

TOMO: Bogme ni ja...

JANA: Šta će biti opet, kad dođe?...

TOMO: Ah... šutite samo...

JANA: Već me je stid izlaziti na ulicu... Svi susjedi... sve zna za naš život...

TOMO *izvadio je lulu iz džepa, napunio i pripalio.*

JANA: I Đuro mi je danas već dosta toga nagovorio...

TOMO: Nešto je srdit... Nije htio sa mnom pravo ni razgovarati...

JANA: Siromak... I on trpi dosta...

TOMO: Trpimo svi.

JANA: Oh, Bože moj... Bože... *Ode napolje.*

PRIZOR PETI

T o m o i Đ u r o.

TOMO *ostao je sjedjeti na klupi i puši.*.

ĐURO *ulazi u sobu i pođe polako k prozoru, a onda se okrene i zagleda u Tomu:* Čuješ... ja ću mu kazati, kad dođe...

TOMO *ustane:* Zašto si takav?... Vjeruj mi, ne će ti puno koristiti... Ni meni ne da žena nijedan dan mira, ali... šta ćeš?... Pa možda će se i promijeniti...

ĐURO: Nemoj mi to samo govoriti...

TOMO: Vidiš... Jedamput sam bio lani u vinogradu s njime... Ne znam... radi nečega smo se porječkali, i ja mu onda spomenem diobu... »Nema tu ništa«, izdere se on, »prezelen si ti još za to«... — Pa šta ćeš onda?... Sa svim ovim vragovima je dobar, i njemu će se za volju otezati s time, dogod bude htio...

ĐURO: Ja ne mogu više...

TOMO: Čekaj... ustrpi se još malo...

ĐURO: Ajde zbogom... Ti si ko i mati...

TOMO: Slušaj... A šta ćeš onda? Onako bez svega...

ĐURO: Ništa... Makar morao tuđe trnje orati, ja hoću da budem svoj čovjek...

TOMO: Dojadit će ti brzo i to...

ĐURO *sjedne k stolu i osloni čelo o ruku.*

TOMO: Ne možeš glavom kroz zid... Badava ti je sve... Ja bih se i sam želio svega toga riješiti... ali ne ide to najedamput...

ĐURO: Žao mi je i matere...

TOMO: No i ona je sirota dosta pretrpjela... Stariji sam bio od tebe, pa se bolje sjećam... Znao bi konopce močiti u vodi, kojima ju je tukao... Jednom je pobjegla k svojoj materi, bilo mi je onda kojih osam godina... sjećam se i danas... Dovukao ju natrag kući i zatvorio u klijet... Kad se smrklo, stane je tući, i bilo bi svega, da ih nije moj pokojni otac rastavio i njega malo primirio...

ĐURO *stisnuo je grčevito šake.*

TOMO: Vrag je on... Bog zna, šta bi i sada bilo, da mu spomeneš štogod...

ĐURO *šuti.*

TOMO: Eto vidiš... sad opet ne da, da se Kata uda...

ĐURO *osovi glavu:* Šta ne da?... Mora dati... Ako je i gazda, to nije njegova briga...

TOMO: Teško ti je to...

ĐURO: A, jest... Nisi mu još nikada obijelio zube, pa onda mora biti teško...

TOMO: A već joj je osamnaest godina...

ĐURO *ustao je, pošao opet k prozoru i zagledao se u mrak.*

TOMO: Da se barem ona riješi zla.. I onako... kakova dobra može ovdje vidjeti?... Samo grijeh i svađe..

ĐURO *duboko:* Dà... neka bude bar ona sretna...

TOMO *sjedne kraj peći.*

Pauza.

TOMO: A... hoćemo li skoro u šumu?...

ĐURO *šuti i gleda napolje.*

TOMO: Morali bismo ići već jednom... Ne ćemo opet čekati, dok snijeg do koljena zapadne...

ĐURO *trpko:* Čekaj... dok se gazda povrati... što zapovjedi...

TOMO: Nek ide k vragu sve skupa...

ĐURO *prošao jedamput po sobi, a onda se ustavio pred Tomom:* A... ovaj... Kata se mora udati...

TOMO: Da možemo barem toga vraga kako predobiti.

ĐURO: Ja ću ... ja ću mu sam reći ...

TOMO: Ne će te poslušati ... vidjet ćeš ...

ĐURO *glas mu počinje podrhtavati:* Mora ... mora popustiti ... Neka se barem ona tako ne muči ...

TOMO *ustane i gleda ga uporno:* Šta ti je?

ĐURO *duboko uzdahnuvši:* A ništa ... Šta bi mi bilo? ... Ništa mi nije ... *Izađe napolje.*

PRIZOR ŠESTI

T o m o i K a t a.

TOMO *stoji časak na jednome mjestu i gleda za njim, a onda pođe i on, da će napolje.*

KATA *ulazi sa stolnjakom u ruci.*

TOMO: Već ideš prostirati?

KATA: Dà ... nek bude gotovo ... *Prostire stol i vadi iz povlake žlice.*

TOMO *gleda je neko vrijeme šuteći:* Čuješ ... Kato? ...

KATA: Šta bi? ...

TOMO: Nije li ti Đuro nikada govorio štogod o tvojoj svadbi? ...

KATA *okrene se i pogleda ga:* Nije ... A zašto?

TOMO: Tako ... pitam samo ... *Ode na desnu stranu.*

KATA *slegne ramenima, poravna stolnjak, pa pođe u drugu sobu.*

Vani se čuje opet štropot kola, koji biva sve bliži i jači.

KATA *izađe naglo i pođe k prozoru:* Evo ih ... Tu su već ... *Ode napolje.*

Odulja pauza, a onda se začuju pred vratima glasovi i lupanje.

PRIZOR SEDMI

B l a ž i k u m M a r k o *ulaze u sobu.*

BLAŽ *bučnim smijehom:* Ha, ha, ha ... Jesi li vidio, kako sam ga ono udario po glavi? ... I niti da bi pisnuo ... Je li tvoj sin tako poslušan, ha? ... Reci ...

MARKO *pripit je malo, a oči mu se krijese:* Nego ... poslušan je ... poslušan ...

BLAŽ: Lažeš ... Nije ... tvoj sin nije takav ... Samo moj ... Da ... samo moj Đuro zna, da sam ja gazda ... Šta veliš? ... Kako sam ga ošinuo ... ha, ha, ha ...

MARKO *izvalio se na klupu.*

BLAŽ: Moj dragi, treba ti njega od malih nogu učiti na to ... Ti, ti svojima prepuštaš, zato te i ne slušaju ... Ha, ha ... Znaš ti, da kod mojega stola ne smije nitko ni riječi progovoriti ...

MARKO: Pa onda? ...

BLAŽ *izderao se:* Šta onda? ... Onda me, vidiš li, ovako slušaju ... Ne trebam se ja bojati ...

MARKO *prekinuvši ga:* A ja? .... Zar se ja bojim? ...

BLAŽ: Ha, ha, ha ... I još me pitaj? ... Već si sav u strahu, šta će ti reći tvoji, kad dođeš kući ...

MARKO: Ja? .... Ja u strahu? ... A, čuješ ... zašto si ga onako udario? ... To boli ... Kad bi on tebe?

BLAŽ *iskolači oči:* Šta? ... Šta si rekao? ...

MARKO: Pa ... pa ništa ...

BLAŽ: On ne smije ... Ja sam njegov otac ... njegov gazda ...

MARKO: Znam ja to ... ali da ti je ipak uzvratio?

BLAŽ: Onda bih ga utukao ... ko psa ...

MARKO: Da ne bi on bio jači od tebe ...

BLAŽ *ustobočio se:* Šta?... Od mene jači?... Jesi li ti vidio, kako ja mogu još uvijek konje držati?... He, moj dragi, ne popuštam ja, da ih deset onakovih navali na me...

MARKO: Ja ni ne velim...

BLAŽ: Kako sam samo, kad smo se ono vraćali iz berbe, prestigao staroga međaša... He, kad ja svoga riđana onako pritegnem, nek mi se onda svatko ukloni s puta...

MARKO: Znam ja to...

BLAŽ: A stari je htio mene prestići... Gdje bi se on sa mnom?... A kad smo ono zapeli o njegova kola, pa kada se prevalio... Ha, ha, ha...

MARKO: Istina... istina..

BLAŽ: Ja se ne bojim nikoga... Sa svakim ću se pograbiti...

MARKO: A mene?...

BLAŽ: Tebe?... Ha, ha, ha... Tebe ću zdrobiti, ako te stisnem onako...

MARKO: Nemoj se toliko junačiti...

BLAŽ *ujedljivo:* Pa reci onda, kad si tako jak, da bi se i sa mnom mogao, reci... koga je Mara jučer ljepše gledala, a?...

MARKO: Koga?... Bože moj dragi... valjda tebe, kad si joj dao desetaču...

BLAŽ: Nije samo zato, moj dragi... Znaš li ti, što ona veli?... Ni jedan momak ne može da je onako zagrli, kao ja... Ha, šta veliš?... *Namigne.* Onako puna, svježa .. ona prsa... kao da će puknuti, kad ih pritisneš k sebi...

MARKO: Stari si ti lopov...

BLAŽ: Kaže ti ona meni, da me ne bi dala ni za koga...

MARKO: Čuješ... a da ja to rečem kumi?

BLAŽ: Pa šta?... Neka mi samo prigovori štogod, odmah će je krv obliti. .

MARKO *ustane:* Eto... kakav si ti... Samo bi se uvijek tukao...

BLAŽ *odvratno:* Šta ona... onakova stara baba...

MARKO: Nisi ni ti mlad...

BLAŽ: Šta?... Ja sam još uvijek momak...

MARKO: Pa kuma je nekada bila lijepa, moj dragi...

BLAŽ: Ah, šta?... Šta bi ona bila lijepa... Lijepa je Mara... Eh, čuješ, da mi je sada ovdje...

MARKO: Ajde zbogom...

BLAŽ: A... a zašto smo mi i otišli odande?... Sad bi nam lijepo Mara ložila peć... Sjela bi mi na koljena... *Porugljivo.* Ali dà... tebi se već htjelo vidjeti žene...

MARKO: Pa bili smo dosta dugo gore... Tri dana... Ima i kod kuće posla ..

BLAŽ: Kakova posla?... Zato je družina tu, pa neka radi...

MARKO: Lako je tebi... Ali ako mene nema dulje vremena kući, već im nije pravo...

BLAŽ: To je ono, što ja tebi uvijek govorim... Sam si svemu kriv, moj dragi... Ti moraš njima pokazati, da ne smiju raditi drukčije, nego po tvojoj volji... moraju ti biti pokorni... Ali, šta bi ti?... Tko se tebe boji?...

MARKO *gleda ga izbuljenih očiju.*

BLAŽ: Da, da... Šta me gledaš?... Niti te se družina boji, niti te Mara hoće... a čekaj... kako sam te ja ono preklani bacio u grabu, kad smo išli iz vinograda?... Pa kako si se samo valjao u blatu... Ha, ha, ha... *Prezirno.* Junak si ti... junak...

MARKO: Znaš... odmah ću otići...

BLAŽ *uhvati ga za ramena:* Ne smiješ... ne smiješ nikuda .. Pa šta ti ne znaš za šalu?... No... no... no... Nemoj... nemoj se ljutiti.

MARKO: Ja ne dam, da ti meni ovako . . .

BLAŽ: Ne ću . . . ne ću više nikada . . . Samo budi lijepo miran, pa sjedni ovamo . . . gledaj . . . i stol je već prostrt . . . sjedni lijepo, pa ćemo jesti . . . Gdje su samo ti vragovi tako dugo? . . . Valjda su već ispregli?

MARKO *sjedne k stolu i spusti glavu na ruke.*

BLAŽ: Nemoj spavati sada . . . Sad ćemo piti rakije . . . dä, vidiš . . . još ima u torbi Marinih kolača . . .

MARKO *još uvijek oslonjen o stol:* Ha? . . .

BLAŽ *zdrma ga:* Šta spavaš? . . . Budi veseo . . . sutra ćemo opet u vinograd . . pa ćemo ostati tamo tjedan dana . . .

MARKO: Najrađe bih zaspao . . .

BLAŽ: Ne smiješ . . . Gdje su tako dugo? . . . Trebalo bi ih malo korbačem potjerati . . .

MARKO: Nemoj . . . nemoj se opet tući . . .

BLAŽ *priđe k desnim vratima i malo ih pootvori, glasno:* Hej, ne čuješ li? . . . Gdje si do vraga . . .

PRIZOR OSMI

Prijašnji i J a n a.

JANA *uniđe u sobu, tihim glasom:* Šta hoćeš?

BLAŽ: Jesti nam daj . . .

JANA: Šta bih ti dala sada?

BLAŽ: Ti moraš znati . . .

JANA *ode napolje.*

BLAŽ *sjedne k stolu:* Čuješ, kume . . .

MARKO *pospano:* Ha?

BLAŽ: Hoćemo li sutra opet gore?

MARKO: Dosta smo bili . . .

BLAŽ: Šta? . . dosta? . . . nikada nije dosta . . . Znaš, šta ću ja učiniti?

MARKO *još uvijek oslonjen o stol:* No? . . .

BLAŽ: Otići ću gore, pa se ne ću ovamo ni vraćati više . . . Neka šalju, što mi bude trebalo, pa ni brige me . . . Ne ću se ja više s njima ljutiti . . .

MARKO *stao je hrkati.*

BLAŽ: Do vraga . . . ja tebi pripovijedam . . . Hej . . . *Strese ga.* Ti si mi junak! . .

MARKO: Pusti me na miru.

BLAŽ: Pa naspavao si se sinoć dosta . . . Znaš, da je kraj tebe bila Marica . . . Ali dä . . . gdje si ti za to . . . Zaspao bi . . . Ha, ha, ha . . . Zaspao bi . . .

JANA *ulazi noseći na jednome tanjuru sira, a na drugome malo mesa i stavlja na stol.*

BLAŽ: Šta si to donijela? . . . Ti, kujo stara . . . je li to za nas? . . . Ha? . . .

MARKO *kroz drijem:* Nemoj . . .

BLAŽ *oštro:* Šta si donijela? . . . govori . . .

JANA: Pa šta hoćeš drugo?

BLAŽ *bijesno:* Na . . . evo ti . . . *Uzme jedan tanjur i baci ga o pod.*

MARKO *ustane i pođe teturajući k Blažu:* Nemoj . . . smiri se . . . *Uhvati ga za rukav.*

BLAŽ *istrgne se:* Pusti me . . . Ja ću njoj pokazati . . .

JANA *sabire razbijene ostanke u pregaču.*

MARKO *prišavši opet k njemu:* Nemoj . . . dok sam ja ovdje, ne smiješ . . . Odmah ću otići . . .

BLAŽ: Ne . . . ti ne smiješ ići . . . Ali ona . . . ona je mene razljutila, i to će mi još upamtiti.

JANA *pošla je napolje.*

BLAŽ *jakim glasom:* Odmah da si donijela onu torbu ... *Prijeteći.* Ali, nemoj se samo žuriti! ...

JANA *ode.*

BLAŽ *bacio se na stolac:* Kuja jedna ... I to odmah ... čim sam došao ... A .... znam ja ... voljeli bi svi oni, da si ja negdje vrat skrham, nego ne znam što ... Ali ... ne dam se ja ... Ne dam se ... prije će svi oni otići ...

MARKO: Nemoj ... nemoj se ljutiti ... Ja ću to odmah Mari reći ...

BLAŽ: Ti ne ćeš ništa reći ... Razumiješ li? ... A baš ovako, kad se razljutim ... ovako ona mene najrađe ima. *Zažagrivši očima.* Samo se privine k meni ... sva topla, užarena ... a prsa joj taršću ... Eh ... Otići ću k njoj ... otići ću ... Bez nje meni nema života ... Šta ovdje? ... Jesi li vidio? ... Tu je sve mrtvo ... sve mi bježi s puta ...

MARKO: Zašto si takav? ...

BLAŽ: Kakav sam?

MARKO: Pa takav ... zločest ...

JANA *dolazi u sobu s torbom u ruci i metne je na stol.*

BLAŽ *Marku:* Vidiš ... Čovjek si mora sam i jesti donijeti, pa još onda veliš, da sam zločest ... Predobar sam ja ... Predobar ...

MARKO: Vraga si predobar ...

BLAŽ: Nego da jesam ... *Vadi iz torbe kolače i komad pečena mesa.* Eto ... moram si donesti sam iz vinograda, ako hoću da što jedem ...

MARKO: Pa donijela ti je kuma ...

BLAŽ: Šta? ... Ono neka bude njoj ... *Jani.* Ha? ... Bi li ti znala ispeći ovakove kolače? ...

JANA: Ja ne znam ...

BLAŽ: Ti ništa ne znaš ...

MARKO: Opet si počeo ...

BLAŽ: Nikada nisi ništa znala ... *Prezirno.* Šta? ... Ti da si žena za me? *Lupivši se o prsi.* Za me! ...

JANA: Pa zašto si me onda uzeo?

BLAŽ *gnjevno:* Šta? ... Šta si rekla sada?

JANA *šuti oborenih očiju.*

BLAŽ *zlobnim posmjehom, Marku:* Evo ... Neka još jednom reče ... Neka se usudi samo ...

MARKO *ustane teškom mukom:* Idem ... idem ja sada ... *Pođe k vratima.*

BLAŽ: Ne ... još ne smiješ ...

MARKO: Idem ... pospan sam, znaš, pa ... leći ću malo ...

BLAŽ: Ali sutra idemo opet? ...

MARKO: Ne znam ... ja ne znam ... *Jani.* Zbogom kumo ... Nemoj što zamjeriti ...

JANA: A, šta bih? ...

MARKO: Znam ja to ... znam ... *Izlazi napolje.*

BLAŽ: Čekaj ... ispratit ću te ... *Ode za njim.*

PRIZOR DEVETI

Jana i Dora.

JANA *stoji neko vrijeme nepomično, a onda utrne svijeću na stolu. Sobom se prospe blijedo, mutno i polutamno jutarnje svjetlo.*

DORA *uniđe u sobu, i otvorivši vrata u sredini pogleda unutra.*

JANA: Djeca još spavaju?

DORA: Da ...

JANA: Nemoj ih ni buditi, dok on ne legne ... Onda ćemo jesti ...

DORA: Nije mi baš stalo do jela ...

JANA *uzdahnuvši teško:* Nije ni meni ...

DORA: I ovoga pijanca je doveo sobom ...

JANA: Otišao je sada ...

DORA: Nek ide k vragu ... Prokleti takav život ...

JANA: Zajedno su pili tamo ...

DORA: Ubila ih strijela božja ... obojicu ...

JANA: Nemoj kleti ...

DORA: A, šta ne bih? ... Već mi je svega dosta ... *Ode napolje.*

JANA *uzme sa stola praznu torbu i odnese je u drugu sobu.*

PRIZOR DESETI

Blaž i Jana.

BLAŽ *uniđe u sobu, mrko:* Oho ... Tu je tamno ... Hej, tko je ugasio?

JANA *izlazeći iz susjedne sobe:* Nemoj vikati ... Vidiš, da se već dâni ...

BLAŽ: Pa onda? ... Šta te briga?

JANA: Zašto ne legneš? ... Raspremila sam ti postelju.

BLAŽ *porugljivo:* Je li? ... Raspremila si?

JANA: Daj ... idi pa legni ... Ne budi takav ...

BLAŽ: Znam ja ... Ti bi najrađe, da ja legnem, pa da više ni ne ustanem ...

JANA: Nemoj ... Ja ti nisam ništa skrivila ...

BLAŽ: Šta nisi skrivila? ... Sve zlo si mi sobom donijela. Odurna si ...

JANA: Ne viči ...

BLAŽ: Ja sam gazda ...

JANA: Probudit ćeš djecu ... šuti ...

BLAŽ: Ti ... ti se usuđuješ meni reći, da šutim? ... Čuvaj me se, čuješ ...

JANA: Vidiš ... bio si tri dana tamo, pa ti nisam rekla ni riječi zato ... I ti opet ...

BLAŽ *hrapavim glasom od srdžbe:* A šta ti meni i smiješ reći? ... Šta ti meni smiješ reći? ... No, govori ...

JANA: Ja ti ni ne velim ništa ...

BLAŽ *bijesno:* Ni ne smiješ ... Znaš ... Ne smiješ ...

JANA: Daj ... legni ... molim te kô Boga ...

BLAŽ: Ne ću ... Sada baš ne ću ... Šta ćeš ti meni ovdje zapovijedati? ...

JANA *šaptom:* Oh, Bože moj ...

BLAŽ *sjedne k stolu, odreže komad mesa i počne jesti.*

JANA *ode opet u drugu sobu i domala se povrati, tiho:* A ... hoće li naši danas u šumu? ...

BLAŽ *ne odgovara.*

JANA: Morali bi ići. Zahladilo je, a drva imamo malo.

BLAŽ: Zašto nisu otišli?

JANA: Tako ... Mislili su, možda ti ne će biti pravo, pa onda ...

BLAŽ *ljutito se nasmije:* Ne će mi biti pravo? ... Reci rađe, lijeni su, pa im se ne će ... Dà ... a žderati znadu ... O ... tu su prvi ...

JANA: Nemoj opet ... Ti si danas ...

BLAŽ: Šta sam? .. Reci samo ... šta sam ja? ... Pijan sam je li, to hoćeš da veliš ... Nisam ja pijan ... ne ... ja sve dobro vidim ... Dà ... vidio sam, kako je Đuro bio srdit, kao i ti, kad sam došao ... I zato sam ga onako udario ... O, upamtit će on već mene ...

JANA: A, šta bi bio srdit! ...

BLAŽ: Šta? ... Nisam valjda ćorav ... He, braniš ga, sin ti je ... Ali čuvajte me se svi ... čuvajte me se ...

JANA: Pa i najboljem bi čovjeku dodijalo, da ovako...

BLAŽ *ustane naglo:* I tebi baš ne da vrag mira... Ti baš hoćeš...

JANA: Tamo se s onom nesrećom povlačiš...

BLAŽ *sav se užario od gnjeva:* O... ti...

JANA: Dȁ, dosta sam trpjela i šutjela... Ali kad me ovako pred onim pijancem ponizuješ...

BLAŽ: Pa tko... tko je pijanac?

JANA: Tko?... Taj tvoj kum Marko...

BLAŽ: Ti... ti si luda danas...

JANA: O, uvijek sam bila luda... je li? Luda sam bila, što sam se dala gaziti za volju onakovih...

BLAŽ: Kakovih?... Reci kakovih?...

JANA: Šta me pitaš?... Znaš i sam, kakova je...

BLAŽ *sav je zadrhtao od bijesa:* Čekaj malo... *Zgrabi nož sa stola i baci ga spram nje.*

JANA *izađe naglo kroz desna vrata napolje.*

BLAŽ *poleti za njom, ali se na vratima pojavi Đuro, koji ga suzdrži.*

PRIZOR JEDANAESTI

Blaž i Đuro.

ĐURO *hladno:* Šta je opet?

BLAŽ *bijesno:* Šta te briga?... Pusti me.

ĐURO *pred vratima:* Ajte spavati... Pijani ste danas...

BLAŽ *pokroči natrag:* Šta?... Zar i ti... Oho... dakle smo tako daleko?... A, molim te, šta mi još imaš reći?...

ĐURO: Ništa drugo... Prospavajte se...

BLAŽ *porugljivim smijehom:* He, he... ja vidim, da više nisam gazda... Sad će mi i sin zapovijedati... Dȁ... više ne smijem nikuda, jer sam slab... star... Ha, ha, ha... više ne znam ni gospodariti... *Lupivši nogom o tle.* Do vraga... Šta hoćete sa mnom?... Šta hoćete? Mislite li vi, da ćete me ovako obješenim nosovima prisiliti, da popustim?... Varaš se, moj dragi... varaš se, jer ja sam još uvijek onaj stari Blaž Lukić... još uvijek... I uzalud vam sve... Ništa ne ćete učiniti... Razumiješ li?... Ništa ..

ĐURO *muklo:* Vidjet ćemo.

BLAŽ: Gle... gle... tȁ tu nema više šale...

ĐURO: I nema je...

BLAŽ *okom u oko:* Pa šta hoćeš onda?

ĐURO: Hoću da odem odavde...

BLAŽ: Ha, ha, ha... Pa idi... idi slobodno... Misliš li, da ću te ja zadržavati?... Varaš se, dragi... Ima ih dosta, što će me rado služiti, samo nek im kažem.

ĐURO: Šutite...

BLAŽ: Ne, moj dragi... Ne ću ja propasti bez tebe... Ne... Idi samo... A... zato si ti i bio onako srdit, kad sam došao .. Ali pazi, što radiš...

ĐURO: Već je previše toga...

BLAŽ: Previše!... Premalo je još... premalo... Znaš, da bih te ja mogao sada izbiti...

ĐURO *stisnuvši zube:* Dajte... dajte samo...

BLAŽ: Oho... ti mi se već i groziš... Pazi samo, jer ne će biti dobro, ako te ja pograbim...

ĐURO *gleda ga pogledom punim mržnje.*

BLAŽ: A reci... reci ti meni, tko je tebe nagovorio, da sa mnom ȍvako...

ĐURO *prekine ga raspaljen:* Tko bi me nagovorio?... Dodijalo mi je ovo vaše... Sve... sve mi je dodijalo... Pa na što mi onda život, ako ću se uvijek mučiti za vas samo zato, da me izbijete ko živinče?... Ja ne ću više, znate li?...

Ja ne ću više da budem s vama pod ovim krovom . . . jer . . . jer mi se ogadio taj život . . . jer mi je odviše . . . *Zastane teško dišući.*

Pauza.

BLAŽ *prekriženih ruku na prsima:* I sad si gotov?

ĐURO: Dä . . . i to sam vam još htio reći . . . Káti ne date da se uda . . . A zašto? . . . Zar se mora i ona ovdje mučiti vama za volju? . . . Pa šta čuje ovdje? . . . Ni jednu dobru riječ, već samo psovke, svađe . . .

BLAŽ *gleda ga nepomično i porugljivo se smiješi.*

ĐURO: Vi njoj ne smijete priječiti . . . Vi . . .

BLAŽ *šuti sveudilj i smiješi se zlokobno.*

ĐURO: Znam ja, vi nijeste ni mislili, da ću se usuditi tako što reći . . . mislili ste, da se bojim . . .

BLAŽ *ledenim smiješkom:* Sve ljepše . . . sve ljepše . . . To mi je hvala, što sam za te nekada radio . . . Je li?

ĐURO: Na čem da vam hvalim? . . . Što sam uvijek pred vama imao straha, da me ne izlupate na mrtvo ime? . . . Što sam se skrivao pred vama, kad ste bili kod kuće? . . .

BLAŽ: Dalje . . . samo dalje . . .

ĐURO: Jest . . . i zato vas mrzim . . . Uvijek sam vas mrzio . . .

BLAŽ: Tako . . . tako je dobro . . . Ha, ha, ha . . . Sad se barem poznamo . . .

ĐURO: I zato hoću da odem . . .

BLAŽ *prodirno:* Ti bi valjda htio diobu?

ĐURO: Svejedno mi je . . . samo da nisam s vama . . .

BLAŽ: Tako je još bolje . . . *Porugljivo.* A, hoćete li svi otići? . . . Znaš, to bi mi bilo najdraže . . . I mati, i ona bi mogla . . . stara je već i onako . . .

ĐURO: Stidite se . . .

BLAŽ *lupi divlje šakom o stol:* Sad je dosta . . . Bio sam odviše strpljiv . . . Trebao sam — . . . Ali šta? . . . Diobu bi htio . . . Ha, ha, ha . . . Htio bi otići, da ne bude sa mnom ovdje . . . A znaš li, što ću ja tebi reći na ovo? . . . *Prilazi polako k njemu i gleda mu čvrsto u oči, a onda najedamput zamahne šakom i udari ga svom snagom po licu.* Evo ti . . . sad imaš . . . *Ode naglo napolje.*

ĐURO *trzne se, uhvati se za glavu i stoji časak kao obeznanjen, a onda se okrene, da pođe za* BLAŽEM.

KATA *uniđe brzo unutra.*

PRIZOR DVANAESTI

Đuro. Kata, poslije Dora.

KATA: Kuda ćeš?

ĐURO *suhim, promuklim glasom:* Pusti me za njim . . .

KATA: Ne idi za Boga . . . Da si ga vidio samo . . .

ĐURO: Udario me . . . znaš . . . udario me . . . ali ja se više ne dam . . . Razumiješ li, ne dam . . . Sve sam mu rekao . . . sve . . .

KATA: Za Boga, Đuro . . .

ĐURO: Dä . . . bijesan je bio, ali da sam prije tako govorio, ne bi nam danas bilo ovako . . .

KATA: Opet će biti ko i prije . . . Šta se on nas boji? . . .

DORA *viče izvana:* Đuro . . . Đuro . . . *Uleti sva blijeda u sobu.* Dođi brže, za ime Boga, ubit će ti onaj lopov mater . . . Tuče je tamo na sjeniku . .

ĐURO *gleda časak u Doru izbuljenih očiju, a onda naglo izleti napolje.*

DORA *uzrujano:* Pomisli samo . . . Došao je u kuhinju kao lud i udario strinu po glavi, a onda za njom, pa je pritisnuo tamo kraj zida . . .

KATA *gleda prestravljeno.*
DORA: I to će uvijek tako...

Izvana se začuje buka, a onda divlji krik Blažev, iza kojega nastane duboki mir.

KATA *gotovo šapćući:* Bože sveti...

PRIZOR TRINAESTI

Prijašnje, Tomo i Đuro.

TOMO *ulazeći naglo:* Gdje ste?...
DORA: Šta je?... Šta se dogodilo?...
TOMO: Strašno... strašno...
ĐURO *pojavio se na vratima blijed, a na oznojeno mu čelo pao pramen kose.*
DORA *gleda ga prestrašeno, a onda joj se pogled otme kroz otvorena vrata napolje. Užasnim vriskom:* Ah, ubio si ga — — —

Kroz prozore se prosiplju prvi, krvavi dugački sunčani traci...

ZAVJESA

Rukopis iz god. 1908.

VALOVI

DRAMA U JEDNOM ČINU

Lica:

OSKAR
JULIJA, njegova žena
LIDIJA
KAMILO
SLUŽAVKA

Odigrava se u parku Oskarove ville.

JEDINI ČIN

PRIZOR PRVI

Julija i Služavka

Komad raskošno uređenoga parka. Između agava i asfodela uzdigla se po koja paoma, a tamo na lijevo pruža se čitava šumica lovorova i ružmarinova grmlja. Na desnoj strani, pokraj terase s mramornom balustradom, crni se iznad pinija visoki, stari čempres. Nekoliko pletenih stolica i mali, okrugli stolić. Puteljci su u parku posuti pijeskom. Daleko se dolje vidi more, ožareno sunčanim svijetlom. Žućkasti traci prodiru također između lišća i prosiplju se povrh vodoskoka, što se nalazi u sredini pozornice.

JULIJA *sjela je na stolicu i ljevicom se oslonila o balustradu gledajući na more. Desna joj se ruka spustila niz tijelo.*

SLUŽAVKA *dolazeći s lijeva pođe k stoliću, na kojem se nalazi nekoliko šalica i tanjurića iz bijelog porculana:* Mogu li odnijeti?

JULIJA *nepomična kao i prije:* Možete.

SLUŽAVKA *uzme sve ono i vraća se, odakle je došla.*

PRIZOR DRUGI

Julija i Oskar.

JULIJA *sjedi još časak ondje na terasi, zatim ustane i dođe naprijed ustavivši se kod vodoskoka.*

OSKAR *došao je s lijeva:* Ti si ovdje? Mislio sam, da si kuda otišla.

JULIJA *umorno, polagano:* Čitavo sam popodne ovdje proboravila.

OSKAR: Imaš pravo. S mora dolazi tako svježa hladovina. Ja sam napisao nekoliko pisama, ali mi je bilo nesnosljivo vruće u kući. — Čudnovato, već dolazi jesen...

JULIJA *prolazeći na lijevo otkine jednu grančicu ružmarina:* Obično je prije bure takova sparina. Kad malo vjetar pročisti zrak, bit će ugodnije.

OSKAR *sjedne i zapali cigaretu:* Kamilo nije bio ovdje?

JULIJA: Ne.

OSKAR: Rekao mi je sinoć, da će doći.

JULIJA: Već ga dva dana nema.

OSKAR: Čudno. *Pogledavši na sat:* Za jednu uru odilazi lađa. Valjda će doći da se oprosti?

JULIJA: Jamačno ima posla. — Pa napokon, to se brzo obavi.

OSKAR *nestrpljivo:* Da, da... ali ja moram domala u klub. Danas imamo važnu sjednicu.

JULIJA *ode opet na terasu i spusti se na onu stolicu, gdje je sjedjela i prije:* Kako se stišalo more...

OSKAR: Jučer smo zaključili u klubu, da nabavimo do godine jednu jahtu. Šta misliš? Ne bi li to bilo lijepo? Probaviti čitavo ljeto ovdje — čovjeku napokon dosadi... A onako bismo mogli poći nekuda dalje, na pučinu...

JULIJA *gledajući u daljinu:* Pa... ne bi bilo zlo...

OSKAR: To i ja mislim. — Ali sada treba što prije sve urediti, da do godine uzmognemo početi... *Sa smijehom prema Juliji:* Ha, ha... vidjet ćeš onda... To će biti zanimljivije, negoli sve naše zabave i koncerti i šta ti ja znam.

JULIJA *kao gore:* Možda ti se to samo tako čini. Kasnije će i to biti dosadno.

OSKAR: He, drago dijete, kod svake ti je stvari tako. Stara pjesma! Ali prvi put barem bit će u tom nešta neobično.

JULIJA: Moguće.

OSKAR: Pomisli samo! Ništa ne vidiš oko sebe već more! — I nikada ne znaš, što ti može donijeti sutrašnji dan. Pa samo kad navali oluja... U tom je, vidiš, neki neobični, veliki užitak. Gledati valove, kako bijesne; osjećati, kako ti svaki talas gotovo donosi smrt — i zatim opet mir. Veliki, nepomični mir. —

JULIJA *pogleda ga, pa svrne opet pogled na more i baci onu grančicu ružmarina niz terasu; mirno:* Da. — To je odista lijepo...

OSKAR: Ovdje je već nesnosno. Ne znam, što da radim? Sad eto odlazi i Kamilo...

JULIJA: Lidija se također sprema da ode.

OSKAR: Čudim se, da već nije otišla. Ona barem ne može živjeti bez zabava.

JULIJA *ne odgovara ništa, već samo prođe polako rukom preko čela. — Pauza.*

OSKAR *gledajući u dim cigarete:* Šta misliš — ja te još nijesam ni pitao, — hoće li Kamilo biti zadovoljan sa svojom zaručnicom? — Sad će prvi put biti dulje vremena zajedno.

JULIJA: Ja ne znam. Ti je bolje poznaješ.

OSKAR: Da. Olga je dobra djevojčica. Lijepa, umiljata, ima priličan miraz. — A i Kamilo je gentleman. Mala će ga jamačno zavoljeti.

JULIJA *hladno:* Ona ga već voli...

OSKAR: U istinu?

JULIJA: Rekla mi je sama jedne večeri, kad je još bila ovdje. Upravo je zapadalo sunce. Ne sjećam se više, kako se započeo o tom razgovor, samo znam, da je najednom pocrvenila i rekla, kako je Kamilo bio prošle večeri lijep. — I onda — kao da je kazala, što nije smjela, oborila je glavu i šutjela dugo. — Ja sam je upitala, da li ga voli? Nije htjela da odmah odgovori, već me pogledala i nasmiješila se samo. — To je sve, što smo nas dvije razgovarale o njemu.

OSKAR: Ubogo dijete! Sjećam se, kad joj je umro otac pred par godina, kako se dugo žalostila. Tetka je bila bolesna i poslala je k nama. Uvijek je tražila, da bude sa mnom, i — vjeruj — gotovo je došlo do zaruka između mene i moje male kuzine. *U smijehu.* Dakako, uto se povratila tetka, obadvije su za nekoliko dana od nas otišle, ja sam se upoznao s tobom, i tako je ta ljubavna priča bila dovršena.

JULIJA: Možda bi bilo bolje, da se kako drukčije svršila.

OSKAR: Kako misliš?

JULIJA: Ne znam ni sama. Sada je međutim svejedno. *Ustane.*

OSKAR: Dobro je i ovako. Ja sam zadovoljan.

JULIJA *polazeći s desna na lijevo:* Još sam sinoć poručila krojačici, da dođe radi nove toalete, a nema je još ni sada.

OSKAR: Da, ja sam gotovo i zaboravio na tu svečanost. — Ako hoćeš, ja se mogu sada usput svratiti do nje. — *Iza kratke šutnje:* Lidija će također zacijelo ostati dok sve to prođe?

JULIJA: Mislim, da hoće. — Kako bi bilo bez nje!

OSKAR: Ima pravo. Mlada je, slobodna, pa nek osvaja, dok može.

JULIJA: I ona je rekla, da će danas doći ovamo.

OSKAR: Šteta samo, što Kamilo odlazi. Mogao je pričekati još ovo nekoliko dana...

PRIZOR TREĆI

J u l i j a, O s k a r, K a m i l o. Kasnije i S l u ž a v k a.

KAMILO *dolazeći s desne strane:* Zašto da pričekam?

OSKAR *naglo se okrene, ustane i pruži mu ruku:* Ah, ti si!... Napokon si ipak došao. — Velim, da si mogao ostati, dok prođe ova svečanost.

KAMILO *smiješi se:* Žalim, ali već sam potpuno preman za put.

JULIJA *gotovo nehajno:* Zar ni onda ne biste ostali, da vas ja zamolim?

KAMILO *naklonivši joj se:* Ni onda, gospođo Julijo!

JULIJA: Znala sam to. — Da vas ja zamolim bilo što, vi mi toga sigurno ne biste ispunili. Već zato, što vas ja molim.

KAMILO *kao da će nešta reći.*

JULIJA: Ne, ne ispričavajte se, molim. Ja vam ne zamjeram. Imam li konačno i pravo na to?

OSKAR: Samo ne tako ozbiljno, draga Julijo! Kamilo ima sada mnogo ugodniju zabavu na dohvatu, negoli će biti ova naša. Sjeti se samo... tome baš nije tako dugo...

JULIJA *pokraj vodoskoka; pritajenom ironijom:* Dakako.. . Domala ćemo moći čitati u novinama pače: Sretni mladenci otišli su na svadbeno putovanje... Jamačno u Švajcarsku, da gledaju izlazak sunca... Ili u Mletke, da se vozaju lagunama na gondoli... Sasvim kako treba!... Ha, ha, ha...

KAMILO: Zašto se rugate, Julijo?

OSKAR: Ne slušaj je, molim te! To ona samo tako govori... Bit će, da je nervozna od ove sparine... *Sjedne.*

JULIJA: Oskar ima pravo. Čovjek ne može ni da diše od omare. — Sjednite, Kamilo... i oprostite. Ja sam se tek našalila... *Sjedne na svoje prećašnje mjesto na terasi.*

KAMILO: O, molim! Mislite li vi, gospođo, da sam ja to i uzimao ozbiljno?... Ta nije prvi put! *Sjedne.*

OSKAR: Zašto nijesi jučer došao k nama?

KAMILO: Morao sam prirediti neke stvari za put. Danas sam pohodio neke znance i tako... Sada sam međutim potpuno gotov. Odavde mogu odmah otići na lađu.

OSKAR: Sretni putniče!...

KAMILO: Sad opet ti započinješ. Ovo nije pravo!... Dva protiv jednoga!

OSKAR: Već si nestrpljiv. Ali čuvaj se! *Zaprijeti mu prstom.*

KAMILO: No! Nikakove indiskrecije... Osobito pred damama! *Prema Juliji:* Da, zbilja! Bio sam sada kod Lidije, ali je po običaju nijesam našao kod kuće. — Vi ćete joj, gospođo Julijo, reći, da je pozdravljam...

JULIJA: Ona će doći začas sama ovamo. Možete se ovdje oprostiti, ako još malo ostanete.

KAMILO: Baš bih želio. — Koliko nas je puta znala razveseliti!

OSKAR: Dobra je ona. Uza svu lakomislenost ima u nje ipak srca. A koja bi žena napokon i ustrajala uz onakova muža? Star, zagrižljiv, surov... Nije ni čudo, da se rastala s njime...

JULIJA: Čudnovato! Prije si znao sasvim drukčije govoriti o njoj.

OSKAR: Nijesam je još onda poznavao, drago dijete. A konačno, bogzna, bih li se i sada baš u svemu složio s njezinom namisli.

JULIJA *spusti ruku preko balustrade:* Ah, svi ste vi takovi! — Da ja primjerice zatražim rastavu, da nađem na tebi stotinu mana, — htjela bih znati, što bi onda rekao?

OSKAR: Ali, Julijo! Kako uopće možeš što takovo zamisliti? — Čekaj... *Pozvoni.* Da otjeramo sve nepotrebne misli i da sretnome putniku ne dosađujemo takovim govorom upravo pred odlazak...

SLUŽAVKA *dolazi s lijeva.*

OSKAR: Donesite, molim vas, bocu šampanjca... Ali samo brzo!

SLUŽAVKA *ode.*

OSKAR *Kamilu:* A što si tako umuknuo? *S patosom:* Sada, gdje već dolaziš k žuđenoj obali kao mornar, što se potucao godinama po širokom moru... Ha, ha, ha... Nemoj sada sanjariti, mladiću! *Pogledavši na Juliju:* Doduše one slobode ne će više biti, ali ljepše je, vjeruj, ovako. Čovjek napokon i zaželi više puta da sprovede koji časak u kakovom intimnom, mirnom kutiću.

JULIJA *hladno spram Oskara:* Ja te ne sprečavam ni u čem. — Što je do mene, to si potpuno slobodan.

OSKAR: No, nemoj opet ovako!

KAMILO: Vi ste danas doista uzrujani, gospođo Julijo!

JULIJA: Možda. — Ja ne znam ni sama.

KAMILO: Bilo bi dobro, da se u barci malo provezete. Osvježilo bi vas. Žao mi je, što odilazim, ja bih sam bio vašim veslačem.

JULIJA *naglo ga pogleda:* Pa ostanite. —

KAMILO: Ali —

JULIJA *opet istim umornim tonom:* No eto, vidite . .

SLUŽAVKA *donosi na srebrnoj tasi šampanjac i čaše.*

OSKAR: Postavite ovamo na stol. Ja ću sam otvoriti.

SLUŽAVKA *odlazi.*

OSKAR: Tako! Samo časak . . . *Otvori butelju i napuni čaše.* A sada . . . U zdravlje mladenaca! — No, Julijo, zar ti ne ćeš?

JULIJA: Ne. Hvala.

KAMILO *kao u šali:* Ali, to valjda ipak ne ćete učiniti?

JULIJA: Pa šta imaju mladenci od toga, ako ja u njihovo zdravlje ispijem čašu šampanjca?

KAMILO: Zar ni za sreću mojega puta?

JULIJA: Ne. *Ustane.*

KAMILO: Doista?

JULIJA: Ne. — Jedamput smijem i ja vama nešta odbiti. Nije li tako? *Prisiljenim smiješkom:* Oprostite, ja ću samo malo poći u park. Tamo je veća hladovina. Odmah će to proći. *Lagano se nakloni i ode na lijevo.*

PRIZOR ČETVRTI

K a m i l o i O s k a r.

KAMILO: Što je to danas Juliji?

OSKAR: Ah, ja ti ne znam ni sam. — Uvijek je tako zlovoljna.

KAMILO: Bilo bi možda dobro, da kuda otputujete?

OSKAR: Mislio sam već to.

KAMILO: Ova samoća joj nije valjda po volji.

OSKAR: Poslije svečanosti krenut ćemo odmah nekuda.

Pauza.

KAMILO *ispije jednu čašu.*

OSKAR *iza dulje šutnje:* I ti ćeš tako posvema promijeniti svoj život.

KAMILO: Jedamput moram.

OSKAR: Kad misliš, da će biti svadba? . . .

KAMILO: Za neko mjesec dana. Možda i prije.

OSKAR: Baš bih te želio vidjeti — tebe, staroga momka, gdje se vrzeš oko male zaljubljene ženice . . .

KAMILO: Čovjek se svemu nauči, dragi moj! Treba samo malo dobre volje, i sve je, kako mora biti.

OSKAR: Brzo će ti omiljeti novi život, vidjet ćeš . . .

KAMILO: To držim i ja. — U Olge je nešta tako dobro, djetinje i blago . . . Čovjek bi rekao, da donosi proljeće u onom iskrenom, plavom pogledu.

OSKAR: Bit ćeš mi još zahvalan, što sam te upoznao s njome.

KAMILO *kao da ga je prečuo:* Možda i nije pravo, što iza tolikih oluja tražimo odmora u ovako tihom i čistom zaklo-

ništu. Možda je to i grijeh. — Ali kad bi mi tko sada rekao, da ću je izgubiti, da je ne ću nikad više vidjeti, osjećam, da bi nestalo svake radosti u mome životu.

OSKAR: Gledaj, gledaj! Tko bi rekao prije mjesec dana, da ćeš ovako zaljubljeno govoriti!

KAMILO: Svi smo mi nesretni, dragi prijatelju! Jedan više, drugi manje. I zato, ako se pojavi kakav svijetli tračak, nada, da ćemo se izbaviti svega onog, što nas muči, onda ne valja oklijevati. — Bolje, da čovjek ode nekuda daleko, da zaboravi . . .

OSKAR *nasmiješio se:* Kako sentimentalan ton! Ali ti ćeš zacijelo zaboraviti. *Napuni čaše.* Daj da zaboravimo!

Piju.

KAMILO *polagano:* Oprosti! Ali tako na časove dolaze mi čudne misli. I onda se uvijek sjetim, kako sam se vozio jedared s Olgom u čamcu. Sami smo bili. Na mjesečini. Daleko su se na obali sjajile velike svjetiljke ispred hotela. Ona mi je pripovijedala nešta. Tek sam joj čuo glas, gdje meko ozvanja kroz noć . . . Bilo mi je tako lako! I kanda se preda mnom otvorio novi, nepoznati svijet . . .

OSKAR *prekine ga; tiše:* Čuješ, da te sada sluša koja od onih dama, pred kojima si znao klečati i prisizati im vječnu vjernost! . . .

KAMILO: Opet se rugaš.

OSKAR *povjerljivo:* Ne boj se. Ja znadem i šutjeti.

KAMILO: I onako je već sve zaboravljeno.

OSKAR: No, ti si se onda požurio.

KAMILO *ustajući:* Sve. Do kraja.

PRIZOR PETI

Julija, Oskar i Kamilo.

JULIJA *vraća se s lijeva:* Evo . . . ja sam već došla.

KAMILO: Je li vam štogod bolje?

JULIJA: Odlanulo mi je malo. Prošla sam alejom do onoga rta tamo.

OSKAR: Šteta, što nijesi bila malo prije ovdje.

JULIJA *okrenula se k njemu:* Zašto?

OSKAR *ustane:* Tako. Vidjela bi, kako se Kamilo raznježio.

JULIJA: Odista?

OSKAR: Kao da mu je osamnaest godina. Zanijela ga, veli, noć i mjesečina . . .

KAMILO *prihvatio je naslon jednog stolca:* No, baš tako nije bilo.

JULIJA: Ne ispričavajte se preda mnom, Kamilo! Slobodni ste. — A ima li što ljepše od ljubavi?

KAMILO: Ne razumijem vas.

JULIJA: Svejedno. — Napokon, i Olga i vi zavrijedili ste da budete sretni.

OSKAR: Da. Ti si pravo rekla. — *Pogleda na sat.* Ti ćeš oprostiti, dragi Kamilo, ali ja sada moram otići. Znaš, veoma važan posao . . . i zanimljiv.

KAMILO: Molim. Samo izvoli.

OSKAR: Ti ostaješ još malo s Julijom. Dospjet ćeš lako na lađu.

KAMILO: Pa . . . svejedno . . . Premda bih mogao s tobom zajedno do pristaništa . . .

JULIJA: Ne ćete li barem pričekati Lidiju?

OSKAR: No, da ... Ostani još malo. Prikratit ćeš koji časak Juliji. *Pružajući mu ruku:* Zbogom, Kamilo! Pozdravi svoju malu kraljevnu, pa neka ti priča u noći, kada se po vama prospe mjesečina, priču ljubavi ... A kad se opet nađemo ovdje, zajedno, razapet ćemo jedra i otploviti u obećanu zemlju ... Ha, ha ... Eto vidiš, i ja sam se počeo zanositi, što ne? Zbogom ... Zbogom, Julijo! *Zamakne na desnu stranu.*

PRIZOR ŠESTI

Julija i Kamilo.

KAMILO *pođe prema pozadini i gleda na more.*

JULIJA *sjela je sasvim naprijed kraj vodoskoka i zabacila glavu unatrag.*

KAMILO *okrene se iza dulje šutnje:* Kakav je to posao, o kojemu je govorio Oskar?

JULIJA *prividno mirna:* Ah, šta ja znam! Želi nabaviti nekakvu lađu, što li!

KAMILO: Kao da vas to ne zanima?

JULIJA: Ni najmanje.

Pauza.

KAMILO: Ostajete li još dugo ovdje?

JULIJA: Ne znam. — Ne će mi biti manje dosadno, ako odmah odem odovud.

KAMILO: Morate nastojati, da se kako rastresete.

JULIJA: Da nađem nešta interesantno, zar ne? — Što ćemo, svi ne mogu biti sretni poput vas ...

KAMILO: Zašto?

JULIJA *gledajući ga izazovno:* Pa nije li to interesatno, zabavljati se s mladom, netaknutom djevojčicom?

KAMILO *naglo:* Julijo!

JULIJA: Zar sam vas uvrijedila?

KAMILO: Ne bih mogao ni pomisliti —

JULIJA *prekine ga:* — da ću to reći? — Ali kažite iskreno, ne razmišljate li i sami kadšto o tom?

KAMILO: Kako samo možete biti takovi? Nikada vas još nijesam čuo ovako govoriti.

JULIJA: Danas, vidite, osobito uživam u tom, da vas razljutim. Morate mi to dopustiti prije rastanka. — Tko zna, hoćemo li se ikada više smjeti ovako intimno razgovarati. Kad dođete opet ovamo, ne ćete se možda više ni sjećati starih prijatelja. A ipak, — ali pustimo to. — Nekuda ste smrknuti.

KAMILO *izvadi iz džepa svežanj pisama, povezanih ružičastom, svilenom vrpcom:* Evo ... izvolite ... ovo su vaša pisma ... *Postavi svežanj pred nju na stol.*

JULIJA *trgne se, ugrize se za usnice i kao da će ustati. Zatim se opet pribere i uzme svežanj u ruke.* Kako ste ih samo lijepo svezali.

KAMILO *gledajući je u oči:* Ja mislim, da je sada sve dovršeno ...

JULIJA: Bilo bi i bez toga. — Zar se ja smijem protiviti, ako vi želite raskinuti ono, što je bilo? Nije li pravo uvijek na vašoj strani?

KAMILO: Ja sam zaboravio —

JULIJA *prekine ga nervozno zatvorivši oči:* O, ne bojte se, ne ću vam smetati na putu k toj velikoj, žuđenoj sreći. Ne. — Zaboravili ste! Kako je to lijepo, kad čovjek može zaboraviti.

KAMILO: Moralo se jedared svršiti ...

JULIJA *uzdahnuvši:* Moralo se, imate pravo. Zašto da žrtvujete svoju sreću za posve običnu ljubav žene svojega prijatelja?

KAMILO: Julijo!

JULIJA *mirno, jednostavno:* Ne prekoravam vas. Ako je tko krivac ovdje, to sam svakako ja. Da pitate bilo koga, svaki bi vam isto rekao. Zašto vas nijesam odbila! —

KAMILO *spusti se na jednu stolicu i osloni se glavom o ruku.*

JULIJA *razveže onaj svežanj i izvadi jedno pismo:* Ovo sam pisala poslije prvoga sastanka. Onda, kad smo šetali u onoj uvalici kraj mora. — I danas mi se čini, da čujem šum vode, što se razbijala na obali. *Čita:* »Opažam, kako je sve oko mene ljepše, kao pomlađeno ... kad sam ostala sama u svojoj sobi, dugo sam te još vidjela, gdje silaziš stubama, i obuzela me tako velika čežnja, da se vratiš, da me zagrliš ...« — Kako obično! Zašto sam ja ovo pisala, Kamilo? Ne čini li se sada i vama to pismo smiješnim?

KAMILO *ne odgovara.*

JULIJA: Pa onda ovo. *Čita:* »Imam samo jednu želju, da odemo nekuda, gdje bismo bili posvema sami, a oko nas svuda more, talasi i plavo, daleko nebo. I ja bih gledala samo u tvoje oči, sanjala bih na tvojim rukama, i ništa nas ne bi moglo rastaviti ...«

KAMILO: Zašto čitate ta pisma?

JULIJA *čita dalje:* »Za nas ne bi postojalo ništa drugo osim toga dalekog mora i neba i ljubavi ...« *Umukne. Pauza.*

JULIJA *prene se:* Ovo ... ovo sam vam pisala poslije onog plesa, kad ste mi dali kitu bijelih ruža.

KAMILO: Kako se vi svega dobro sjećate.

JULIJA: Još i danas stoje one ruže u vazi kraj klavira u mojoj sobi. Već su posve osušene.

KAMILO: Zašto spominjete sada sve ono?

JULIJA: U tom sam živjela, Kamilo!

KAMILO: Ah!

JULIJA: Recite, što vas volja, ali ono je bilo za mene najviše, što sam mogla doživjeti. Sada — ... sada ... ja ne znam ... Ali ostavimo to ... *Dohvati jedno drugo pismo.* Ovo je, kad ste ono bili nešto bolesni ... A ovo ... to je napisano poslije one noći, kad je Oskar bio otišao ... *Tiše:* Sjećate li se one noći, Kamilo?

KAMILO: Zašto me to pitate?

JULIJA *grozničavo:* Da ste zatražili od mene ne znam što, sve bih bila onda učinila za vas. *Baci pisma na stol.* A sada, što je sada ostalo od svega onog?! ...

KAMILO: Ako budete još dalje čitali ova pisma, vjerujte, ja ću odmah otići. —

JULIJA *ustane:* Ne ću više. Ne bojte se. Pa i čemu?!

KAMILO: Najbolje, da sve lijepo u miru prođe, kao da nije ništa ni bilo. Mi ćemo ostati i nadalje prijatelji ...

JULIJA *preda se:* Kao da nije ništa ni bilo ...

KAMILO: Dalje i onako ne bi moglo potrajati ... *Ustane.*

JULIJA: Znam. — Saznao bi tkogod za našu ljubav i morala bi se razbiti.

KAMILO: Možda i to.

JULIJA: A to bi dakako bilo neugodno za vas.

KAMILO: Ništa manje, negoli i za vas.

JULIJA: Zašto? — Zar ja ne bih mogla poći Lidijinim tragom, da se saznalo?

KAMILO: I vi biste to htjeli učiniti O s k a r u? ...

JULIJA *gotovo prezirno:* Ah, šta on! Za nj sam ja stvar kao i ovaj park i villa i jahta i šta ja znam! ... Pa kakav život imam ja uz njega?

KAMILO: Kakav! A kakav biste vi htjeli?

JULIJA: Nemojmo govoriti o tom. — I sami kažete, da je sve prošlo, pa čemu da uludo trošimo riječi? — Vi ste

naišli na svoju sreću, a ja ... Šta ja? *Nervozno:* Tko će uopće i misliti, da ja nijesam zadovoljna uz Oskara, uza sve ovo, što imam ...

KAMILO: Nijesmo smjeli poći tako daleko ...

JULIJA *s gorčinom:* Da, nijesmo smjeli! Jer biste vi sada bili sigurniji, da vam se ne će ništa neugodno dogoditi. A kad smo ono živjeli dan na dan i noć na noć u čežnji, da budemo zajedno; ne, onda vi nijeste pitali, smijemo li to ili ne smijemo. Onda nijeste pomišljali na to, da bi vas ona djevojčica, što je imala biti vašom zaručnicom, mogla sasvim lijepo zapitati jednoga dana, kako ste živjeli prije negoli ste nju počeli cjelivati!

KAMILO: Zbogom, gospođo!

JULIJA *nemoćnom boli:* Ostanite još — časak! Mi se ne ćemo više sastati. — Držim, da možete nešto malo vremena žrtvovati ženi, koja vam je bila ljubovcom, — i koja je vas jedinoga ljubila ...

KAMILO *nestrpljivo:* Da li je sve ovo potrebno?

JULIJA *velikim, ukočenim pogledom:* Potrebno? — *Kao da je zastala pred jednom propašću:* Ne, sada već nije. — Svršilo se — i drugo ništa. Jedino je, što nam ostaje, da uništimo svaki spomen ... sve ... *Priđe k stoliću, uzme ona pisma i preveže ih opet vrpcom.* Evo, ovako, vidite ... *Ode prema pozadini i baci pisma u more.*

KAMILO: Što radite?

JULIJA *mirnim glasom:* To je najbolje. — Gledajte, kako se bijeli onaj svežnjić na vodi. I vrpca se lijepo razaznaje. — Ne bojte se, više ih nitko ne će čitati.

KAMILO: Ja doista ne znam, što vam je ...

JULIJA *gledajući sveđ niz terasu:* Sve dalje ih odnose valovi. Kao da su srebrom obrubljeni. — Napokon će sve potonuti ... duboko dolje na dno ... valovi će se i dalje prelijevati na suncu, kanda se nije ništa dogodilo ... i ... i bit će sve dovršeno ... zauvijek ... *Spusti se umorno na stolicu. Pauza.*

KAMILO *duboko, prigušeno:* Vjerujte mi, Julijo, ja nijesam mislio, da će do toga doći. Da sam znao, ne bih vas samo uzrujavao ...

JULIJA *kao da ga nije pravo čula:* Mene? Zašto? To je došlo samo po sebi. Vi nijeste krivi. *Čuje se otegnuti glas signala s lađe.*

KAMILO *pogleda Juliju, kao da se želi oprostiti.*

JULIJA *digla se i zadrhtala:* Razumijem ... To je prvi signal za odlazak. *Nasmiješivši se prisiljenom galanterijom:* Ne ću vas dulje zadržavati. Sretan vam put!

KAMILO *nijemo se nakloni i pođe na desno.*

JULIJA *gleda izgubljeno za njim, a kad ga je već gotovo nestalo između grmlja, ona se naglo trgne, ispruži ruke i krikne prigušeno:* Kamilo ...

KAMILO *okrene se i pogleda je zapanjeno.*

JULIJA *jednim je mahom poletjela do njega i ogrlila ga svega; tiše:* Kamilo! — Ti ne ćeš otići, Kamilo!

KAMILO *hoteći se izviti iz njezinog zagrljaja:* Što je? — Šta vam je, Julijo?

JULIJA *privila se još jače uza nj:* Ne, ne, ne ... Ti ne ćeš otići ... Ostani još samo danas ... Ja sam, vidiš, tako nesretna. Ti ne znaš, kako te ljubim. Šta je meni do svega, kad si ti ovako uza me ...

KAMILO: Ali ... svaki tren može tko doći ...

JULIJA: Neka dođe, šta zato! ... Pa ti si mi sam toliko puta znao govoriti o svojoj ljubavi. Nije moguće, da je sve ono bila laž ... Ne ... nije mogla biti ...

KAMILO *izvine joj se napokon iz zagrljaja; u po glasa:* Ali razmislite, Julijo! ...

JULIJA: Sjeti se samo one noći, Kamilo! *Sklopivši vjeđe:* Ja je ne ću nikad zaboraviti. — Tako su mirisale ruže u mraku, a tvoja je ruka bila u mojoj. Osjećala sam, kako ti srce udara, kako ti dah biva sve teži ... i napokon se sve još jače zamračilo preda mnom ... A ti si utisnuo svoje usne na moje, dok nam nije daha ponestalo ...

KAMILO: Osvijestite se, Julijo!

JULIJA *nepomična:* I sada ćutim tvoje cjelove. Bili su tako opojni, da sam izgubila svijest, i bilo mi je, kao da sam umrla, da se nalazim negdje daleko, da sanjam ... A svuda pljušti more, razbija se o grebene, galebovi nekuda odlijeću ...

KAMILO *došao je k njoj bliže:* Julijo! ...

JULIJA: Vječno bih mogla uza te ostati ... Slušati samo, kako ti se glas gubi u noći, kako šapćeš i cjelivaš i kako zatim oboje šutimo ... kao da smo umrli ...

KAMILO *isprekidano:* Ja idem ... moram otići ...

JULIJA *prihvati ga za ruku; suho, grozničavo:* Ne ... Još samo danas ostani. Samo danas ...

KAMILO: To nije moguće —

JULIJA *kao gore:* Oskara ne će biti dugo ... On obično ne dolazi do ujutro ... Reći ćemo, da si zakasnio na lađu ... Pa da i dođe! — Ostani! To nije mnogo, što te molim ... Svejedno je, odeš li danas ili sutra ... *Sve uzrujanije:* To smijem od tebe tražiti za onu ljubav, što sam ti je dala ...

KAMILO *odlučno:* Ne ... Ne mogu.

JULIJA: Nikada ti više ne ću spominjati ni jedne riječi, ali samo sada ostani ... samo sada! ...

KAMILO: Ne ... Pustite me ...

JULIJA *pogleda ga dugim, posljednjim pogledom i ispusti mu ruku:* Znam. — Više me ne ljubiš. — *Ode polako na protivnu stranu i obori glavu na prsa.* Pa šta je i bila moja ljubav za te? Ništa. Zabava za onih dosadnih dana, kada ti se nije dalo štogod drugo raditi.

KAMILO: A zar ste vi uopće mogli i pomisliti, da će to dovijek trajati?

JULIJA: Ja ne znam. — Ja nijesam ni o čem razmišljala, kad sam te cjelivala. — Za mene je postojao samo onaj jedan čas i drugo ništa. Što je bilo prije, i što će biti poslije, to mi nije nikada dolazilo na um.

KAMILO: Budite razboriti, pa priznajte i sami, da dalje nije moglo ovako ići ...

JULIJA: Dašto. — Došla je Olga, i na njoj si opazio nešta novo, čega u mene nije bilo, i tako si me prestao voljeti. To je sve. — *Pauza.*

KAMILO *prodirno, gotovo brutalno:* Pa ... recite onda, što hoćete od mene?

JULIJA *naglo se okrene, kao u strahu:* Zašto?

KAMILO *uzrujano:* Sva moja sreća stoji u tom novom životu. — Razumijete li? — I ja ne mogu više ... *Zastane.*

JULIJA *blijeda i ukočena:* Zar je to doista istina?

KAMILO: Jest. —

JULIJA *kao gore, iza podulje šutnje:* Dobro je, Kamilo. — Više vam ne ću kazati nijedne riječi o tom. — Sada ... sad možete otići.

PRIZOR SEDMI

Julija, Kamilo i Lidija.

LIDIJA *dolazi s desne strane:* Dobar dan! — O, vi ste ovdje, Kamilo? ...

KAMILO: Upravo sam pošao ...

LIDIJA: Rekli su mi, da ste me tražili kod kuće.

KAMILO: Da, bio sam kod vas.

LIDIJA: Dobro, da sam vas ovdje zatekla. — Dobar dan, Julijo! Šta je tebi opet?

JULIJA: Nije mi ništa. Boli me malo glava, ali to će proći. — Izvoli sjesti.

LIDIJA: Hvala. *Sjedne.* Pomisli samo, čitavo popodne obilazim naokolo. Ali vidjet ćeš zato, što sam sve spremila za svečanost. — A što se vi tako držite, Kamilo?

KAMILO: Oprostit ćete, ali ja moram da idem...

LIDIJA: No, još koji časak možete ovdje ostati. Šta ćete dolje? — Ah, djeco, kako će to biti lijepo! — Šteta, da odlazite, Kamilo. Vi biste upravljali našu lađicu. Zar ne, Julijo?

JULIJA: Ja ne znam...

LIDIJA: Ah, ti si danas nesnosna! — Odista, Kamilo, ja ne znam, što ću uraditi...

KAMILO: Pa tu je Oskar —

LIDIJA: On nije za to, dragi moj! — Oprosti, Julijo, ali ti ćeš i sama priznati... I takav kavalir, kao što ste vi, Kamilo —

KAMILO *nakloni se, s osmjehom:* Molim.

LIDIJA: — takav kavalir namislio je da se oženi... Ne razumijem, duše mi! — Što ti veliš, Julijo?

JULIJA: Ja? — Pa zašto da to ne učini?

LIDIJA: Ajde zbogom! Ti ni sama ne vjeruješ u to, što si rekla. Mogli ste još pričekati, Kamilo!

KAMILO: A vi, zar se vi nijeste udavali?

LIDIJA *gledajući ga ispod oka:* Molim lijepo! Vi biste htjeli biti zlobni. — Jesam, udala sam se, dragi prijatelju, ali kad mi je muž dosadio, rekoh jednostavno: zbogom! — i... i sve je opet bilo kao i prije...

KAMILO: Pa onda? —

LIDIJA: Onda? — Ništa više. — Vi to ne ćete činiti, kad vam dosadi redoviti, mirni život, što ćete ga u buduće provoditi.

KAMILO: To ne će biti ni potrebno.

LIDIJA: Vidjet ćemo!

KAMILO: Zar da po tom ne smijemo težiti za srećom?

LIDIJA: Zašto ne. — Ali da se ta sreća može ikada naći u braku, ja bih se mogla okladiti, ako ćete, ne znam o što... Pomislite tek ovo: Svako jutro, kad se probudite, opazite kraj sebe isto lice!... Zar to ne mora napokon dosaditi? — To je upravo tako, kao da vam danomice donose isto jelo. Dva tri dana vas to zanima, četvrti dan ste već nešto zlovoljni, nakon tjedan dana izgubite svaki apetit, a nakon mjesec dana —! Onda biste najvoljeli baciti sve do đavola!

KAMILO: Možda je ipak kakova razlika između toga vašeg menua i tihoga, nepomućenoga života, koji još pravo ni ne poznajemo...

LIDIJA: Jest. Ima razlike, u koliko je moj muž bio sličan vrlo žilavom i vrlo neukusno garniranom beefsteaku.

KAMILO: Ali!

LIDIJA: Ne uzrujavajte se, dragi Kamilo! Ja držim, da radi toga ne ćete biti uvrijeđeni... Pa napokon, ja sam uvijek iskrena, vi to dobro znate.

KAMILO: Vi se svemu rugate, Lidijo!

LIDIJA: To i jest najbolje. Život ne valja nikada ozbiljno shvaćati. I onako je sve, kako vele, prolazno, pa zato neka čovjek izabere najljepše. — Žao mi je samo, što će sve ipak jedared proći... — Eto... i ja bih kraj vas dvoje morala postati sentimentalnom... *Kratka pauza.*

LIDIJA: Vele, doduše, da je lijepa i tuga, ali ja se volim smijati.

KAMILO: Vi ni ne radite ništa drugo.

LIDIJA: To je barem zanimljivo. Mnogo zanimljivije negoli polaziti tako nenadano na put i ostaviti prijatelje u neprilici. Da znate samo, kako ću lijepo dati okititi lađicu. S vijencima bijelih ruža i ružičnim lampionima. Vi biste veslali naprijed, a nas dvije bismo sjele otraga kao kraljice kakve na bijelom, svilenom prijestolu... Ha, ha,ha... Zar to nije lijepo, Kamilo?

KAMILO: Uvijek ste isti...

LIDIJA: Uvijek baš ne. Jučer bi mi primjerice bilo milije, da sam ostala kod kuće.

KAMILO: Zašto?

LIDIJA: Tako. — Bila sam na nekakvom izletu. Usput nam se pridružio i onaj vaš mladi prijatelj, što je onomadne bio s vama na večeri kod mene. — Ti ga poznaješ, Julijo?

JULIJA: Čini mi se...

LIDIJA: Uspinjala sam se zajedno s njime na brijeg, i kad su drugi poodmakli malo naprijed, ponudio mi je svoju ruku. — »Lakše će vam biti, gospođo«, veli on i pritom je tako tragično uzdahnuo, kanda se namjerava survati niz pećine... Ha, ha, ha...

KAMILO: A zatim?

LIDIJA: Zatim smo išli dalje diveći se dakako krasnom vidiku na more i zaostajući sve dalje otraga. *U smijehu:* A kod one kapelice, gdje ste mi vi prije nekoliko tjedana zavezivali cipelu, rekao mi je, da me ljubi... Morala sam se suzprezati, da se ne nasmijem... Onda... onda me je molio, da mu oprostim tu smjelost, ali da mi je morao reći, jer

otkako je ono bio kod mene, ne izlazim ja ni načas iz njegovih misli... Ti bi se, Julijo, sigurno razljutila, da je tebi rekao tako što, ali ja — meni se to činilo sasma interesantnim... Kasnije dakako, kad je počeo posve banalno pripovijedati o toj svojoj ljubavi, zapovjedila sam mu jednostavno, da smjesta ušuti i da mi poljubi ruku...

KAMILO: Ne bojite li se možda, da će ta šala imati i malo drukčiji svršetak, negoli vi mislite?

LIDIJA: Tko zna! — Uostalom, ja se ne trebam ničega bojati. — Pa ako sam i rekla čas prije, da mi ta jučerašnja ekspedicija nije danas po volji, možda će mi se već sutra bolje sviđati. — Ja sam pače o tom uvjerena. — Dakle vidite, da nijesam uvijek ista, kako vi velite...

KAMILO: Priznajem. — Pobijedili ste.

LIDIJA *značajnim posmjehom:* No! To nije prvi put... *Opet se čuje signal s obale.*

KAMILO: Moje gospođe, ja sada doista moram otići.

LIDIJA: I ne zaboravite nikada, što sam vam rekla malo prije. —

KAMILO: Molim...

LIDIJA: I najljepša stvar, ako je gledamo dan na dan, postaje savršeno dosadnom.

KAMILO: To ćemo vidjeti. Zbogom, gospođo Lidijo!

LIDIJA: Budite sretni! — A kad se opet sastanemo, onda ćemo raspredati o mojoj teoriji.

KAMILO *nakloni se pred Julijom bez ijedne riječi.*

JULIJA *spustila je ruke niz tijelo i pogledala ga izgubljeno; prigušenim dahom:* Zbogom!...

KAMILO *ode na desno.*

PRIZOR OSMI

Julija i Lidija

LIDIJA *gledajući časak Juliju:* Zar te se taj rastanak tako dojmio?

JULIJA *kao da se probudila oda sna:* Mene?

LIDIJA: No da... Stojiš ovdje kao kakav stup...

JULIJA *pošla je prema pozadini:* Ah!... To će već proći... Ipak je neobično, kad se rastajemo s nekim, koga smo bili naučni danomice gledati, pa kad nam i nesvijesno dolazi na pamet, da bi to moglo biti posljednji put... *Došla je već do nakraj terase i pogledala onamo, kuda je otišao Kamilo.*

LIDIJA: Moja draga, što bi onda istom ja morala reći, da je tome baš tako!

JULIJA *okrene se:* Ti?...

LIDIJA *istim obijesnim glasom:* Pa to nije ništa takovo! Ja sam uostalom bila prema tebi uvijek iskrena. — A konačno, zašto da se ne užijem svega?

JULIJA *razumjela je, ali se suspregne prihvativši se grčevito za balustradu.*

LIDIJA: Možeš i ne vjerovati. — Meni je svejedno.

JULIJA *pogledala je opet niz terasu; gluho:* Već je potamnjelo more...

LIDIJA *bacila se nehajno na jednu stolicu:* Bit će negdje lijepa mjesečina noćas... Gotovo je i mene obuzela želja da otputujem... Bilo bi zanimljivo pratiti zaručnika, kad putuje k svojoj vjerenici, što veliš?...

JULIJA *ne odgovara.*

LIDIJA: Pa da se na putu dogodi štogod neočekivano, — da zaručnik otputuje sa svojom pratilicom kuda dalje na jug i da zaboravi vjerenicu, bila bi pripovijest još ljepša...

JULIJA *sveudilj gleda na more.*

LIDIJA: Ali pustimo ga, neka plovi... Sad više nije interesantan kao nekad. Nego, znaš, Julijo... *Nestrpljivo:* Slušaj me, molim te lijepo, kad nešto pripovijedam, ili ću otići...

JULIJA *obazre se.*

LIDIJA: Vidiš, onaj mladi gospodin, o kojem sam malo prije onako govorila pred Kamilom, nije mi baš sasvim indiferentan... Pače — vrlo je lijep... A kad mi je ono poljubio ruku, osjetila sam, kaku su mu usne zadrhtale. Taj, taj bi znao možda još vatrenije cjelivati od Kamila...

JULIJA *naglo, strastveno:* Lidijo!

LIDIJA: Zar si ljubomorna?

JULIJA *opet je klonula:* Oprosti...

LIDIJA: Ne ljuti se, drago dijete! Ako te uzrujava, dobro, ja ne ću više o tom govoriti. *Došla je do Julije, koja je sjela tamo na terasi i uprla pogled preda se. Gladeći joj kosu:* Ja znam, da nijesi baš sa svime zadovoljna, ali krivo je, što nemaš ćud kao ja. Mnogo bi ti koješta bilo lakše...

JULIJA *teško promuca:* Ti ne znaš...

LIDIJA: Što je?

JULIJA: To je tako strašno... kao da me guši... Tu, u grudima me steže...

LIDIJA: Oči su ti posve mutne .. Šta ti je?

JULIJA: Ništa. — *Čuje se i treći signal.*

LIDIJA *naglo:* Eno! Odriješili su lađu ... Vidiš li ga, kako stoji na palubi?

JULIJA: Vidim.

LIDIJA: Čekaj, opazit će nas ...

JULIJA: Već odmiču od obale.

LIDIJA *maše rupcem:* Sad nas pozdravlja ...

JULIJA *prihvati je za ruku:* Nemoj ... Bolje da se ovako svrši, kad već mora biti ...

LIDIJA: Šta veliš?

JULIJA *došla je naprijed; drhtavo:* Ti si to posve lako preboljela, a mene je slomilo. Drugo ništa. — *Iz promenade se čuje lagana, večernja muzika.*

LIDIJA *gleda je zapanjeno neko vrijeme:* Nije moguće! ...

JULIJA: Sada je gotovo. — A kako sam ga ljubila! Kad je ono prvi put došao, kao da se javilo preda mnom sunce. — I od onog časa nijesam imala druge želje, već da ga vječno cjelivam, da bude moj, samo moj ...

LIDIJA: Ali ... Julijo! ...

JULIJA: Ne ... ne boj se ... Da sam prije znala, možda bih te i mrzila, ali sada ne mogu ... Sada tek osjećam bol, ovdje duboko, kao da mi je tko umro ...

LIDIJA: Smiri se ... To će proći ...

JULIJA *mračno:* Ne će ... Ne će proći ...

LIDIJA: Zaboravit ćeš. To je bilo prvi put, zato te se tako i dojmilo.

JULIJA *gorkim osmjehom:* Sad bi trebalo nastaviti, zar ne?

LIDIJA: Ali —

JULIJA *iza duge šutnje:* Što će biti sada?

LIDIJA *uzela je svoj suncobran; odlučnim tonom:* Sutra, kad se probudiš, bit će sve dobro. — Ja ću te sad ostaviti. — Najbolje, da ostaneš sama ... Budi samo lijepo mirna, pa ćeš već zaboraviti. *Poljubi je.* Zbogom, draga Julijo! Sutra ću doći, što prije uzmognem *Ode na desnu stranu.*

PRIZOR DEVETI

J u l i j a sama.

Već se spustio sumrak, nad morem se razastrle plave sjene, i park sve više zapada u tamu.

JULIJA *ostala je nepomična i gleda mrtvo u jednu točku, a onda se strese, kao da su joj trnci prošli čitavim tijelom, i klone preko stolice teško zajecavši. — Muzika se još uvijek čuje u daljini.*

ZAVJESA

Dovršeno 7. VI. 1909.

Savremenik, 1916., str. 174—183.

PJESMA VEČERI

BALADA U JEDNOM ČINU

L i c a:

KRALJ
KRALJICA
PAŽ
PJEVAČ
LUĐAK
DVORKINJA
STRAŽAR

Kopljanici. Pratnja. Plesačice.

JEDINI ČIN

Dvorište kraljevskoga grada.

Na lijevoj strani naprijed jedan dio kraljevskoga grada s crnim, mramornim predvorjem. Naokolo grada bedemi, obrašteni mahovinom i bršljanom. S desne strane stepenice, kojima se može uspeti na bedeme. U sredini — otraga — velika gvozdena kapija. Na desno, podno bedema, česma s bijelom, mramornom klupom. Lijevo, iza predvorja, uzdiglo se nekoliko visokih čempresa.

Posljednji traci večeri padaju na nijemi, kraljevski grad.

KRALJICA

sjela je na pozlaćenu stolicu povrh kamenih stepenica predvorja. Sva je u svili, zlatu i dragom kamenju, a kosa joj je protkana nizovima bisera.

PAŽ

spustio se natle i položio glavu na kraljičina koljena.

STRAŽAR

stoji na bedemu gledajući u daljinu, ožaren suncem, i oslanja se nepomičan o koplje.

LUĐAK

prebire harfu sjedeći ispod stepenica na desnoj strani, miran, zatvorenih očiju.

Neko je vrijeme tišina, samo se čuju zvukovi harfe u predvečerju i romon česme.

PAŽ

gledajući spram zapada:

Gle, kako tužno sunce zalazi
Za crna brda. — Domala će noć
U naše dvore pasti. — Kraljice,
Ti žalosna si! . . .

KRALJICA:

Zašto?

PAŽ

uzdahnuvši:

Tako! Ne znam!
Tek nema više one radosti
U tvome oku.

KRALJICA

gladeći mu kosu:

Povraća se opet
Noć naših dana. Suton dolazi . . .

PAŽ:

Još jučer, kad smo sašli k jezeru,
Veseljem ti je čelo sievalo,
Al sada — ništa više. — Svem je kraj! . . .

Kratka šutnja.

LUĐAK

prebirući harfu:

Ljubljah je silno i ljubljah je bolno,
I srce mi umrlo
Snatreći za njom i plačući joj spomen,
A davno bijaše to! . . .

KRALJICA:

Nepomućeno jezero je u snu
Raširivši se kroz daljine sjena
U nepoznate one krajeve,

Gdje sunca nema . . . Ali crnom na dnu,
Tuj bdije usud ponad strašnog trona,
A sazdali ga bolovi i jadi. —

PAŽ

šaptom, koji zamire na usnama:

Ti vidje sinoć? —

KRALJICA:

Vidjeh sve — do u dno!
Ko vali da su krilo otprli,
Razotkrile se dveri kobi moje . . .

PAŽ

pridigao se gledajući je u oči:

I onda, gospo? —

KRALJICA

kao da su je prošli hladni trnci:

Ne smiem reći. Strah me.

LUĐAK

nastavlja dalje:

Čuješ li, gospo, ja ljubim te silno,
I ljubim te beskrajno! . . .
— Nestala ti si u večernoj tami, —
A davno bijaše to! . . .

PAŽ

ustao je:

O, što li će nam donijeti veče,
Kad povrate se s mrakom galije —
Uz teški udar stravnih vesala! . . .

KRALJICA

u časovitome zanosu:

Ja samo jedno znam: a to je san
O svemu, što bi doći imalo,
A dolazi jedared samo! — Onda
U sumornu crninu nestaje
I — ne vraća se više. —

PAŽ:

Gospo moja! . . .

KRALJICA:

Da, čekajmo, jer može doći namah; —
I ako dođe žuđeni mi čas
Života ovog — . . . On će doći. Znam.

LUĐAK

nastavljajući:

Snatrim za tobom, kad večernjih zviezda
Lagano zasine pram . . .
Snatrim i čeznem, šutim i mrijem
S ljubavi — tužan i sam . . .

PAŽ
iza kratke stanke:

Sve jače rumen nebo probija,
Ko da će sada krvlju prokapati . . .

LUĐAK
rastvorivši vjeđe:

Još danas netko mora umrieti . . .

KRALJICA
sva utopljena u njegov daleki pogled:

Što veliš? —

LUĐAK:

Uviek, kad je nebo tako
U grimizu, to znači smrt . . .

KRALJICA
gledajući ga bez riječi, poput jeke:

Što veliš?

PAŽ
Kraljici:

On uviek tako zbori. Ne slušaj ga.
Za nečim čezne ne znajući sam,
U koje strane zamiču mu čežnje . . .

Tišina. Samo se čuju valovi, kako udare kadikad o grebene.

STRAŽAR
još uvijek stoji nepomičan na onome mjestu kao i prije.

LUĐAK
pridigne glavu:

Čuj! . . .

PAŽ:

Šta je?

LUĐAK:

Kanda vihor dolazi . . .

KRALJICA
sva je protrnula:

Umukni! . . .
Pažu.
Pričaj štogod . . . Večer pada . . .

PAŽ:

A o čem, gospo?

KRALJICA:

Što te volja!

PAŽ:

Ne znam.
Ja ne znam više priča nikakvih . . .
Zaboravio sve sam, otkako
Odvedoše me iz domaje drage
Na ovaj ostrov . . . Priča ovdje nema!

LUĐAK
počeo je opet prebirati harfu.

PAŽ:

Tek jedan spomen živi u srcu,
Kad muž tvoj, kralj, — kad on je došao
S okrvavljenim mačem u naš dvor
I spalio ga, ubio mi majku,
A mene amo dove... To je priča
Života moga. — To je eto sve!...

LUĐAK:

Na ostrvu tamo sazdat ću dvore
Od večernjeg, grimiznog zlata,
I krvave, rosne sasut koralje
Pred ponosna, kraljevska vrata...

KRALJICA
Pažu:

I zato uviek tužiš!...

PAŽ:

Uviek? — Ne! —
Tek večer kad se tako sjetno spušta
Sa nestalijem, davnim sjenama,
I čežnjom kad nam duša uzdiše,
Na moje vjeđe onda dolazi
Sva prošlost, sanje, sreća, radost, bol!

KRALJICA:

Zar nisam i ja samo robinja?!...

PAŽ:

Oprosti, gospo!... Moja žalost sva
Iščezava iz duše jednim trenom,
Kad spazi sunce tvojih zjenica...
Ti jesi cvieće ovog ostrva,
Ti jesi pjesma mutnog jezera, —
Pred tobom ide mladost kao san!...
Ti jesi liepa!...

KRALJICA:

Šuti!

PAŽ:

Nema kralja,
Da čuje me...

KRALJICA:

Al može doći časom,
I jedinog bi druga mojega
U valovima divljim nestalo...

LUĐAK:

I najljepše pjesme mladosti mrtve
Pred gradom ću pjevat u noći —
Na krvavoj harfi, u svilenom plaštu,
I možda će kraljica doći!...

Čuju se izdaleka zvuci trubalja i ozvanjaju pobjedno tišinom predvečerja.

KRALJICA

naglo:

Ah! . . .

PAŽ

poletio je na bedem:

Vraćaju se!

STRAŽAR:

Evo galije!
Na pomolu je tmastih talasa . . .
Sa ukletijem jedrima se bliži
I sieče smjelo vale jezera,
Ko da je tisuć sila goni amo! . . .

PAŽ:

Sva puna pliena . . .

STRAŽAR:

Kao munja . . .

KRALJICA

Pažu:

Idi!
Nek amo dođe časom dvorkinja.

PAŽ

silazeći dolje:

Ja slušam, gospo!

Odilazi u dvor.

KRALJICA

uspela se polagano na bedem:

Vali! . . . moji vali! . . .
Što nosite mi — propast il' spasenje? —
Tajnovit put je vaš . . . Na pustoj pjeni,
Te kroz daljine povraća se amo
I plačuć žale opet odlazi, —
Na srebrnome vašem šaptanju
Čeznuće moje mora jednom doći!

Nazadujući pred jednom užasnom misli.

A ne dođe li? — — Pusta galija
O klisure će udariti gluho
Ko jeka groba . . . Sinji talasi,
Vi donieste me amo! Spasite me,
I krunit ću vas pjesmama i cviećem
I cjelovima! . . . Vali! . . . moji vali! . . .

Ispružila je u zanosu ruke daleko preda se, u sjaju posljednjih sunčevih trakova.

PAŽ

povratio se s Dvorkinjom i gleda časak kraljicu bez riječi.

KRALJICA

naglo se trgnula i pokročila natrag, kanda je ugledala nenadanu strahotu.

PAŽ

otegnuto:

Već nadošao čas je, gospo!

KRALJICA

silazeći stubama, umorno:

Idem.

Dvorkinji:

Priredi plašt i krunu. Spremi sve.

Odilazi polagano za Dvorkinjom na lijevo, a Paž je ostao oslonjen o jedan stup gledajući za njom.

Sunce je već zapalo. Dugačke, sive sjene bedema ispružile se sve tamo do kraljevskoga dvora. Orljava trubalja čuje se bliže, a napokon se i kapija otvara.

KRALJ

još izvana:

Sav plien i blago neka ostane
Na galijama . . . Roblje svežite
O jarbole! . . .

Pojavi se naglo na kapiji.

Tišina. — Nema nikog?

PAŽ

daleko, izgubljeno:

Taj tren će doći kraljica . . .

KRALJ

A zašto
Ne dočeka me? — Ja joj donosim
Od suhog zlata priesto, što ga ne bi
Ni deset ljudi moglo ponieti . . .
I roblja vodim —

LUĐAK

pristupio je k njemu, prekinuvši ga:

Da, ti nosiš smrt!
Pod ovim plaštem ovdje. Ja to vidim.
Ne, ne . . . ti ne znaš za to. — Gledaj, tu je . . .
Za tobom ide . . . korak joj je niem,
I ne čuješ ga . . .

KRALJ:

Bježi! . . . što mi smetaš?

LUĐAK:

Ti možda tražiš ovdje kraljicu?
Al nje već nema . . . Otišla je davno . . .
A ova žena, štono ovud luta, —
To njezina je sjena . . . Imaš pliena? —
Daj, prospi sve kroz crne odaje,
I možda će se vratit gospa tvoja?! —
Daj, pokušaj! . . .

KRALJ

Ti danas smjelo zboriš!

LUĐAK:

Ah, ja sam ovdje kralj! — I tkogod ne će
Da posluša me, ubit ću ga mačem,
Što visi o tvom bedru, luđače! . . .

Kralju.

Da, tebi zborim . . . Što me gledaš tako?
Na koljena! . . . Ti ne ćeš? — Svežite ga!
U tamnicu i — kraj!

KRALJ

nasmijao se:

To sve je liepo,
Al kraljicu mi dajte!

PAŽ

kao gore:

Sad će doći . . .

Za kraljem se već prije pojavilo dvanaest crnih kopljanika ostajući u teškom mraku bedema kao dvanaest crnih prikaza.

KRALJ

Ja hoću da je vidim! Vodite me
Do netaknute njene ložnice,
Da izljubim joj usnice, što nitko
Još ljubio ih nije . . .

PAŽ:

Evo je!

KRALJICA

izlazi iz dvora u pratnji dvorkinja i paževa kao bijeli cvijet na pustim grebenima. Ogrnuta je grimiznim plaštem, a na čelu joj blješti kraljevska kruna.

KRALJ

pohrlio je k njojzi:

Ti žuđena! . . . Oh, kako si mi liepa! . . .
Ovaku sam te u snu gledao,
Ovaku usred boja, kad je smrt
Nad mojim čelom kružila . . .

LUĐAK

riječ po riječ:

I sada,
Još uviek kruži . . . gledajte je! . . .

Lice mu se iskrivilo od straha.

KRALJ

držeći Kraljicu za ruke, koja još uvijek stoji gore između stupova:

Znati,
Da ti si samo moja, da me čekaš
U zagrljaju sliepih zidova,
I da te tuđe oči ne vide,
Da samo za me čuvaš svu ljepotu,
Svu raskoš divnih, razbludnijeh noći! . . .

Obujmio joj je koljena.

O, ti ćeš vidjet, pliena ima sila:
Sve samo zlato, pune galije!
I jedan kamen, velik, čudesan,
A kroza nj kanda zora prosieva . . .
Na večernjem je suncu blied i tužan,
A noću prepun krvi, užasan!

LUĐAK:

Zar ne čuješ ga, kraljice? — O bježi!
Gle, krvav trag mu stope kazuju . . .

KRALJ

strastvenim, suhim šaptom:

I onda plašt! Od neznanoga tkanja,
Vas obrubljen je čudnim slovima . . .

Sa žrtvenika božijeg ga skidoh
Zapaliv svete dveri jedne noći.
Desetak ljudi borilo se za nj,
Al svi su pali s mača mojega . . .
Tko pokrije se plaštem ovijem,
Taj bit će viekom srećan! . . . Dat ću ti ga,
I budi srećna, — ali samo moja!

KRALJICA
daleko:

Zar to je sve? —

KRALJ:

Ne! Nije! . . . Ima kruna,
Na ovom svietu kruna najljepša,
A resila je čelo kraljice
Baš tako liepe, mlade — ko što ti!
Ja oteh krunu. Svezah kraljicu
Za svoga konja. Vukoh je za kosu
U divljem lietu gradskim ulicama . . .

KRALJICA
prekida ga:

I ništa više?

KRALJ
dugim, dubokim pogledom:

Imam jošte jedno! —
Pjevača sam ti mladog doveo,
Da krati čase turobne . . .

KRALJICA
pokročivši naprijed:

Pjevača?!

KRALJ:

U šumi nađoh jadnika, gdje luta,
Obukoh ga u ruho svileno,
A sada čeka dolje . . .

KRALJICA:

Daj mi ga!

KRALJ
gledajući je okrutno:

Da, vidjet ćeš ga, ali prije čekaj!

Ide na bedem i daje rukom dolje znak.

On ne smije te vidjet! . . .

KRALJICA
hoće da se također uspne gore.

KRALJ
zadrži je:

Čekaj! Nikud!

KRALJICA
hoće da se izbavi:

Pa zašto si ga onda doveo?

KRALJ:

Ne! sada ne smieš gore nikako!

KRALJICA:

Tvoj pogled zbori nešto... Pusti me!

KRALJ

sasvim blizu, jednim dahom:

Ti vidjet ćeš ga, al on tebe — ne!

KRALJICA

sva je zadrhtala:

Što znači ovo?

KRALJ

ispustio joj ruke:

Ništa! Oštar bodež
U žeravicu dadoh staviti;
A na moj znak će krvnik uzet bodež
Pa doći k njemu bliže, sve polako,
I — nema više sunca! —

KRALJICA

užasnim vriskom:

Ah!

LUĐAK:

O slušaj!
To netko jeca!...

Šutnja.

KRALJ

Gotovo je! — Vina!
I glazbe! Plesa! Ne ću tuge!

Kraljici.

Dođi!
Veseli mi se!... Zar da tužna budeš,
Gdje kralj se vraća tvoj i nosi plijen,
Da preda te ga samu prosiplje!

Vodi Kraljicu za ruku i sjeda s njome na stolicu pod stupovima. Paževi donose u zlatnim posudama vino i podaju ga Kralju. Iz mraka izlaze plesačice u dugom, crnom ruhu poput crnih zmija, štono su isplazile iz nijemih bedema, plešući s prvim tracima mjesečevim, koji se pomolio tamo između čempresa. — Tužna, daleka glazba.

DVORKINJA

iznijela je veliku, rumenu baklju i zasadila je ponad vratiju dvora.

KRALJ

iza dulje šutnje:

Da, tako sam te, vidiš, čeznuo:
U ovom mojem gradu, kako dršćeš
I strepiš, kadno dođem! — Zašto šutiš? —
Da, odmah ćemo, čekaj, otići
U tajnu kulu naše ljubavi,
Što šutnjom zbori, uzdasima šuti...

KRALJICA

gleda izgubljeno u jednu točku kao bez svijesti.

LUĐAK

pružajući kralju vrč vina, što ga je uzeo od jednog paža:

Na, ispij ovo! . . . To je otrov . . . Ja sam
O ponoći ga amo smiešao
Na pogled krvi mjesečeve . . . Ispij —
I bit ćeš sretan! — Ne ćeš? — Žalit ćeš!

Razbije vrč o tle.

KRALJ

prodirnim šaptom Kraljici:

Jedared, kadno ljubav nestane
Samoćom puneć kule ostavljene,
Mi umriet ćemo! . . . Baciti ću grad
Sa ostrva u vale jezera,
I sve ću ubit: pjesme, ptice, cvieće!
Kad svršeno sve bude, gledat ćemo
To umiranje naše ljubavi
U svakom dahu vjetra, plaču vala —
I nestat ćemo kano mrak o zori! . . .
Ti na sve ovo samo šutiš? — Zar je
Ta ljubav možda —?

Zastane i gleda je uprepašten.

LUĐAK

čudnim, dubokim glasom:

Nestala je! . . . Umri! . . .

PJEVAČ

stao je nijem na teškome pragu; slijepih, umrlih očiju.

PLESAČICE

ugledavši ga razbježe se — glasno kriknuvši — na sve strane i izgube se u mraku. — Glazba utihne.

PJEVAČ

tapajući ugaslim, blijedim prostorom došao je blizu česme i zaokružio slijepim pogledom čitavo dvorište, koje je klonulo u tužnoj umornosti.

PAŽ

bolnim usklikom:

O, gledajte ga! . . .

PJEVAČ:

Gdje sam? — Šta je ovo? —
Tu mora da su ljudi . . . Ne dajte,
Da bodež još i dublje ulazi!
Gle, tu je . . . blizu . . . ispred zjenice! . . .
Ah! — ništa više! — Svud je mrak i noć . . .
Čuj! netko diše . . . Gdje sam? — Sada već
Ni plakat ne ću moći . . . Za mnom kroči
Daleka neka žena — ne dajte!
U njezinom sam naručaju . . . Gdje sam? . . .

LUĐAK

došao je k njemu i primio ga za ruku:

U hramu ti si . . . Biela boginja
U svetištu je ovdje zaspala
I ne miče se . . . Cjeliva je mjesec —
I hoće da joj oči probudi . . .

KRALJICA

koja je sve to vrijeme bila obeznanjena, ustaje i pokroči na prvu stepenicu predvorja, da će saći.

KRALJ

zadrži je za ruku i pridigne se napolak.

LUĐAK

govori sveudilj Pjevaču:

Sad ustala je. Ali ona ne zna
Ni gdje je, ni kog gleda. — Mrtva je!

KRALJ

Kraljici:

Zar nije liep? —

PJEVAČ

stresao se:

Taj glas!...

KRALJ:

I pjevat će nam
Još ovo veče... Podajte mu harfu! —
Zar nema čudan pogled? — Kao bezdno
Nedohitnijeh ponora!

Privine kraljicu k sebi.

LUĐAK

daje harfu Pjevaču:

Gle, harfa!
A kadno svoju pjesmu otpjevaš,
O stienu udri njome mahnito,
Nek razbije se! — Nitko više ne će
Na njojzi pjevat. Niti ja — ni ti.

PJEVAČ

ispruženom rukom spram one strane, otkuda je čuo kraljev glas:

Zar to je onaj, što me zarobi? —
A glas mu tako strašno zvuči...

KRALJ:

Pjevaj!...

LUĐAK

To vjetar huji; zove te, da kloneš
Pred boginjom u hramu mjesečevu...

PJEVAČ

udario je prstima o žice, koje tiho zazveče:

A gdje je pjesma?

LUĐAK

Čekaj! Doći će!

— — — — — — — — —

Nad hramom spava mjesec. Čempres šuti.
A svileno se nebo stužilo

I čeka zoru ... Moja duša sluti
Tišinu tame ...

Umukne.

PJEVAČ
nesvjesno nastavlja:

Priča vam je to,
Što vjetrovi je šapću talasima
O ukletome gradu kraljevskom,
A talasi je meni javiše:
U tmini kula blieda žena ima,
Čuvari strašni trag joj zaviše,
I poznata je dugo srcu mom!
Mi vidjesmo se davno, ne znam kada
U nepoznate dane, gdje je san
Na staze naše pao prekrasan,
Kad jezera još ne bješe ni grada ...

LUĐAK
mirno, daleko:

Na zidove je nujna sjena sjela ...
Čuj! ... Šta je ovo? — Zviezde padaju!

PJEVAČ:

I danas živi ona žena biela,
I sliepe mi se oči nadaju,
Da ugledat će —

KRALJ
bijesno:

Pjesmu hoću!

PJEVAČ
uhvati Luđaka za ruku:

Slušaj!

LUĐAK:

Ne! Ne boj ga se! — Zbori dalje, šta je?

PJEVAČ:

O ženi onoj? Ne znam više, gdje je!
U miru šuma sam je tražio,
Al rekoše mi: tu je prošla ... idi ...
Mi ne znamo već ...

LUĐAK:

Pitaj zviezde!

PJEVAČ:

Zalud! —
Te zlatne luči pratile je putem,
Al sustadoše, — pošla je daleko ...

LUĐAK:

Ti pitaj vale!

PJEVAČ:

Oni šute. Gledah,
Gdje dolaze i odlaze u beskraj
Izbacajući sjetno biserje
Na obalu — ko pozdrav čežnje moje. —
Tek jednom samo to mi rekoše,

Da ima ptica neka, što se kupa
Na srebru sinje pjene njihove,
I kad se ona opet povrati,
Da onda će mi znati reći sve...
Al ona, vele, nema očiju —
I ako pravi put ne pogodi,
Tad nema više traga ženi onoj...
Ja slušah danas lepet krila njenih
Na galiji kroz predvečerje...

KRALJ

Ne ćeš,
Da poslušaš me? —

Kopljanicima.

Ubijte ga!

KOPLJANICI
pokroče naprijed.

KRALJICA
bacila se pred njih, silnim glasom:

Stani!

PJEVAČ
uhvatio se za srce, kanda ga je pogodilo koplje. Harfa mu ispada iz ruku i tužno zazveči.

KRALJ
gleda začuđeno Kraljicu; iza duljega muka:
Šta?... šta je ovo?...

KRALJICA
opet je klonula; silno umornim glasom:

Ništa... Ajdemo!
Noć pada... Doba počinka i sna...

KRALJ

I sva si blieda...

KRALJICA
pruža mu ruku:

Nije ništa. Ajdmo!

KRALJ
gleda je još časak prodirno, a zatim je naglo obujmi i odilazi s njome.

PAŽ
polazi za njima pognute glave.

DVORKINJA
utrnula je baklju.

Sva pratnja, dvorkinje, paževi i kopljanici nestali su na lijevo. — Velika kapija se zatvara. — Mjesečina.

STRAŽAR
stoji neko vrijeme na bedemu kao i prije, zatim se izgubi na desnoj strani.

PJEVAČ
ostao je nepomičan, otkako je začuo Kraljičin glas, kao kamen.

LUĐAK
podižući harfu:

Gle, harfa moja! . . . . Razbila se nije . . .
Još zbore žice . . .

PJEVAČ
kanda se prenuo oda sna:

Zar su otišli? —

LUĐAK:

Jest, odoše. Probudio se hram
U zavjetrini spavajući dosad . . .
Probudiše ga koplja . . . Tvoja pjesma
Učinila je čudo, što ga vali,
Ni šuma, niti zviezde ne znaju . . .

PJEVAČ

Je l' mjesečina noćas?

LUĐAK:

Sve je bilo
Ko u tišini smrtne ložnice . . .

PJEVAČ:

A što ću sada? —

LUĐAK:

Ništa. Čekaj samo
Ko i ja. Čezni! Nadaj se i — umri!
Još moja ti je služba najljepša . . .

Ah, dvorit ovdje onu krasnu ženu,
Cjelivat stope njene! . . . Reći sve
Do zadnje rieči krutom silniku,
Što mori, pali . . .

PJEVAČ
slušajući neprestance jeku Kraljičina glasa; očajnim krikom:

Zašto?! . . .

LUĐAK:

Ne pitaj,
Jer otud nema izlaza — van grob. —
Jedamput koga ova kapija
U svoje puste zide zabije,
Taj gleda samo sunce, bol i — nju!

PJEVAČ:

O, ja je vidim! — Nisu izboli
U grudma želju za njom. — Vidim je
Kroz tamu ovih praznih zjenica!

PAŽ
izlazi iz dvora:

U ložnici su. Sve je umuklo.

LUĐAK:

Da, ajdmo i mi! Što još čekamo?

PJEVAČ:

U ložnici su?

PAŽ:

Spustio se grimiz
Na pozlaćenim teškim vratima,
A niemi čuvar straži niemi prag . . .

PJEVAČ:

I nitko tamo doći ne može?

PAŽ:

Sve zalud! Stupovi se tmasti
Daleko uzduž ciele kule koče
I vežu mukom tajnu kraljevsku . . .
Još nitko nije nogom stupio
Na onaj prag — tek jedan niemi stražar,
Što šuti ko i gluho stupovlje . . .

PJEVAČ:

A kraljica? —

PAŽ:

Ni ona nikada
Ne govori o tajnoj odaji . . .

PJEVAČ
drhtavim glasom:

I vidio si, gdje je ušla s njime?

PAŽ:

Uminuli su triemom mramorja . . .
Ko pobjednik je ulazio on,

A kraljica u njegovom naručaju —
Sva na smrt blieda . . .

LUĐAK:

Šuti! — Noć je ovo, —
I ona može čuti glasove,
Što vode tamo, gdje se život gubi . . .

PJEVAČ
kao jeka:

I blieda bješe?

Muk.

Ništa. — Šutite? —
A mjesečina, veliš, silazi
I budi cvieće noseć ljudma san . . .

Prilazeći k stubama.

Tu zborila je . . . tu sam glas joj čuo . . .
I pustite me, neka ovdje klonem . . .

Spusti se na stube.

PAŽ:

Tu spavaj! . . .

Izgubi se u tami vratiju.

PJEVAČ:

Zbogom! — Zar ste otišli?

LUĐAK:

Kraj tebe ja ću biti ... Kadno čuješ
Daleku pjesmu, kadno jekne harfa,
To znaj, da smrt će doći. — Ostaj zbogom!

Ode na lijevo ispod čempresa.

Sve je umuknulo. Na mahove se čuje laki šum vjetra, a zatim opet mir. Jedan je trak mjesečine pao upravo ponad česme, i u sjaju svijetla prosipa se bijela, kristalna voda.

STRAŽAR

prošao je jedamput po bedemu, pa se opet povratio i nestao na desnoj strani.

PJEVAČ

sjedi nepomičan podno mramornoga predvorja.

Duga pauza. — Najedared se čuju podaleko zvukovi harfe, koji se ozivlju na mahove i diljem slijedećega prizora.

KRALJICA

dolazi u bijeloj, noćnoj haljini, raspletene kose.

PAŽ

ostajući u tami za njom:

O, kraljice! ...

KRALJICA

Pažu:

Tuj straži. Ne miči se.
I ako čuješ koga ...

PAŽ:

Znam već.

Nestaje ga.

PJEVAČ

u silnom ganuću:

Ti si! ...
I ja te nađoh ...

KRALJICA

obazirući se, da li je sve pusto:

Zbori tiše. Šuti.
Svi spavaju.

PJEVAČ:

Zar i on?

KRALJICA:

Smirio se
I diše tiho. Plaštem prekrih ga.
Ugasih svietla ... Prođoh kraj stražara,
Zadriemao je. — Nitko ne sluti,
Da ovdje jesam. — Paž nas čuva tamo ...
A kad se budu straže mienjale,
Tad poći ćemo ...

PJEVAČ

suhim šaptom:

Daj mi usne!

KRALJICA

kratko, kanda je prošla groza nedavnog milovanja:

Ne!

Još sada nemoj . . . Prije nam je otić,
Daleko nekud s ovog ostrva,
Zaboraviti ovih kula mrak
I sve, što ovdje bilo je i prošlo . . .

PJEVAČ:

U onu našu šumu! . . .

KRALJICA:

Tamo će se
Povratit mladost!

PJEVAČ:

Sjećaš li se, kad smo
Na livadama brali cvieće? —

KRALJICA:

Sjećam . . .
I one jedne tihe večeri,
Kad smirio se mjesec ponad granja,
A disala je samo rosa kraj nas!

PJEVAČ

kanda ne vjeruje svemu onome, što će doći:

I opet ćemo tamo? —

KRALJICA

tiho, lagano:

Valovi
Na krilu vjetra nosit će nas sami . . .

PJEVAČ:

Ti vjeruješ?

KRALJICA:

Pa zašto onda čeznuh
Kroz pusti mrak, da vratit će se sve? . . .
I zašto onda ti si došao?
I zašto pada noć, da vodi nas
I da nam kaže putove k spasenju! . . .

GLAS PAŽA

iznutra:

Oj, Kraljice!

PJEVAČ:

Čuj! . . .

KRALJICA

zadrhtala je:

Šta je?

GLAS PAŽA

kao gore:

Bdij i pazi!
Izmienit će se straže domala . . .

KRALJICA
došla je do predvorja:

I nigdje nikog?

GLAS PAŽA:

Ništa. Samo žar
Sa bakalja na hladni kamen pada.

KRALJICA
kanda slijedi glas, što se gubi:

I mir je svuda?

GLAS PAŽA:

Samo harfu čujem,
Al drugo ništa . . .

PJEVAČ
tražeći kraljicu kroz mrak:

Gdje si?

KRALJICA

Ovdje . . .

PJEVAČ:

Ajdmo!

KRALJICA:

Ne! čekaj, kadno stražar tuda prođe,
Tad slobodni smo!

PJEVAČ:

Udara ti srce
Ko prestrašeno ptiče. Bojiš se?

KRALJICA:

Ja ne znam. Dođi. Ovdje čekajmo.

Povede ga do klupe ispod česme i ondje oboje sjednu.

PJEVAČ:

Baš tako nekad čekali smo zoru
Na tratini . . .

KRALJICA:
nenadano mu je opazila krvave zjenice na mjesečini:

Ah, oči! . . .

PJEVAČ:

Ja te vidim,
Još uviek sjaš ljepotom kao onda, —
I ljepša si u beskrajnosti tuge . . .
Da, ja te gledam . . .

KRALJICA:

Šuti! Zbori tiše . . .
Jer samo jedan glas! . . . Čuj! . . . Korak čujem . . .

Pauza neizmjerne tjeskobe.

Ne. Nije ništa. Čini mi se samo.

PJEVAČ:

To vjetar staru priču šapuće!

KRALJICA:

Ja znadem put, što vodi tragom ruža
Do ostavljenog žala. Ondje čeka
U sjeni barka. Onud ćemo poći . . .

GLAS PAŽA
iznutra:

Oj, Kraljice!

KRALJICA
pridigne se i sluša.

PJEVAČ
uhvati je za ruku, kao da se boji, da mu ne izmakne.

GLAS PAŽA:

Tvoj čas je blizu. Pazi! . . .

KRALJICA:

Opominje nas jeka . . .

PJEVAČ:

Daj mi umriet!

KRALJICA:

Povratila se ona ptica čudna
U čarobnosti sliepih očiju,

O kojoj ti si pjesmu pjevao . . .
Pogodila je put —i nek nas vodi! . . .
Gle, stražar ide! . . .

Vodi Pjevača sa sobom i oboje se sakriju kraj stuba podno bedema.

STRAŽAR
dolazi bedemom s desna i odilazi polako na lijevo.

KRALJICA
tihim, grozničavim glasom:

Bježmo sada brzo!
Pođe s Pjevačem na desno pokraj bedema.

KOPLJANIK
uskrsnuo je pred njima kao nenadana, ponoćna avet i ostaje na onome mjestu kao prikovan.

KRALJICA
prigušenim vriskom:

Ah! . . .

PJEVAČ
primi je čvršće za ruku:

Što je? . . . Gdje smo? —

PAŽ
bane s lijeva:

Bježi, kraljice! . . .

Probudio se kralj i videći,
Da nema te na logu njegovu,
Sve straže smjesta dade podići...
O, bježi, hitaj!... Sad će amo doći!...
Već posjeko je niemoga stražara!...
O, nestani!... Ah!...

KRALJICA

nepomična poput bijele, maglene prikaze, gluho:

Već je ovdje! Zalud!...

KRALJ

još iznutra:

Zatvorite sva vrata! — Nitko ne smie
Da izađe... i podignite most!
Zadržite ih!... Straže!...

PJEVAČ

Kraljici:

Daj mi umriet!

KRALJ

izlazi kao mahnit iz dvora s golim mačem u ruci:

Ah, još su ovdje!...

Nasrne biesno i probode Pjevača, koji se sruši bez glasa do Kraljičinih nogu. — Kopljanici izlaze sa sviju strana. — Velika teška strava.

KRALJ

divljim, nadnaravnim glasom:

Sve zapalite,
Sve galije... i roblje... siecite
I ubijajte... nek je svemu kraj!...
Ja ne ću više ništa vidjeti...
Sve... sve nek umre... sad se svršilo!...

Kraljici, koja stoji još uvijek na istome mjestu gledajući mrtvoga Pjevača.

A ti, što moju ljubav ubila si —
Da, ti ćeš sa mnom!...

Kratak čas očajne šutnje.

KRALJICA

trgne se kao iza sna i poleti naglo uza stube.

KRALJ

razumio je njezinu mahnitu želju i pohiti za njom; strašnim, promuklim glasom:

Stani!...

KRALJICA

sunovratila se već u neizmjernu dubinu.

GLAS STRAŽARA

ozove se kroz daleku tajnu noći:

Mrtva je!...

KRALJ

osluškuje čudne, beskrajne glasove, pa se trgne, mač mu ispada iz ruke, i on silazi teškim stubama s bedema.

Duga stanka. — Nebo je već odostrag planulo u krvavom žaru vatre, koja ništi vas onaj raskošni plijen.

KRALJ

pogled mu se ustavio na mrtvome Pjevaču, sav se strese; duboko, kanda je ugledao smrt:

U jezero ga crno bacite . . .
Nek spava s njome . . . suđeno je tako! . . .

ZAVJESA POLAGANO PADA

U Zagrebu, dne 15. novembra 1910.

VEČERNJA PJESMA

KOMEDIJA U JEDNOM ČINU

LICA:

KRALJ
KRALJICA
ASTROLOG
VOJVODA
PJEVAČ
LUĐAK
KRVNIK
GLASNIK

PRVA, DRUGA } dvorkinja
PRVI, DRUGI } paž
PRVI, DRUGI, TREĆI } sluga

Paževi. Dvorkinje. Dvorjanici. Plesačice. Kopljanici. Sluge.

JEDINI ČIN

KRALJEVSKI PERIVOJ

U pozadini dugačka terasa — u obliku arkada — sa stupovima i sa širokim, mramornim stepenicama. Stepenice su obraštene mahovinom i bršljanom. Između stupova na terasi nekoliko pozlaćenih stolica. Desno i lijevo grmovi ruža ispod starinskih krošanja golemih hrastova. Desno naprijed između ruža česma s bijelom, kamenom klupom. Na lijevoj strani vodi nekoliko stepenica dalje u perivoj.

Kasno je poslije podne. Vas je perivoj zalit jasnim, crvenkastim svijetlom.

PRIZOR PRVI

P r v i i d r u g i p a ž

PRVI PAŽ

odjeven je u svijetlo-modro odijelo i sjedi na klupi pokraj česme kidajući latice jedne ruže:

I svake noći, veliš, pjeva on?

DRUGI PAŽ

sav je u bijeloj svili, izvezenoj srebrom:

Da, kad se smrači, kad tišine padnu,
Iz tamnice se čuje njegov glas.

PRVI PAŽ

I lijep je?...

DRUGI PAŽ

Ja ne znam. Govore,
U noći da je amo došao,
A kopljanici baciše ga dolje
U tamnicu. — Ni krvnik nije još
Do njega bio.

PRVI PAŽ:

Zar ga čuvaju
Za svečanosti možda kakove?

DRUGI PAŽ

metnuo je ruku ispod česme puštajući da mu voda prska preko dlanà:

Ja ne znam. — Ali pjeva tako liepo,
A glas mu iz dubina dosiže
Do kraljičinog bielog doksata.

GLAS LUĐAKA

odostraga:

Da, podajte mi tisuć kopljanika,
I smrviti ću careve i kralje,
Jer što su oni? — Ljudi kao i ja!

PRVI PAŽ:

Čuj, opet viče...

DRUGI PAŽ:

Služba mu je to.
Sa slugama se vazdan poteže
I glumi kralja.

PRVI PAŽ:

Čudan je to svat.

DRUGI PAŽ:

To ovdje tako mora biti, druže;
Zar nismo i mi isto? — Smiješ se
I plešeš, pjevaš, luduješ i plačeš,
A kad se kralju svidi —

Prođe naglo rukom ispod vrata.

već te nema!

PRVI PAŽ

ustao je još prije i pošao na lijevo k stepenicama kidajući grančicu zimzelena iz vlažne, sive vaze.

DRUGI PAŽ:

I danas ćemo imat glumu ovdje
Od krvi i od pjesme. Već je gledam.

PRVI PAŽ:

Pjevačev ima danas kucnut čas.

DRUGI PAŽ:

Ti znadeš nešto?

PRVI PAŽ:

Kraljicu sam gledo,
Gdje plakala je jutros ponad cvieća
Kraj žala. Sama.

GLAS LUĐAKA:

Ne vjerujte ništa!
Zar on je kralj, jer zlatnu krunu nosi?
Zar nemam i ja krunu? Gledajte!
Da, to je kruna vrjednija i jača
Od njegove . . .

Glas se izgubi u bučnom smijehu.

DRUGI PAŽ:

I plakala je, veliš? —

PRVI PAŽ:

Poludjelo je sve na dvoru ovom.
O, slušaj ovaj smijeh!

DRUGI PAŽ:

Zar da plaču?
Veselje mora posvud vladati
U kutu svakom, — kralj će sreću naći!
Ta već je tako dugo čeznemo,
A danas ima doći. — I ti luduj,
Poteci napried korakom užitka
I nasmij se i pjevaj!

PRIZOR DRUGI

Pređašnji. Luđak. Sluge.

LUĐAK

dolazi terasom s lijeva i vuče za sobom veliki, crveni plašt. Obučen je u crveno, atlasno odijelo, a na glavi ima šarenu kapu, ovjenčanu divljim ružama. — Slugama, koji ga smijući se prate:

Gledajte,
To kraljevksi je grimiz moj i kruna.
A žezlo? — Gdje je žezlo?

Paževima.

Vi ste ga
U vrtu negdje sakrili u grmlje.
Povratit mi ga morate večeras,
Jer krunisanje bit će . . .

Slugama.

Ovamo,
Niz ove stube za mnom, gospodo,
Potrudite se! —

PRVI PAŽ:

naklonio se duboko, komičnim počitanjem:

Zar ćete svoj grimiz
Po blatu vući, moćni gospodaru!

DRUGI PAŽ:

Ogrnite se njime!

LUĐAK:

To i hoću!

Prebaci plašt preko ramena.

A sada, moja časna gospodo,
Da rečem samo riječ!

SLUGE

u sav glas:

Čujmo! Čujmo!

LUĐAK

skočio je na klupu pokraj česme; veličanstvenom gestom:

Vi znate dobro, da se dušman diže
I da nam hara sve...

PRVI SLUGA

gromko:

Na vješala!

Smijeh.

LUĐAK:

Umirite se, molim, kneže moj!
I šutite, dok zborim ja, jer drukče
Omastit ćete prvi vješala!

DRUGI SLUGA:

A moja žena, gospodaru dragi!

LUĐAK:

Da, spominjem se, vi ste zborili,
Izgubila je djevičanstvo tu,
Pa i to da je dušman skrivio...
O, mi ćemo ga, vidjet ćete sami
Do nogu potuć'...

DRUGI SLUGA:

Mač mi podajte!
Na osvetu!

LUĐAK

šaptom:

Umirite se, molim!

TREĆI SLUGA:

Razotkrit će nam sada ratni plan!

LUĐAK
silazeći s klupe:

A što sam ono reći smjerao? —
Sad ne sjećam se više. Vi ste krivi,
Jer lajete ko psi bez prekida.

PRVI SLUGA:
tobože uvrijeđeno:

Moj gospodaru!

LUĐAK:

Smirite se! Vi,
Vi bit ćete mi prvi ministar.

Drugome sluzi.

Vi vojskovođa!

DRUGI SLUGA:

Ja ću s vama posvud
Po razboju . . .

TREĆI SLUGA:

A što ću biti ja?

LUĐAK
razmišljajući:

Vi? — Vi ćete mi biti dvorski luđak
I nosit ćete plašt moj.

Paževima.

Vi ste straža
Kraj moga trona. — Oni ostali,
To sve je narod, koji žeđa pravde,
Al — presahla su vrela! — Što ću mu?!

PRVI SLUGA:

O, uzvišeni pravedniče!

LUĐAK:

Ajdmo!
Na dušmanina! Napried!

PRVI SLUGA:

Mač nam podaj!

DRUGI SLUGA:

I nože! Koplja!

TREĆI SLUGA:

Bojne zastave!

LUĐAK:

Mi ne trebamo ništa. Mi ćemo ih
Da uništimo jednim pogledom. —
Gle! Zasjede su pale. Vrebaju
Za trskom tamo: mrtve su im oči!

Tihim šaptom.

Polako! Za mnom!

Odšulja se sa slugama na desnu stranu.

PRIZOR TREĆI

P a ž e v i. K r a l j. A s t r o l o g.

KRALJ

ulazi s lijeva, iz perivoja; sav je u grimizu i zlatu, opire se o veliki mač u dragocjenim koricama. Obrazi su mu žuti i upali, a na prsa mu je pala crna dugačka brada.

PAŽEVI

poklone se duboko pred njim i povuku se otraga.

KRALJ:

Svi me varaju!
Svi lažu. Više ne vjerujem ništa.
Ni tebi, starče. Niti jedno slovo!

Silazeći niza stube.

Oh, domoći se sreće! . . . Kazujte,
Nek ispružim tek ruku, pa će doći . . .
Sve, sve je zalud! — Za njom samo čeznem
I gazim sveđer stazu krvavu,
Al nje mi nema! . . .

ASTROLOG

u dugoj, tamnoj odori; sijede, srebrne brade:

Čekaj, doći će!

KRALJ

gotovo razdraženo:

I opet ista riječ! — Ja je hoću
Sad, ovaj čas . . . Ja hoću, da me mine
Jedared ovaj strah . . . Razumiješ li?

Tiho, kroz zube:

O, ti to ne znaš, starče! — Kad se mrači,
Sve čujem neki mukli korak, strah me,
I mislim: sad će, sad će biti kraj! . . .
I zalud svoje oči zabušim
U kraljičine grudi —

ASTROLOG

prekine ga:

Smiri se!
Tvoj grad je čvrstom stražom opasan,
I nitko amo ući ne može!
Sve riznice su blaga prepune,
Svi dušmani u tamnicama trunu.
A povrh svega ono divno čedo,
Ljepotom što je suncu jednako —

KRALJ

naglo:

I ona mi je strašna! Uklanja se
I ne će više da me pravo gleda. —
Al neka strepi! Vidjeti će danas
Krv, što je nikad nije vidjela! —

ASTROLOG:

I danas? Opet?

KRALJ:

Nije l' zviezda moja
Na zapadu več bila, kad smo noćas
O ponoći joj trage pazili? — —
A ona harfa zadaje mi strah
I mogla bi mi i nju oteti!

ASTROLOG:

Al ako sretno dođu galije?

KRALJ:

I ako prsten, misliš, taj donesu? —
Ah, onda ćemo gozbu spraviti
I vinom, cviećem vjenčat dvorove.
Već tisuće su mojih kopljanika
U krvi boja našle smrt, al prsten
Na mojoj ruci nije zasjao,
Pa još i danas ako ne dođe, —
Al ne ću o tom mislit . . . Hajdemo
Na doksat gore. Vraćaju se možda.

Prvome Pažu.

A gdje je gospa?

PRVI PAŽ:

Otišla je tamo
Puteljkom onim, koji k rieci vodi.

KRALJ:

Je l' tkogod s njome?

DRUGI PAŽ:

Dvorkinja je prati.

KRALJ:

Da, izmiče mi uviek s očiju,
Al' neka pazi! — Je li krvnik bio
Već ovdje?

PRVI PAŽ:

Nije.

KRALJ:

Ja ću ga potražit,

Bljesne divlje očima.

Da, starče moj, i ako dođu sretno,
I onda ćemo nešto spremiti,
Što nisu ovi zidi gledali.
I zadrhtat će moja gospođa
Na pogled onog, što sam smislio!
Ajdemo, dođi!

PRIZOR ČETVRTI

Pređašnji. Luđak.

LUĐAK

bane naglo s lijeva:

Gospodaru! Stani!
U gradu ovom ima izdajnik!

KRALJ

nehotice zadršće:

Šta hoćeš opet?

LUĐAK:

Čuvaj se i pazi.
I podaj ruku meni, da te vodim,
Jer jedini sam ja, što volim te.

ASTROLOG:

Hajd', ostavi ga!

LUĐAK:

Ne! O, ne idite!
U gradu ima, rekoh, izdajnik, —
I prvi korak propast donosi.

KRALJ

Astrologu:

On često zbori tako čudne rieči,
A u njima je ipak neki vez . . .

Luđaku.

Ti izdajnika znaš?

LUĐAK:

Ja glas mu čujem . . .
Iz grobnijeh se tmina javlja on. —
I harfu ja mu poznam . . .

KRALJ

Astrologu:

Čuješ li? —
Već i luđaci me bude na oprez,
A meni dani gube se i ginu,
I samo čekam . . .

LUĐAK:

Ti si svojom rukom,
Ja znam to dobro, ovjenčao okno
I rešetke na njegvoj tamnici . . .

KRALJ

stajao je sve ovo vrijeme na terasi u pozadini; sada se naglo strese i pokroči niza stube:

Što? . . . Tamnica! . . .

LUĐAK:

U cvieću zaspala je!
Na kamenju je vienac potočnica, —
A vjetar, kažu, tako šapuće,
Da ima ovdje prevareni muž,
Što misli, da mu žena vjeru čuva . . .
— — Al ti to nisi! . . .

KRALJ

muklim gnjevom:

Slutio sam dobro . . .
Začarala je pjesma njegova,
Al ne će više . . .

Naglo, iscerivši zube.

Hoće! Još jedamput!
Tuj, na suncu, pred mojim pogledom,
A onda — neka pjeva slobodno . . .

LUĐAK:

Daj, sad mi plati za to! — Ako možeš
Glasniku kojem dati kesu zlata,
Kad dojavi ti pobjedu, — zar ja
Zaslužio je nisam? — A ja imam
Još nešto za te — puno vrednije!
— Il da ti možda podam kasnije
Taj dar? —

KRALJ:

Što imaš?

LUĐAK:

Donosim ti pozdrav
Od mrtvijeh! —

KRALJ

stupi korak na se:

Što veliš?

LUĐAK

izvadi krvavi bodež, što ga je imao dosele zamotana u onome crvenom plaštu:

Evo ti! — —
I kraljević te liepo pozdravlja
I veli, da je na dnu rieke bilo
Daleko ljepše, no u dvoru ovom.

ASTROLOG

prestravljeno:

Što, zar on nije u lov pošao?

KRALJ

gleda ukočeno u bodež.

LUĐAK

ogledavajući bodež:

Tko da to zna?! — Al bodež kraljevski,
Do drška bješe, tako, zasađen
U njegvo srce . . .

KRALJ:

Gdje je?

LUĐAK:

Tamo leži.
Izbacila ga rieka. Krasan je!

ASTROLOG:

Oh, to je strašno! — Što se zgađa ovdje?

LUĐAK

Kralju:

Na, hoćeš bodež! . . .

KRALJ

kriknuvši:

Bježi! — Zraka! . . . Zraka! . . .

Izdaleka se čuju zvuci trubalja.

Čuj! Vraćaju se!... To je slave dan!...
Zar i sad još da predam? — U kraj! — Za mnom!

Polazi opet sabravši se, osovljen i ponosan na terasu i nestaje ga na desnoj strani. — Astrolog i obadva Paža ga prate, a Luđak se izgubio na lijevo između grmlja. — Trublje se čuju još uvijek.

PRIZOR PETI

K r a l j i c a. D v o r k i n j a.

KRALJICA

ulazi naglo iza podulje pauze s desna. Odjevena je u dugačku haljinu od plave svile, a kosa joj je protkana biserjem.

DVORKINJA

došla je nekud kao preplašena za njom.

KRALJICA:

Ne, ja ne mogu više! Pa da bude
Još tisuć puta strašniji i ljući,
Učiniti ću isto!

DVORKINJA:

Pazi gospo,
Jer sazna li se!...

KRALJICA:

Bilo, što mu drago,
Ja ne ću više ovdje ostati —
Ko robinja u domu zločina.
— Nek dovrši se!

DVORKINJA:

Ti ćeš doista
Izvršit ovo?

KRALJICA:

Čega da se plašim? —
Veslari budno paze na moj znak,
A barka čeka prekrivèna sjenom...
Čuj trublje! — To su njegve galije!...
Sad nastati će buka i veselje,
Pa možda ne će niti zapaziti —,
Al svejedno! — Ja moram otić' samo!

DVORKINJA:

O, jadna gospo moja! Možda će
Na prvoj stopi ući u trag tvoj?
A možda već i znadu?

KRALJICA:

Moram otud!
Ne mogu disat u tim dvorima,
U zvuku grieha, mraka užasa.
— A tamo ima sunce i sloboda
I — čežnja smrti! — Rekoh ti, da volim
I nestati, no uza nj živjet još...

DVORKINJA:

Spomeni se, što kazuju i zbore
O prvoj ženi njegvoj . . .

KRALJICA:

Znam.

DVORKINJA:

Uzidat
U podzemnu je dao grobnicu,
Gdje aveti kroz ponoć nariču,
I slušao je njenih muka jad
Uživajući u tom. — Umrla je
Grozovito. — Zar želiš njenu kob? —

KRALJICA
ne odgovara.

DVORKINJA:

A on?

KRALJICA
naglo, zatečeno.

Umukni!

Tiše.

Zato polazim . . .

Pauza.

Od onog časa, kad sam harfu čula
U moje srce padala je čežnja,

Da ugledam i oči njegove,
Al to mi nije bilo suđeno.
— On mora umriet, ja to dobro znam,
I zato idem, ma u propast svoju!

DVORKINJA:

Da moliš kralja . . .

KRALJICA:

Njega zar?

DVORKINJA:

Ja mišljah —

KRALJICA:

Kralj zna, što i ja. — Sve sam smislila
Premišljajući noći besane,
I sve je zalud. — Onaj vienac, što sam
Kraj okna pustog danas savila,
To pogrebno je cvieće njegovo, —
I svemu kraj se bliži . . .

DVORKINJA:

Evo kralja!

KRALJICA:

Uklonimo se!

DVORKINJA:

Zalud! Već je tuj! . . .

PRIZOR ŠESTI

P r e đ a š n j e. K r a l j. A s t r o l o g. P a ž e v i.

KRALJ

vraća se natrag s Astrologom i Paževima:

Na galiji je biela zastava, —
To znači, da je prsten moj!

Spazivši Kraljicu.

O, gledaj!
I moja gospa čeka, da mi prospe
Pred nogu cvieće radosti i sreće . . .
Oj, dobro došla! — Već te ne vidjeh
Od prošle noći . . .

KRALJICA

okrene se, da će otići.

KRALJ:

Stani! Kuda ćeš? —
Zar po volji ti nije moja slava?
— Znam. Ti me mrziš. Prezireš me.

Muklo.

Dobro.

Paževima.

Zapovjedite odmah. Ovaj tren.
Nek sluge bace kraljevićev trup
U rieku natrag.

KRALJICA

užasnim krikom:

Što si rekao?

KRALJ

kanda je nije ni čuo:

Okužit će mi zrak. Nek privežu
Za truplo teški kamen, da se opet
Ne uzdigne na svietlo. — Idite!

PRVI I DRUGI PAŽ

naklonivši se odu na desno.

KRALJICA

još uvijek obeznanjena:

I njega ubi? — Njega? — Brata svog? . . .

KRALJ

kao gore:

Sa doksata ga vidjeh. Leži ovdje
Na obali u piesku ispružen.

KRALJICA

suhim glasom:

A zašto si ga smako?

KRALJ

porugljivo:

Gle, sad znaš
Govorit sa mnom.

KRALJICA:

Zašto?

KRALJ

skupio je obrve; hladno:

Jer je odveć
U tvoje oči gledo.

KRALJICA:

On je bio
Još pravo diete.

KRALJ:

Nije li se krao
Do tvojeg loga?

KRALJICA

osovila se ponosito; jakim glasom:

Lažeš! . . .

KRALJ:

Nije li
Zaprietio mi bunom?

KRALJICA

muklo:

Ubojice!

KRALJ:

Jest, ubih ga! — I znaš li kako? — Noćas,
Kad zaspalo je sve. I u san je

Već pao grad. Ja uzeh bodež svoj.
Prikradoh se do njegve ložnice, —
A za čas je u valovima bio . . .

Okrutno se nasmije.

Zar nije možda vješto smišljeno? —
Il zar da pustim, da mi priesto ruši
I ženu ljubi?

KRALJICA:

Ja te mrzim.

KRALJ

prilazi k njoj:

Pazi,
Da ne bude još većeg užasa!

KRALJICA

skrajnom odvažnošću:

Ne bojim te se!

KRALJ

sasvim blizu do nje:

Pazi! Prkosiš mi!
Još jedna riječ, — i ti ne ćeš slušat
Kroz mjesečinu više harfe glas . . .
I proteći će mnogo više suza
Iz ovih tvojih liepih očiju,
No za dječakom, kraljevićem mladim.

KRALJICA:

Znam, ubit ćeš ga!

KRALJ

uhvati je naglo za ruku:

Ne ću. Varaš se. —
Al ima stvari, što su groznije
Od iste smrti.

Oko u oko, kroz zube:

Ti ga ljubiš . . .

KRALJICA

oštrim, reskim šaptom:

Da! . . .

KRALJ

gleda je još jedan čas bez riječi, a onda joj ispušta ruku.

Šutnja.

KRALJICA

tiho, kao da je vjetar prošao između lišća.

To samrt ide . . .

Dvorkinji.

Daj mi ruku! Past ću . . .

KRALJ:

Popuštat ne znam. — Vidjet ćeš, da žezlo
U ruci mojoj jošte čvrsto stoji. —
Na galiji je biela zastava, —
Sad sustavit me ne će više nitko, —
I sve ću slomit, što mi pute prieči . . .

Pauza.

Zar nemaš više niti rieči za me?

KRALJICA

mirnije:

Zar još da zborim? — Ja ti rekoh sve. —
U mome srcu mržnja je daleka
Ko more. — Možeš da me ubiješ;
Gospodar si! —

KRALJ

lakim rugom:

Ne! Odviše si liepa!
I čuvat ću te kao prsten sreće,
Što donose mi sada . . .

PRIZOR SEDMI

P r e đ a š n j i. L u đ a k.

LUĐAK

još izvana:

Veselo!

Bane s lijeva.

O, kako tužna lica! — Šta ćemo?!
To uviek biva, kad se dvoje uzme,
Jer bračni krevet grob je ljubavi!

Astrologu.

Ti ne vjeruješ? — E, moj starče, pitaj
Sad gospodara svoga.

KRALJ
mrko:

Nosi se!

LUĐAK
govori sveudilj Astrologu:

Gle, sad me tjera, kanda će se time
Povratit ono, što je nestalo! —
On mislio je, da će ova žena
I ljubiti ga zato, jer je kralj,
Al tome treba svašta . . . Ti to ne znaš,
Jer držiš se ko svetac gledajući
U zviezde samo . . .

KRALJ:

Čuješ, jezik tvoj —
I ako ima čvrsto korienje,
To ipak znadem kliešta takovih —

LUĐAK
prekine ga:

Ti ne ćeš to učinit, jer me voliš,
I jer moj jezik zbori istinu,
A mrzi laž ko i ti!

KRALJICA
Dvorkinji:

Pođimo!

Obadvije pođu prema pozadini.

KRALJ:

I ništa više?

KRALJICA:

Ništa.

LUĐAK
Astrologu:

Eto, gledaj!

KRALJ
Kraljici:

Očekujem te ovdje. — Ti ćeš doći? —

KRALJICA:

Ne. — Ne čekaj me. —

KRALJ
lupivši mačem o tle:

Ti ćeš doći! —

LUĐAK:

Aj,
Razgnjevio se dobri naš gospodar . . .

KRALJ
riječ po riječ:

Ja želim kada stignu galije,
Da budeš ovdje. — S plaštem i sa krunom.

Zapovijedam ti. A ne poslušaš li,
Ja silom ću te amo dovući,
Privezat o stup! . . .

LUĐAK:

To si trebao
Učinit prije, a ne puštat je,
Da hoda ovud gledajući sunce
I slušajući harfu, —

Astrologu.

jel'te, starče?

KRALJ:

Ti moraš biti ovdje. Ja to hoću. ——

Gleda je prodirno.

A onda, čemu da i propustiš
Veselje ovo?

Smiješi se ispod obrva.

Bit će liepo! Čemu
Da uviek tužiš? —

Strašnim glasom.

Odgovori! . . .

KRALJICA

stojeći navrh stepenica terase, sva obasjana zapadnim suncem; tiho, duboko:

Doć' ću! . . .

Odlazi s Dvorkinjom na lijevo.

KRALJ

potmulim gnjevom:

O, smrvit bih je mogo! — Ova šutnja
Sve do srca mi stravu ugoni, —
Al ne ću na to mislit!

Astrologu.

Hajdmo sad!

ASTROLOG:

Zapoviedaš li štogod, gospodaru?

KRALJ:

Da, ajde sa mnom. Krvnik čeka na me;
Potražimo ga!

LUĐAK

govoreći za Kraljem i Astrologom.

Recite mu, neka
Svoj mač u teški otrov nakvasi,
Jer mnogo mrtvih mora pasti danas; —
I recite mu još, da ja ga zovem,
On brat je moj i ubit će me jednom!

KRALJ

nestao je već s Astrologom lijevim stepenicama.

PRIZOR OSMI

L u đ a k sam.

LUĐAK

gleda još časak za onom dvojicom, pa se naglo okrene, obazre se naokolo, i pogled mu se ustavi tamo kraj onoga stupa na terasi, gdje je Kraljica stajala. — Kao mahnit baci se na ono mjesto i stane cjelivati hladni, pusti mramor.

Tišina. Čuje se samo, kako pada voda iz česme, a onda se daleko, vrlo daleko, ozovu glasovi harfe i začas umuknu.

PRIZOR DEVETI

L u đ a k. P r v i i D r u g i P a ž.

PRVI i DRUGI PAŽ

dolaze s desna.

PRVI PAŽ:

Dovršio je i on!

DRUGI PAŽ:

Tko bi to
I pomisliti smio?...

PRVI PAŽ:

Tako mlad!

DRUGI PAŽ

ugledavši Luđaka:

Gle, luđak plače!

LUĐAK

sjedne na stube:

Da, nad svojim grobom! —
Tuj umrieti ću — na terasi ovoj,
U punom suncu...

Naglo.

Što me gledate? —
Vi moju tajnu doznati bi htjeli,
Al ne dam je!... Duboko ona spava, —
A ni sam ne znam gdje!

Opet se čuje nekoliko zvukova harfe.

PRVI PAŽ

nakon kratkog muka; osluškujući:

Čuj! Harfa plače...

DRUGI PAŽ

začuđeno:

Po danu zar? —

LUĐAK

ustao je:

To posmrtna je pjesma!
Ja poznam glase ove... Više nitko
Na njojzi ne će pjevat!

PRVI PAŽ:

Slušaj! . . .

DRUGI PAŽ:

Mir je! . . .

LUĐAK

provali naglo u grčeviti smijeh.

PRVI PAŽ:

Šta hoćeš opet? . . .

LUĐAK

uhvatio je obojicu za ruke:

Zar je ne vidite? —

DRUGI PAŽ:

A koga? . . . Gdje? . . .

LUĐAK:

U grmlju tamo dolje!
Na trbuhu ko zmija plazi amo . . .
Al ja se ne dam! . . . ne dam! . . . zgazit ću je! . . .
Zaleti se na desnu stranu i naglo stane.
Gle! — nestala je! . . .

PRVI PAŽ:

Tko?

LUĐAK

gleda ga ukočeno:

A gdje sam ja? —

Čuju se opet trublje.

DRUGI PAŽ:

Čuj! Već su blizu!

LUĐAK:

To su oni je li? —
I donieti će prsten?
Prvome Pažu.
Vjeruješ li,
Da ovaj prsten sreću donosi? —

PRVI PAŽ:

Ja ne znam.

PRIZOR DESETI

Predašnji. Kralj. Krvnik.

KRALJ

pojavio se navrh lijevih stepenica s Krvnikom, koji je zamotan u tamno-crveni plašt:

Tamo, pokraj česme hoću,
Da svršiš djelo svoje . . .

LUĐAK
priđe Kralju:

Što će svršit?

KRALJ
Krvniku:

Kad jekne trublja, onda se pojavi!

KRVNIK:

Razumijem te, gospodaru!

KRALJ:

Dobro!

LUĐAK
Krvniku:

Zar mene smišljaš ubit, kume dragi?

KRALJ
Krvniku:

Naoštri nož i budi spreman!

KRVNIK
naklonivši se:

Hoću!

Nestane na lijevo.

PRIZOR JEDANAESTI

Pređašnji bez Krvnika.

LUĐAK
za Krvnikom:

Hej, stani, kume; odgovor mi daj! —
Hej! Ne čuješ li? — Ne će da me sluša . . .

Kralju.

Daj, ti mi reci, dobri gospodaru;
Zar mene možda želi smaći on? —

KRALJ
silazeći niza stube:

Ne! ne će tebe . . .

LUĐAK

Nego koga? — Reci!

KRALJ
došao je do česme:

Tuj nek se svrši!

LUĐAK
gleda ukočeno Kralja:

Što će biti onda,
Kad i to bude već na kraju?

KRALJ

okrene se k njemu:

Onda?

LUĐAK:

Ja mislio sam —

Kralju, koji je pošao dalje na desno.

Dalje ne smiješ!

KRALJ

pogleda ga začuđeno:

Što želiš opet?

LUĐAK

nešto tiše:

Dalje ne smiješ! —
Ne rekoh li ti: tu je izdajnik,
Što vreba na te . . . Pazi! Daj mi ruku!

KRALJ:

Što? . . . Što to zboriš? . . .

LUĐAK:

Daj mi ruku svoju
I ne boj se! — Ja stazu poznajem,
A njome nam je poći . . . Daj mi ruku! . . .

PRIZOR DVANAESTI

Predašnji. Dvorkinje.

TRI DVORKINJE

izlaze s lijeva na terasu, noseći u rukama cvijeće.

KRALJ

dvorkinjama:

Šta hoćete s tim cviećem?

JEDNA DVORKINJA:

Kraljica
Zapovjedila nam je posuti
Sav triem . . .

LUĐAK:

To ljubav povraća se opet! —
Al daj mi samo ruku!

KRALJ

stao je začuđen:

Ona zar?
Što znači to? — A malo prije ovdje —

LUĐAK

prekinuvši ga:

Ti samo vjeruj! — Svaka žena jednoć
Od muža bjega svog, al kadno spazi,

Da u njeg ima —, ali ne ću zborit,
Postidio bih možda gospe ove, —
A one o tom ništa ne znaju,
Ta još su čiste, premda ocvale!

Dvorkinje su međutim prosule stubama i terasom cvijeće i namjestile pod srednjim lukom dvije stolice. — za Kralja i Kraljicu.

PRIZOR TRINAESTI

P r e đ a š n j i. G l a s n i k.

GLASNIK
dolazi naglo s desna:

Moj gospodaru, galije su ovdje!

KRALJ:

Već usidrene?

GLASNIK:

Jest.

KRALJ:

A vojvoda?

GLASNIK:

Za koji tren će amo doći sam.

KRALJ:

Dojavi to i kraljici. Nek dođe!

GLASNIK
nakloni se duboko i ode terasom na lijevo.

DVORKINJE
dovršile su svoj posao i otišle također.

PRIZOR ČETRNAESTI

P r e đ a š n j i bez D v o r k i n j a i G l a s n i k a.

LUĐAK
ustavi se pred Kraljem, čudnim glasom:

Ti misliš, da će doći kraljica? —
Ne! — Nje već nema! Ova žena, što će
Pred tobom da se sada pojavi, —
To njezina je sjena! — Ne vjeruješ? —
Pa i ti nisi više onaj, što je
U dvoru ovom nekoć vladao!

Paževima.

Ded, recite, da lažem? — On to nije!
Gle, kako diršće, ruke mu se tresu,
A za njim vreba, vreba izdajnik! . . .

KRALJ
zamahne na nj mačem:

Bjež', ubit ću te! . . .

LUĐAK

podmuklim smijehom pokazajući prema terasi:

Eto, gledaj sam! . . .

PRIZOR PETNAESTI

Pređašnji. Kraljica. Astrolog. Dvorkinje. Paževi. Kopljanici. Pratnja.

KRALJICA

ulazi terasom s lijeva u kraljevskome ruhu s krunom i s plaštem, a za njom dugačka svita dvorkinja, paževa, dvorjanika, kopljanika i svekolike pratnje. — Svi se ovi postave u trijemu, na stepenicama i u perivoju. — Zvukovi trubalja.

KRALJ

polazi Kraljici ususret i vodi je do prijestolja za ruku, a kad oboje sjednu, i kad trublje umuknu, mahne Kralj rukom jednome dvoraninu:

Nek vojvoda nam dođe! — Javi mu!

Dvoranin ode na desno.

ASTROLOG

stoji iza prijestolja Kraljeva.

LUĐAK

legao je napolak pred Kraljeve noge i bacio kapu s glave:

Sad istom gluma počinje se prava! . . .

PRIZOR ŠESNAESTI

Pređašnji. Vojvoda. Sluge.

VOJVODA

dolazi s desna, a za njim mnoštvo slugu noseći zlatne i srebrne posude, svilene sagove, oružje i škrinje, pune zlata. — Bacivši se pred kraljem na zemlju:

Moj gospodaru, ja te pozdravljam! . . .

KRALJ:

Oj, dobro došo! — Vidim ti na čelu,
Da sretno prođe sve! . . .

VOJVODA

pridigne se:

Moj mač je tup,
I kopljanika pola ostade
Na razboju, al zato ima pliena!
Sve galije su pune suhog zlata,
A roblja vodim —!

KRALJ

Dobro došao!
Nagraditi ću tvoju vjernost znati . . .

LUĐAK

pristupio je k Vojvodi; čudno, tajinstveno:

Ti nosiš smrt! . . . Pod ovim plaštem ovdje
I ne znaš za to, ali ja je vidim . . .
Za tobom ide! . . . Gledaj, evo je! . . .
Ti ne čuješ je . . . korak joj je nijem! . . .

VOJVODA

uzimlje jedan plašt; Kralju:

Gle, ovaj plašt! . . . Od neznanoga tkanja,
Vas obrubljen je čudnim slovima . . .
Sa žrtvenika božijeg ga skidoh
Zapaliv svete dveri jedne noći.
Desetak ljudi borilo se za nj,
Al svi su pali s mača mojega . . .
Tko pokrije se plaštem ovijem,
Taj vidi dane, što će jednom doći . . .

Uzme zlatnu posudu i izvadi iz nje jedan kamen.

I ovaj kamen, velik, čudesan,
A kroza nj kanda zora prosieva . . .
Na večernjem je suncu blied i tužan,
A noću prepun krvi, užasan!

Uzimlje jednu krunu.

Pa ova kruna, puna biserja,
Što resila je čelo kraljice,
Baš tako liepe ko što gospa tvoja! —
Ja oteh krunu; svezah kraljicu
Za svoga konja. Vukoh je za kosu
U divljem lietu gradskim ulicama . . .

Kažući na jedan mač.

I mač taj gle! . . .

KRALJ

nestrpljivo:

A prsten? — Gdje je prsten?

VOJVODA

izvadi prsten iz njedara:

Izgubio sam trista kopljanika,
Dok dođosmo do njega! . . . Stari kralj
Na vršku kule stojao je sam
Odapinjući striele otrovne
U naša srca . . . Čuvao je prsten
Na svojoj ruci . . . Istavismo vrata, —
I naš je bio začas . . .

Pruža prsten Kralju.

Evo ti ga! . . .

KRALJ

stavljajući prsten na ruku:

Zar odista je sreća u njem?

LUĐAK:

Stani!
To nije prsten sreće, nego — smrti!
I onaj stari kralj, što navrh kule
Pod mačevima umrie, sjeti se,
Da i on ga je nosio na ruci! . . .

KRALJ:

Umukni! Tvoje šale ne trebamo!

Slugama.

Donesite nam vina! . . .

Onima, što su donijeli plijen.

A vi ajte!
I poslie ćemo plijen spremiti
U riznice...

Vojvodi.

Moj vjerni vojvodo!
Kraj mene sjedni amo! — Svaku vjernost
Nagradit znadem...

VOJVODA
sjeda kraj Kralja.

KRALJ
obrativši se k Astrologu:

Nisi li ti nikad
Za ovaj prsten čuo, starče?...

ASTROLOG:

Ne!
U knjigama ne nađoh njemu trag...

KRALJ:

A onaj putnik, što na mučilima
Ispustio je dušu, — on nam reče,
Da ima prsten taki!...

LUĐAK:

Lagao je!

KRALJ
Kraljici:

A vjeruješ li ti? —

KRALJICA
daleka i nepomična:

Ja vjerujem!
Sluge su donijele vino u zlatnim peharima.

LUĐAK
pružajući Kralju pehar vina, što ga je uzeo od jednoga sluge:

Na, ispij ovo!... To je otrov... Ja sam
O ponoći ga amo smiešao
Na pogled krvi mjesečeve... Ispij —
I bit ćeš sretan! — Ne ćeš? — Kajat ćeš se!

KRALJ
uzima jedan drugi pehar:

Za sreću tvoju, dični vojvodo!

Piju.

LUĐAK
sveudilj drži onaj pehar:

Dopustite mi, slavna gospodo,
Da i ja nekom sada nazdravim...

KRALJ:

Govori!

LUĐAK:

Dobro. Dakle slušajte!
Da kralj sam — kako nisam! — imao bih
I kraljicu, zar ne? — Ta to jasno!
Al recimo, da ja je imam. To je
Luđaku mislit valjda slobodno?!
Ja pijem dakle ovu zdravicu
Toj gospi u čast. — Ja je ljubim. Ona
Ne uzvraća mi ljubav. — To je već
Na svietu ovom posto običaj! —
Al ja je vodim tragom crnih ruža
U tajnu kulu naše ljubavi,
Što šutnjom zbori, uzdasima šuti! . . .

KRALJ:

Dovrši jednom!

LUĐAK:

Ti bi htio znati,
Što radili smo u toj kuli mi,
Al ne smijem to ovdje izreći . . .
Mi — ljubljasmo se. — Zatim — ukratko
I naša ljubav nađe brzo kraj,
Početka premda nismo znali njoj!
— Ja bacio sam onda silni grad
Sa ostrva u vale jezera
I ubih pjesme, ptice, cvieće, sunce!
Kad svršilo se, — mi smo nestali
U plaču vala kao mrak o zori! . . .

Ispije pehar i tresne njime o tle.

Zar ne, to tužna bješe zdravica? —
E, šta ćete?! — I luđak plakat zna!

KRALJ

daje znak rukom:

Nek robinje zaplešu nam!

LUĐAK:

Aj!
To i ja volim! — Liepe robinjice! . . .

PRIZOR SEDAMNAESTI

Pređašnji. Plesačice.

S desne strane dolaze Plesačice u tankim, ružičnim koprenama, s vijencima u kosi, kao jato večernjih golubova. Laka im se tjelesa previjaju u ritmu plesa i zvuku opojne muzike, prilaze kraljevskome prijestolu i nestaju u grmlju perivoja.

Sunce još uvijek pozlaćuje sav ovaj skup prodirući između granja. Kad je već ples pri kraju, začuje se najednom — na Kraljev znak — dugi, otegnuti jek trublje. — Svi podignu začuđeno glave.

PRIZOR OSAMNAESTI

Pređašnji. Pjevač. Krvnik.

Kad se začula trublja, Plesačice su naglo iščezle na sve strane. — Glazba utihne.

PJEVAČ

pojavio se u bijelome ruhu s harfom povrh stepenica na lijevoj strani. Mlad je i lijep, a vrana mu kosa pada na visoko čelo. — Jednim je pogledom zaokružio čitav perivoj, a kad opazi Kraljicu, s usana mu se otme samo jedan usklik:

Ah! . . .

KRALJICA

sva je zadrhtala:

To je on!

KRALJ:

Jest. — Pjevač, što je noću
Pod doksatom ti ljubav pjevao.

Krvniku, koji stoji iza Pjevača:

Je l' oštar nož? —

KRVNIK

nijemo se nakloni.

KRALJICA

Kralju, u po glasa:

Ti smišljaš nešto strašno!

KRALJ:

To vidjet ćeš . . .

KRALJICA

ustane; kanda je nešto u grlu guši:

Pusti! . . . Ja ne mogu! . . .

KRALJ

naglo je uhvati:

Kud bježiš? . . .

PJEVAČ

ispruži spram nje ruku:

Gospo! . . .

KRALJ

porugljivim smiješkom:

Eto! Vidiš li,
Ta i on želi tuj da ostaneš . . .

Pjevaču.

Daj, pođi tamo k česmi, prijatelju,
I zapjevaj nam ono, što si znao
Da pjevaš prije . . . Eto gosti moji
Svi žele čuti nešto . . .

PJEVAČ

sišao je dolje i ustavio se na sredini pozornice.

Tko si ti? —

LUĐAK

pokazujući na Kralja:

To . . . to je dvorski luđak . . . Ja sam kralj . . .
I molim te, da uslišaš mu molbu
Jer luđak često čudne želje ima! —
Daj, zapjevaj mu!

KRALJICA

očajnim glasom:

Ubij ga, al nemoj
Da dulje mučiš —

PJEVAČ:

Ti zar, gospo, želiš
Da umrem ovdje? — Sad razumiem sve! —

KRALJICA:

Ti ne znaš, što te čeka . . .

KRALJ:

Zapjevaj nam
I pustit ću te na slobodu! . . .

LUĐAK:

Daj! —
Jeftinije je nikad kupit ne ćeš,
Ta i onako pjesma nije skupa! . . .

PJEVAČ:

Kraljici:

Ti želiš, da ja umrem? — Dobro, gospo! —
Iz mojih usta ne će izić' pjesma,
I šutjet ću ko grob! . . .

LUĐAK:

Ti ženu slušaj,
I onda ćeš daleko doći! —

KRALJ:

Zar se
Ne bojiš moći moje? —

PJEVAČ:

Baci me
U tamnicu još deset puta goru,
Al prignut moje čelo ne ćeš nikad! . . .

KRALJ

nasmije se:

Ti ponosan si odveć, al ja imam
U jednoj kuli čudnu komoru,
Pa ako tamo uđeš . . .

KRALJICA

Pjevaču:

Bježi! Umri!
Al samo ovdje nemoj ostati! . . .

KRALJ

Gle, moja gospa malo odveć trne
Za život ovog neznanika. — Čudno! —
Al dosta šale! —

Pjevaču.

Pitam te još jednom
I zadnji put, da l' pjevati ćeš? —

PJEVAČ:

Ne!

KRALJ:

To osuda je tvoja! —

Spram Krvnika.

Krvniče,
Ded, uzmi nož i iskopaj mu oči! . . .

Nastane laki žamor.

KRALJICA
teškim, mutnim glasom:

Ti ne ćeš, kralju! . . .

KRALJ
niti je ne sluša; Krvniku:

Moram li još jednom
Da rečem? . . .

KRVNIK
izvadi nož i pođe prema Pjevaču, koji stoji miran i ponosan nasred pozornice.

KRALJICA
naglo potrči i baci se između Krvnika i Pjevača; silnim krikom:

Stani! . . .

KRALJ
bijesno:

Natrag!

KRALJICA
pala je na koljena:

Ubij ga,
Al to ne čini! . . .

LUĐAK:

Gledaj! Sve će se
Još liepo svršit . . .

KRALJ:

Natrag!

KRALJICA:

Smiluj se!

PJEVAČ
ostao je zapanjen kao kamen:

Zar istina je ovo?

LUĐAK:

To je smrt
Sa ljubavlju među vas došla . . .

KRALJ
Kopljanicima:

Amo!
Odvucite je! — Ne miče se nitko? —

ASTROLOG

drhtavim glasom:

Moj gospodaru, jošte nikada
Ni jedne rieči nisam rekao
Na ono što je bilo . . . Služio sam
Tvog oca vjerno —

KRALJ:

U kraj! — Vojvodo!

VOJVODA

tronuto:

Ti vidiš kralju, kako koplja šute,
I ja ne mogu —

KRALJ

muklim bijesom:

Dobro! Ja ću sam! —

KRALJICA

ustala je sva blijeda kao pred smrt; jedva čujnim glasom:

Zar posljednja je . . . ovo . . . tvoja riječ? . . .

LUĐAK:

divlje:

Jest, posljednja je! . . .

Istrgne onaj bodež, naglo se baci na Kralja i probode ga. Nastane silan metež i graja. Sve se smota u jedno klupko oko Kralja.

VOJVODA

jakim glasom.

Natrag!

Kad se svi razmaknu, Kraljica stoji podno terase, a Pjevač većma naprijed. Luđak kleči kraj Kraljeva trupla i drži bodež sveudilj u ruci.

VOJVODA

iza kratke stanke, kanda je prošao teški udarac vjetra ponad sviju, klone pred Kraljicom natle:

Kraljice!
Zapoviedaj!

KRALJICA

kao da se prenula oda sna:

Ja ne znam! . . . Nek se puste
Svi sužnji na slobodu! . . .

Pogled joj se ustavi na Pjevaču.

To si ti! . . .

Pođe raširenih ruku k njemu.

PJEVAČ

tiho:

Zar odista to nije bio san?

KRALJICA:

Ja ništa ne znam! . . . Ja se budim! . . .

PJEVAČ:

Gospo!

Velika tišina.

LUĐAK

uzeo je krunu s Kraljeve glave, došao pred Kraljicu, kleknuo i pružio joj krunu:

Na! evo ti je!...

KRALJICA

kanda se nečega prepala stupi korak natrag.

PJEVAČ

obuhvati je jednom rukom:

Hajdmo otale! —
Od pjesama će biti kruna tvoja!...

Izlaze zagrljeni sredinom, a svi se rastope uz poklike: »Da živi Kraljica!« ostavljajući im široki put.

LUĐAK

ostao je naprijed sam, spustio polako krunu na zemlju i zagledao se u nju.

ZAVJESA POLAGANO PADA

U Peterancu, koncem decembra 1910.

SODOMA

DRAMA U TRI ČINA

LICA:

IVAN GREGORIĆ, radnik
MICA, njegova druga žena
TONČEK, IVICA, LJUBICA — njihova djeca
ZLATA, Micina kći iz prvoga braka
PEPEK, Gregorićev sin iz prvoga braka
BRANKO POŽARIĆ, radnik
LUJZA, Micina kuma
REZIKA, Zlatina prijateljica
GOSPA RADOŠEVIĆKA, kućevlasnica
GOSPA FANIKA, kavanarica
UGLJENAR

Događa se u Gregorićevu stanu u Zagrebu. Između pojedinih činova prolazi par dana.

PRVI ČIN

Jednostavna soba u Gregorićevu stanu. U pozadini lijevo prozor u vrt, a desno vrata u hodnik. Desno još jedan prozor na ulicu, a lijevo vrata u kuhinju. U lijevom kutu željezna, niska peć, a u desnom krevet. Između vrata i prozora u pozadini ormar, na

kojem je poredano par šalica i druge sitnice. Između šalica nalazi se i jedno propelo. Nasred sobe stol sa stolcima, a desno i lijevo naprijed — uza zid — po jedan veliki kovčeg. Sa stropa se spušta nad stol jednostavna petrolejska svjetiljka. Po zidovima slike — najviše svetačke — i jedan sat. — Sav je namještaj priprost i star, ali čist.

Zimsko je doba. Kroz prozor u pozadini vidi se drveće u snijegu i nekoliko kuća.

Kasno poslije podne. Sav je vrt već polegao u sjeni, samo kroz desni prozor dopire uski tračak sunca u sobu, koji se potkraj prvoga prizora sasvim izgubi.

PRVI PRIZOR

Mica. Gospa Radoševićka.

RADOŠEVIĆKA *starija žena od neko 50 godina. Odjevena je u sivo odijelo, a na glavi ima malu, crnu kapicu. Preko mršavih ramena pritegnula je tamno-modri šal. Lice joj je blijedo i navorano. Kad se zavjesa digne, ustala je upravo sa stolca i pošla korak-dva prema vratima. Onda stane, pritegne šal jače i okrene se k Mici:* Je . . . meni vam je jako žal . . . Ja znam, da vi puno trpite, ali kaj ćete, kad i ja moram poreza plaćati. Baš mi je jučer došlo platiti za vodovod. — A i popravki su veliki. — Da mi i natrag plaćate, ja ne bi niš rekla, ali ovak — dva meseca ostati dužni za stan, to je malo preveć! . . .

MICA *visoka, blijeda žena. Ima joj 40 godina. Na sebi ima tamnu, ponošenu opravu. Gologlava je, a prosijeda kosa razdijeljena joj je po sredini preko čela. Uhvatila se desnicom grčevito za stolac i gleda preda se. Teškim, izmorenim glasom:* Znate, kak mi ide . . . Ja bi najrajše, da me nema!

RADOŠEVIĆKA: To je sve dobro i lepo, moja draga, ali — rečite i sami — već je i preveć kršćanski, kak ja vas dugo čekam. Nek vaš muž ne pije, nek se ne karta, nek dela kak i drugi pošteni i pametni ludi, pak vam ne bu tak išlo!

MICA *gorkim smiješkom:* Kak da mu ja morem zapovedati!

RADOŠEVIĆKA: Zakaj sem ja mogla zapovedati mojemu mužu?

MICA *kanda će nešto reći . . .*

RADOŠEVIĆKA *naglo:* O, i on je bil pijanec i fakin, dok smo se venčali. Pak — posle smo ipak prigospodarili ovu kuću, i eto ja danas — fala Bogu! — nekak živim. — Nismo mi jeli pohane piščence svaki dan. — Ja ne velim, da vi to jedete, ali — kaj to sve hasni, kad Gregorić zarajta v birtiji, kajgod zasluži . . .

MICA: Ja sem već sve probala —

RADOŠEVIĆKA: A zakaj ste onda išli za njega? Vraga vam je trebalo muža i tih pajnkrtov na glavu! — Mogli ste lepo i mirno živeti i vi i Zlata dok bi se natrefil pošten muž za nju, pak bi bili bez brige. Ne bi morali dvorbe iskati i mučiti se s tim rauberom. — Kak samo gledi? Mene je navek strah, dok ide po gajnku!

MICA *uzdahne:* Tak! . . . Čovek nigda ne zna, kaj dela . . .

RADOŠEVIĆKA: No, to ste prav rekli! . . . *Sjetila se nečega.* Je! Da ne pozabim! V kuhinji vam je polupana jedna šajba na prozoru. To bi morali dati popraviti.

MICA: Znam. To je on razbil, kad je jemput došel pijan doma.

RADOŠEVIĆKA *nakon kratke stanke:* Ja vas — bogme — ne bi bila zela na stan, da sem znala, tko ste. Smilili ste

mi se s tom decom, a sada moram sama trpeti. — Prav je imal moj pokojni, da nigdar nije htel stanara z decom. Čovek se samo sekira, niš drugo!

MICA: Najte se srditi, draga gospa! Zlata bu sad dobila plaću na petnajstoga, onda vam bumo platili. Puno smo trebali sada. Zima je, deca idu v školu, treba jesti —

RADOŠEVIĆKA *prekine je:* Ali stan je prvo, moja draga! Spati se ne mre na vulici . . .

MICA: Znate vi, gospa hausfrau, da ja nisam kuhala meso već od Velike Maše?

RADOŠEVIĆKA: Pak? Tko vam veli jesti meso? Kaj mislite, da i ja svaki dan šnicle pečem? Meni bi još moglo biti. Ja sem sama. — Teško je živeti, moja draga. Prešlo je ono vreme, kad su i siromaki smeli meso jesti!

MICA: Moja deca su zadovolna z onim, kaj im priredim . . .

RADOŠEVIĆKA: Je, je! Čovek mora misliti na sve. More dojti i bolest. — Nek se vi legnete jemput, kaj bu onda?

MICA: Kajgod Bog da! Ja ne mrem drugač . . .

RADOŠEVIĆKA *polazeći prema vratima:* Onda, kak smo rekli! Na petnajstoga!

MICA: Sigurno . . .

RADOŠEVIĆKA: To ste mi već puno put rekli! Baš bum vidla, je l' bute držali reč . . .

MICA: Ne bojte se! . . .

RADOŠEVIĆKA: Ali ako mi na petnajstoga ne donesete novce, onda morete znati da vam drugi dan sudbeno otpovedam. Idite onda skup z decom, kam hoćete. Makar baš na sneg! — Zbogom! *Ode.*

MICA: Zbogom, gospa hausfrau!

PRIZOR DRUGI

M i c a. L u j z a.

MICA *ispratila je Radoševićku do vratiju, a kad su se vrata zatvorila, ostane časak zamišljena stajati, uzdahne i pođe u kuhinju.* —

Pozornica ostaje kratak čas prazna.

LUJZA *starija žena od 45 godina. U jednoj ruci nosi košaru, a drugom pridržaje veliki rubac, u koji je umotana. Lice joj je odebelo i dobroćudno. Najprije pokuca, a kad se nitko ne javi, uđe u sobu. Glasno:* Kaj nema nikoga doma?

MICA *izlazi iz kuhinje:* Ah, ti si to?

LUJZA: Išla sem v dućan, pak sem se navrnula malo. — Si već došla z dvorbe?

MICA: Danas nismo imali puno posla. — Sedni se malo!

LUJZA: Fala! Moram se žuriti doma. — Došla sem samo, da vidim, kaj delaš?

MICA: Ah, kaj bi delala!

LUJZA: Gdi je kum?

MICA: Kaj ti ja znam? — Rekel je, da bu danas išel nekam posla iskati, ali još ga navek nema doma.

LUJZA: Kad se bu on spametil jemput? Moj mu je bil našel tak lepi posel ovu jesen, ali zabadav, kad ga ni htel zeti.

MICA *iskidana:* Teško mi je! — Deca su još mala, Zlata se mora mučiti pri švelji, ja idem na dvorbu, a kaj je to sve?! Baš je sad bila tu hausfrau. Nismo već dva meseca platili stana. — Ja ne znam, kaj bu još z nas? —

LUJZA: Kaj ćeš?!

MICA *mutno:* Znaš, višeput mi tak dojde . . . ja ne znam ni sama . . . ne smem ni misliti na to . . . sve postane nekak crno pred menom . . .

LUJZA: Sad bu došel i Božić ovaj mesec.

MICA: Da morem nekam! . . . Da bar deci bude malo bolše! — Ili da on otide, pak da ne dojde više nazaj! . . . Ja bi mislila, da mi je troje sunce zišlo!

LUJZA: Verujem ti ja to!

MICA: Kaj sem ja imala poleg njega sva ova leta? — To, kaj me je par put stukel, da sem ležala kak mrtva, i kaj sada gledim decu, kak se plaču kraj mene. V kuhinji imam nekaj malo drv, kaj je Ivica još jučer za sekser donesel . . . to danas skurim, a zutra — ?

LUJZA *malo otežući:* Čuješ, kuma . . . ja bi ti nekaj rekla, ali . . . Zato sem i došla. — Nemoj se srditi zato . . . ja sem to samo tak čula . . .

MICA: Kaj?

LUJZA: Ali ne smeš kumu povedati, da sem ti ja to rekla . . .

MICA: Ne ću. Kaj je? —

LUJZA: Moj Rudolf ti je bil v nedelu z nekojimi svojimi prijateli . . . Lumpovali su okolo . . . I v pondelek — posle obeda — pita ti on mene: »Čujete, mama, kaj je istina, da kumina Zlata ide za kelnericu?«

MICA *gotovo bez daha:* Za kelnericu? . . .

LUJZA: I ja sem se takaj začudila. — »Je«, veli on, »ja sem bil jučer v kavani k »Suncu« i tam sem to čul . . .«

MICA *kao gore:* V kavani k »Suncu«?

LUJZA: Tak se zove. — Ima tam više ženskih, kaj su onde kakti kelnerice. — Znaš —

MICA *uzrujano:* A tko mu je to rekel?

LUJZA: Veli, da je gazdarica od kavane pripovedala . . .

MICA: Ja ne znam niš od toga . . .

LUJZA: To sem si ja taki mislila. —

MICA: Ali — čekaj! — Otkud zna ta žena za moju Zlatu? — Netko je moral nekaj reći . . .

LUJZA: Još veli Rudolf, kak je falila Zlatu, kak je lepa —

MICA *prekine je, naglo:* Otkud ona nju pozna?

LUJZA: Morebiti tak, od viđenja . . .

MICA: Bože moj, sad mi je i to došlo . . .

Šutnja.

LUJZA *nesigurno:* Morebiti je kum? —

MICA *kao da se probudila:* To i ja baš mislim. *Uzrujano:* Ali nek mi samo dojde! Zlata je moja kći, i on nema š njom niš! . . . Dosad sem bila tiho, trpela sem, ali jemput je svemu kraj! . . .

LUJZA: Da si ti njega ostavila, kak sem ja tebi rekla još onda, bilo bi najbolše.

MICA: Da ni bilo dece. Kam oću ž njimi?

LUJZA: Makar bi za prvo vreme bila pri meni.

MICA: Svakomu je teško živeti! — A onda — mislila sem uvek, da bu bolši . . .

LUJZA *gleda je sažalno:* Zmučila si se dosta, verujem ti ja to!

MICA *uhvati pram kose na čelu:* Vidiš! — Zgledim, kak da sem stara već šezdeset let! . . .

LUJZA *pogleda spram desnoga prozora:* Evo, ide Zlata! . . . Nemoj ju niš pitati pred menom!

MICA: Ne ću!

LUJZA: Nosi nekakov paket . . .

MICA: Sigurno rubače. Bu valda i na večer šivala. Sad imaju puno posla.

LUJZA: A kolko zasluži na dan?

MICA: Ah, kaj! Ni vredno ni povedati.

TREĆI PRIZOR

M i c a. L u j z a. Z l a t a.

ZLATA *uđe u sobu noseći u ruci oveći zamot. Ima joj 16 godina. Kestenjasta kosa. Lijepo, blijedo lice. Na glavi ima bijeli šal, a odjevena je u sivo odijelo. Opazi kumu i nasmiješi se:* Dobar dan!

LUJZA: O, ti si već došla?

ZLATA: Žurila sem se. *Postavi omot na stolac kraj peći.*

MICA: Kaj si to donesla?

ZLATA: Malo posla. Moram to zgotoviti na večer. *Skine šal.* Deca još nisu došla?

MICA: Nisu.

ZLATA: Nisem ih nigde vidla. *Lujzi:* Kaj dela vaša Anka?

LUJZA: Ah, tak! ... Šiva nekaj ...

ZATA *izvadi iz džepa jednu kartu:* To mi je dal briftreger. *Poda kartu Mici.*

MICA Kaj je to?

ZATA: Od Pepeka ...

MICA: Od njega?

ZLATA: Piše, da bu doma došel. — *Uzme zamot, odnese ga u kuhinju.*

MICA *čita:* Dragi tata i mama! Mogu vam obznaniti, da budem došel doma prek Božića. Ovde nema posla. Lepo vas pozdravla vaš Pepek. Pozdravite Zlatu i decu!

Šutnja.

LUJZA *gleda šuteći Micu.*

ZLATA *povratila se već iz kuhinje i gleda također majku.*

MICA *časak šuti, onda postavi kartu na ormar i progovori u po glasa:* Da zna, kak i nam ide! ...

LUJZA: Kaj ćeš? I on se zaželi doma. — Kak je dugo, kaj je prešel?

ZLATA: Dva leta ...

LUJZA: Tak! Potucal se je po svetu, dok je išlo, a sad!

ZLATA: Već nam nije pol leta pisal ...

MICA: Bilo bi bolše, da nije ni sada!

LUJZA: Zakaj?

MICA: Kaj bu on rekel?

LUJZA: Kaj bu rekel, Bože moj! — Kaj mu nije sin?

MICA *mahne rukom:* Ah!

ZLATA: Morebit najde gdi danas posla?

MICA: Kaj bi našel?! Ja više ne verujem.

ZLATA *gledajuć kartu:* Niš ne piše Pepek, kad bu došel.

LUJZA: Idem ja sada ...

ZLATA: Pak vam ni sila!

LUJZA: Ja sem prije tebe došla.

ZLATA: Kaj Anka ide letos na kakvu zabavu?

LUJZA: Rudolf ju nagovara, kaj bi išli na nekakov ples.

ZLATA: Je to istina, da se Rudolf zaručil?

LUJZA: Nekaj se sprema. — Tko ti je to rekel?

ZLATA: Rezika mi je pripovedala. *Mici:* Rekla je, da danas sim dojde. Bu mi pokazala štof, kaj si je kupila za opravu.

LUJZA: Zakaj niš ne dojdeš k nam? — Anka navek pita za te...

ZLATA: Kad nemam cajta! Sad pred Božić imamo puno toga zgotoviti... *Sa smiješkom:* Jemput, kad postanem bogata, onda bu sve drugač!

MICA *nasmiješila se gorko:* Kad buš ti bogata?!

ZLATA: Dok si najdem bogatoga muža! — Ali sad —, sad moram biti zadovolna i ovak.

MICA: Tebi ni suđen bogataš!

LUJZA *u šali:* Zakaj ne?

MICA: Bogataš hoće i bogatu ženu.

ZLATA: Dok sem još išla v školu, navek smo se od toga spominjale. Kakve oprave bumo imale, kad bumo išle na šetnju, na zabave, — a sad sedim pri švelji, i to mi je sve!

MICA: Zafali Bogu i za to. More još i vekše zlo dojti.

ZLATA: Ja se ne tužim, ali — kaj ćemo!

LUJZA: Sve se bu to još premenilo! *Pritegne rubac i uzme košaru.*

MICA *Lujzi:* Još sem te nekaj htela pitati...

LUJZA: Kaj takvoga?

MICA: Sad sem pozabila... *Razmišlja.* Ne, ne mrem se zmisliti... Drugi put...

LUJZA: Pak onda, dojdite ove svetke malo do nas. Bar ti, Zlata...

ZLATA: Ja ne znam. — Bum već došla.

LUJZA *Mici:* Ako bi ti kaj trebalo, tak namalo, dojdi slobodno. Ne trebaš se niš sramiti.

MICA: Nekaj bum valda prikupila. Zlata bu dobila plaću — i ja; nekaj platimo za stan —

LUJZA: A kuma bum ja već zašpotala, samo kad ga najdem!

MICA: Slabo to hasni! *Sjetila se naglo:* Je, to sam te htela pitati! Kolko vi plaćate tam za stan?

LUJZA: Osam forinti na mesec.

MICA: Osam borinti...

LUJZA: Zakaj?

MICA: Mislila sem, ako bi mi odovud morali proč, morebit bi se pri vami kaj našlo?

LUJZA: Kada je sve puno. — Po zimi se, znaš, nitko rad ne seli.

MICA *uzdahne:* Svejedno!...

LUJZA: Idem ja onda! Zbogom! *Izlazi.*

ZLATA: Pozdravite doma!

MICA: Zbogom! Pak dojdi opet!

ČETVRTI PRIZOR

M i c a. Z l a t a.

MICA: Kaj si puno švela donesla?

ZLATA: Tri rubače. — Moram ih samo zgotoviti.

MICA *iza kratke stanke:* Kud si išla danas doma?

ZLATA: Zakaj?

MICA: Tak! — Pitam te samo.

MICA *izvadila je iz ormara mali komad kruha; pogleda je:* Nisi se z nikim zišla?

ZLATA: Nisem. — Zakaj pitaš?

MICA *otežući:* Mislila sam, morebit si gde tatu vidla?

ZLATA *gleda je jedan tren:* Nisem nigde.

Šutnja.

MICA *reže onaj kruh na tri komada:* Veliš, da Rezika danas sim dojde?

ZLATA: Rekla mi je. — *Ode u kuhinju.* Kaj imamo za večeru?

MICA: Ostalo je zelja od podna.

ZLATA *iz kuhinje:* Kak je tu zima!

MICA: Bute se pokrili navečer.

ZLATA *izađe iz kuhinje; u rukama nosi jednu košulju, iglu i konce:* Ne hasni niš! Idemo na posel!

MICA: I ja bi morala zakrpati Ivičinog kaputa.

Čuje se na vratima kucanje.

ZLATA: To je Rezika.

MICA *naglo digne glavu i pogleda prema vratima.*

Kucanje se čuje opet.

ZLATA *glasno:* No, kaj se tolko cifraš? *Pođe k vratima i otvori ih.*

PETI PRIZOR

Pređašnje. Gospa Fanika.

FANIKA *pojavila se na pragu u crnoj suknji i krznenom ogrtaču. Na glavi ima šešir, a u rukama muf i torbicu. Žena je to od 40 godina, našminkana, a oči joj neprestano igraju. Jednim je pogledom zahvatila čitavu sobu i opazila, da nije došla u pravo vrijeme, ali ne može već natrag.*

ZLATA *odskočila je od vratiju; začuđeno:* Ah!

FANIKA: Klanjam se! *Uđe u sobu.*

MICA *gleda je nekud sumnjivo:* Dobar dan želim!

FANIKA: Da li je kod kuće gospodin Gregorić?

MICA: Nije. Nema ga.

FANIKA: Oprostite onda, što vas uznemirujem. *Malo otegnuto:* On mi je rekao, da ovdje stanuje.

MICA: Je. Tu je naš stan, ali njega nema doma.

FANIKA: Baš mi je žao. — Vi ste njegova žena?

MICA: Je.

FANIKA *pogledala je ispod oka Zlatu:* A to je kćerka?

MICA: Je. To je moja kći.

FANIKA *začuđeno:* Vaša?

MICA: Je. Gregorić je moj drugi muž.

FANIKA: A, tako! *Prema Zlati:* Gospodična je veoma lijepa.

ZLATA *obori oči i slegne ramenima.*

FANIKA *Zlati:* Čime se bavite?

ZLATA *podigne oči:* Pri jednoj švelji delam . . .

FANIKA: To je danas slaba zaslužba.

ZLATA: Kad drugoga nema.

MICA *Faniki:* A kaj bi vi radi?

FANIKA: Htjela sam govoriti s Gregorićem, ali kad ga nema, svejedno!

Sasvim kratka stanka.

FANIKA *vrteći u ruci torbicu:* Ne znate, kad će Gregorić doći?

MICA: Ne znam. — Morete i meni reći, kaj hoćete.

FANIKA: Nije ništa osobito. — Radi se o jednoj stvari, tako — *Naglo:* Molit ću vas samo, da mu kažete, da sam ovdje bila.

MICA: Kak bi rekla? — Tko je bil?

FANIKA: Recite samo: jedna gospođa. — On već zna.

Opet kratka stanka.

FANIKA: Plaćate li mnogo za ovaj stan?

MICA: Sedam i pol forinti na mesec.

FANIKA: Nije li vam tu vlažno? I tamno?

MICA: Za nas je dobro.

FANIKA: Koliko djece još imate?
MICA: Još troje. Dva dečka i jednu pucicu.
FANIKA: Dosta, bogme! — A Gregorić ima, čini mi se, još otprije jednoga sina?
MICA: Ima.
FANIKA: On nije ovdje?
MICA: Ne.
FANIKA: Čujete, Gregorić ne mari mnogo za kuću?
MICA *gleda je mirno:* Zakaj to pitate?
FANIKA *sa smiješkom:* Oprostite, nisam vas mislila vrijeđati.
MICA: Ne to, nego vi ga sigurno poznate, kad velite, da za nas ne da puno!
FANIKA: Nemojte se ljutiti zato!
MICA: O, zakaj? — To znaju i drugi!
FANIKA: Šta ćete! Zima je, ne može naći posla.
MICA *ne odgovara.*
FANIKA: Pa možda baš nije tako zločest?
MICA *suho:* Ja ga bole poznam, neg vi!
FANIKA: To ja znam! Vi ste mu žena.
MICA *kao gore:* A onda —, to su na koncu moje stvari!
FANIKA *ugrize se za usnice:* Dakle, kako rekoh, kažite mu samo, da sam ovdje bila. Recite: Ona gospođa, s kojom je govorio jučer.
MICA *šuti.*
FANIKA: Da, tako! — Klanjam se! *Ode.*

ŠESTI PRIZOR

M i c a. Z l a t a.

ZLATA *u po glasa:* Moj naklon!

MICA *ne veli ništa. Stisnula je obrve i gleda u zatvorena vrata.*
ZLATA: Kaj je to za jednu žensku?
MICA: Ja ne znam. — Ali tak nekaj odurnoga ima v sebi. Ti ju ne poznaš?
ZLATA: Nisem ju još nigdar vidla.
MICA: S tim bolše. —

Šutnja.

MICA *ode u kuhinju, donese dva drva i metne u peć.*
ZLATA *sjedne kraj stola i počne šiti:* To je sigurno tatina poznata . . .
MICA: Neg kaj drugo! — On se samo i pozna s takvimi beštijami!
ZLATA *digne glavu:* Zakaj?
MICA: Kaj misliš, da je to kaj poštenoga?
ZLATA *šijući:* Ja ne znam.
MICA: Zakaj ni štela povedati, kak se zove? *Časak šuti i gleda Zlatu, pa ode opet u kuhinju.*
ZLATA: Bog zna, kaj bi rada?
MICA *donese lonac sa zeljem i postavi ga na peć.* Kaj bi rada?! — Sigurno je nekakva otajna stvar, kad je tak otišla.
ZLATA *nakon kratke stanke:* Buš povedala tati navečer, da ga je iskala?
MICA: Zakaj ne? — Samo ako dojde.
ZLATA: Ne bu se srdil?
MICA *nekud, kanda joj je svejedno:* Pak onda?
ZLATA: Mene je strah, dok počne vikati.
MICA *promiješa zelje žlicom:* Da mu ne rečem, bilo bi još gorše!

Čuje se kucanje po desnom prozoru.

ZLATA *obazre se:* Eto! To je Rezika!

SEDMI PRIZOR

P r e đ a š n j i. R e z i k a.

REZIKA *uđe naglo u sobu. Vesela, lijepa djevojka jasnih očiju i svijetlo-plave kose. Starija je neko dvije godine od Zlate. Govori brzo i živahno, a kretnje su joj obijesne i pune života. Glasno:* Dobar večer! — *Zlati:* Oho, kaj to još šivaš? Pak v kmici? Buš si oči pokvarila! *Mici:* Kaj vi delate, gospa?

MICA: Večeru slažem.

ZLATA: Si donesla?

REZIKA: Nego! — Zato sam i došla. — Mama me špota: Kam k vragu ideš sada s timi paradami? Nigdar nema mira! — Ali sem joj svejedno vušla!

MICA: Kaj dela mama?

REZIKA: Ah, kaj bi delala? Niš! — Navek pripoveda, kak ima puno posla!

ZLATA *metnula je švelo na stranu:* Daj! Pokaži!

REZIKA: No, strpi se malo! Nažgi prvo lampicu!

ZLATA *popne se na stolac:* Čekaj! *Dohvati svjetiljku.* Nema petroleja!

MICA: Idem ja v dućan. Moram i kruha kupiti. *Uzme s ormara jednu bocu i ode napolje.*

REZIKA *izvadila je ispod rupca, u koji je zamotana, komad ružičastoga satina i bijeloga atlasa:* A znaš, za kaj mi bu ta oprava?

ZLATA *pogleda je pitajući.*

REZIKA: Za ples, moja draga! — Letos bum išla na ples. *Razmata ona dva komada po stolu.* — Ovo roza, vidiš, to bu oprava, a ovo, ov atlas, to ti je za aufpuc. Tak na prsima tu i dole na suknji. — Još samo rukavice, bele cipele, i jednu takvu atlasnu žnoru v lasi, pa kaj veliš na to, ha?

ZLATA: Kaj bi rekla? Lepo je. *Razgleda atlas.*

REZIKA: Čekaj, dok mama nažge lampu. Sad se već prav ne vidi.

ZLATA: Buš i feher imala?

REZIKA: Nego! Na to sem, vidiš, skoro i pozabila. — A morebit mi koj dečko tam kupi i cveće?

ZLATA: Misliš?

REZIKA: Zakaj ne? — Slušaj, Zlata! Obećaj mi nekaj!

ZLATA: Kaj takvoga?

REZIKA: Nekaj jako lepoga. Ne bu ti žal! Samo obećaj!

ZLATA: Ja ne znam . . .

REZIKA: Al si čudna! Ne bum te valda vgrizla?!

ZLATA *otežući:* No, pak dobro!

REZIKA: Slušaj! Mi bumo obadve prosile tvoju mamu, nek i tebe pusti na ples.

ZLATA *naglo:* Ne! To ne mre biti!

REZIKA: Zakaj ne?

ZLATA: Tak! To ti je teško. — Ja nemam oprave za ples — i onda — *Zapne.*

REZIKA: Nemaš oprave! Al si čudna! — Moremo onu tvoju belu z batista prenarediti.

ZLATA: Ona mi je prekratka. — I onda, ja ne mrem iti . . .

REZIKA: Kad si ti nekaj v glavu zabiješ, onda to mora tak ostati! — Zakaj ne bi išla?

ZLATA *polako:* To košta penez, vidiš . . .

REZIKA: Penez?! — Dva seksera su za nju penezi! Platiš samo dva seksera ulaznine — ti bedak — i drugo niš! — Navečeraš se doma.

ZLATA *odlučno:* Ne, ne! Nemoj mi više niš od toga govoriti!

*

REZIKA: Ako se mame bojiš, ja joj bum rekla!

ZLATA: Nemoj! To ni potrebno! Čemu?

REZIKA: Slušaj, ti Zlata! Ja tebe ne razmem! — Prez zamere, znaš! — Ti sve peneze, kaj zaslužiš, daš doma. Ni krajcara si ne ostaviš! Ne kupiš si niš! — Pak zakaj si onda ne bi privuščila bar jemput malo zabave?

ZLATA: Zabadav ti to govoriš. — Ja ipak ne bum išla . . .

REZIKA: No, ja te nosila ne bum! Ako ne ćeš, ne trebaš!

ZLATA *mučno:* Vidiš, pri nami se svaki krajcar ogleda . . .

REZIKA: Pak kaj moj tatek nije težak, kak i tvoj?

ZLATA: Znam, da je, ali on zasluži, a naš —

REZIKA: Kaj: vaš?

ZLATA: On je pak prez posla!

Stanka.

REZIKA *sažalno:* Ti, Zlata, ne buš ni znala za svoju mladost . . .

ZLATA: Ja se ne tužim . . .

REZIKA: Ti si velika sirota! Kaj?! — Nek te za nekoga dadu, pak ne buš znala ni povedati, da si bila mlada.

ZLATA: Svejedno! — Ali mami nemoj niš reći!

MICA *vraća se noseći flašu petroleja i komad kruha:* Evo!

ZLATA *uzme flašu i hoće da natoči.*

MICA *kod prozora u dnu:* Hodi sim. — Ovde se bole vidi.

ZLATA *natoči, napali svijetlo i popne se na stolac:* No, da sad opadnem skup z lampom na taj štof, bilo bi lepe parade!

REZIKA: Kaj ne? Ne bi trebalo niš aufpuca.

ZLATA *objesila je svjetiljku:* Tako! Sad se bar vidimo!

Po sobi se prosulo žućkasto svijetlo.

REZIKA: No, sad pogledaj!

ZLATA: To bu jako lepo pasalo!

MICA *gleda sa strane, Reziki:* Kaj idete na ples?

REZIKA: Nego!

MICA: Vam to more biti.

REZIKA: Zakaj? Mogla bi i Zlata — ?

MICA: Kad ne bi drugih stvari bilo!

REZIKA *pogleda Zlatu i slegne ramenima:* Tak lepo! Sad si sve vidla, i sad idemo. *Zamota sve.*

ZLATA: Kad opet dojdeš?

REZIKA: Sad bum s tim imala posla. — Dojdem ti se pokazati, kad bu gotovo! *Pođe prema vratima.*

MICA *zabavljena je kod peći:* Pozdravite mamu!

REZIKA: Hoću. Fala. *Otvori vrata.* Evo vaših dijakov! Laku noć!

Iz hodnika se čuje žamor dječjih glasova.

OSMI PRIZOR

Mica. Zlata. Ivica. Tonček. Ljubica.

TONČEK *nahrupio je prvi u sobu. Crnokos dječarac od 9 godina. Sav mu je nos pomodrio:* Hu, kak je zima!

IVICA *ima mu 10 godina. Dođe za Tončekom i postavi knjige na ormar.*

LJUBICA *djevojčica od 8 godina. Ima na sebi Zlatin ogr-*

tač i šal, i sva se gotovo u tom odijelu izgubila. Kako uđe u sobu, odmah pođe k Zlati. Dječacima: Zakaj ste se grudali?

MICA: Gde ste bili tak dugo? Kaj je dosad škola bila? Pak ste se grudali, ha?

LJUBICA: Dečki su se samo. Ja nisem.

MICA: Dam ja vam več grudanja! — Dok budu cipele razdrapane, kaj onda?

LJUBICA: I sklizali su se takaj!

IVICA: Kaj lažeš? — Si nas ti vidla?

LJUBICA: Neg da jesem! — I Tonček se je haril z jednim dečkom.

TONČEK: To baš ni istina! ... Kaj bi se haril?!

MICA: Samo me se čuvajte! Nek vas ja jemput vlovim, onda bute znali. — Kaj bum ja svaki dan kapute krpala?

TONČEK: Ljuba je jalna, kaj i ona ni bila z nami. — Zato nas taki tuži!

LJUBICA: Kaj se morebiti niste sklizali?

TONČEK: Prebogmaj se, ako si nas vidla!

LJUBICA: Kaj niste tam — ?

MICA: Mir sada! — Evo vam svakomu kruha, i da ste mi tiho. *Daje im onaj kruh, što ga je prije narezala. — Djeca su se već svukla i odložila torbice s knjigama.*

ZLATA *šijući, Ljubici:* Kaj ste delali danas u školi?

LJUBICA: Čitali smo. Kak je bil jeden čovek —

TONČEK *sjeo je na onizak stolčić kraj peći; prekine je:* No, ti to baš znaš pripovedati.

LJUBICA: Bolše neg ti!

ZLATA: Opet se svadite! Daj joj mira, nek pripoveda!

MICA *izvadila je iz kovčega na lijevoj strani kaput, sjela k stolu i počela krpati.*

LJUBICA *nastavlja:* pak je imal tri sina. I onda —

IVICA *donio je jednu knjigu iz svoje torbice:* To ni niš! Pogledaj ti rajše ovu knjigu! Tu su ti same slike.

MICA: Tko ti je to dal?

IVICA: Učitel nam je dal danas, kaj bumo čitali. *Djeca su se skupila oko knjige i gledaju u nju.*

TONČEK: Kaj je to?

IVICA: To je Sneguljica. Vidiš! A ovo su patuljci. Ona je v staklenomu lesu. A oni se plaču kraj nje.

LJUBICA: Gle, kak se ov žalosno drži.

TONČEK: A ov se je naslonil na sekiru ...

LJUBICA: A ona ima belu opravu na sebi ... *Sve troje primaknuli su glave skupa.*

MICA *Zlati:* Kaj se je zmislil Pepek, da je nakanil k nam dojti?

ZLATA: Sigurno nema posla.

MICA: A ne misli, da je i ovde teško! ...

ZLATA: Bog zna, je li se kaj premenil?

MICA: Kak ne bi! Mlad se čovek menja!

ZLATA: Nigdar ne pozabim, kak ga je tata onda stukel, prvo neg je otišel ...

MICA: Siromak! Niti mu je kad bilo lepo, pak mu ni ne bu!

LJUBICA *naglo:* A ovo! Gle, kaj je ovo?

TONČEK: To je nekakva kralica!

LJUBICA: Gle, kak ima dugačku suknju!

IVICA: To još ni ja nisem čital! Ne znam, kaj je to!

ZLATA *djeci:* Kolko dana bute imali fraj na Božić?

IVICA: Još nam nisu niš rekli!

TONČEK: Joj na, kak sem ja videl lepoga krisbauma u jednom auzlagu.

LJUBICA: I ja sem vidla.

TONČEK: Same lepe kugle su na njemu. *Pokazuje rukama.* Tak velike.

LJUBICA: I cukori.

TONČEK: I jedan krampus!

LJUBICA: Ono nije krampus, ti bedak! Na krisbaum se ne vešaju krampusi!

TONČEK: Nego kaj je ono?

LJUBICA: Ono je angel!

TONČEK: No, ti se pak razmeš! Angeli imaju roge i repe, kaj ne?!

ZLATA: Pak ste se počeli svaditi!

TONČEK: Ona bi navek rada biti pametna!

LJUBICA: Bog zna, kaj si ti videl?

TONČEK: A kaj si ti?

MICA: Mir! Zemite si knjige, pak čitajte.

ZLATA: Kaj imate za lekciju za zutra?

TONČEK: Mi nemamo niš!

LJUBICA: Mi imamo isto, kaj i za danas.

ZLATA *Ivici:* A ti? — Ti samo čitaš te pripovesti!

IVICA *digne glavu:* Kaj?

ZLATA: Slušaj, dok te kaj pitam! Ne bum ti dvaput govorila!

IVICA: Kaj imam za lekciju, je li?

ZLATA: Je!

IVICA: Ja se bum več navčil!

ZLATA: Kad? — Zutra?

U hodniku se čuju glasovi i koraci.

LJUBICA *tiho:* To je tata . . .

MICA *digne se:* Netko je ž njim!

Djeca se pokupe od stola k peći i ušute.

DEVETI PRIZOR

P r e đ a š n j i. I v a n. B r a n k o.

IVAN *onizak, jak čovjek širokih ramena. Star je 45 godina. Lice mu je tamno i zarašteno gustom, crnom bradom. Na nogama ima čizme, na glavi kapu, a obučen je u kratki zimski kaput. Malo je pripit. Kad uđe u sobu, oči mu se krijese. Nasmiješi se, a između usnica bljesne red jakih, bijelih zubi. Mici:* Evo, dopelal sem ti zeta!

BRANKO *unišao je za njim i ostao kod vratiju. Visok, blijed čovjek od 30 godina. Odjeven je u kockasto odijelo, a na glavi ima crni, mekani šešir. Malo je plašljiv i nesiguran u govoru. Dubokim, promuklim glasom:* Dobar večer!

MICA *gleda obojicu bez riječi.*

ZLATA *ustala je i odložila švelo na kovčeg na desnoj strani.*

IVAN *stupio je naprijed; Branku:* No, kaj veliš? *Pokaže na Zlatu.* To ti je ta puca . . . Kaj nije morebiti lepa?!

BRANKO *stoji još uvijek blizu vratiju.*

IVAN *Branku:* No, hodi bliže! Kaj se tak držiš? — Ne kaniš valda tako pobeći?

BRANKO *Mici:* Ja nisam kanil —

IVAN: Eto ga je! Sad se bu još ispričaval, kaj nije došel napraviti vizitu ob dvanajsti vuri! — Ja sem te dopelal i — nikomu niš. — Daj, hodi sim!

MICA *mirno:* Sednite se!

IVAN: Sedni se lepo . . . Tu, vidiš!

BRANKO: Znaš, da ja moram još doma —

IVAN: Buš dospel! *Mici:* Ja sem ti danas celi dan iskal posla i, vidiš, navečer sem se zišel s tim mojim prijatelom, i on mi je rekel, da ima pri njimi, v lederfabriki, jedno mesto prazno. — Kaj veliš, ha?

MICA *kao gore:* Dobro je. —

IVAN: Neg da je dobro! — Sad u zimi najti mesto — prije bi našel vraga! — Ali, daj večeru! Mi smo ti bili malo v birtiji, pak smo gladni. — *Branku:* Imali smo tituluš, kaj ne?! *Mici:* Kaj imaš za večeru?

MICA: Zelje . . .

IVAN: To ti ja ne bum jel! — Kaj imaš drugo?

MICA: Drugo niš . . .

IVAN: Niš drugo?

BRANKO: Ali nije potrebno. Ja i onak moram —

IVAN: Niš ne moraš! — Ja sem te pozval na večeru, i ti buš pri meni večeral.

BRANKO: Ali —

IVAN: Tiho, dok ja govorim. — Ivica!

IVICA *ustane od peći i dođe naprijed.*

IVAN: Hodi v dućan, tu na vuglu, pak donesi za krunu salame, a za krunu ementalera. — Si razmel?

IVICA: Je.

IVAN: Dobro. — Žuri se!

IVICA *bojazljivo:* A novci? —

IVAN: Reči, da bum ja već došel platiti . . .

IVICA: Dobro . . . *Ode.*

BRANKO: Ali, vidiš! . . . čemu? . . .

IVAN: Čuješ, ti bi moral par put k meni v školu dojti. Kad bi popil onak par eksov, onda bi već bil tiho.

MICA *počela je prostirati stol.*

IVAN *Mici:* A zakaj ti nisi kaj bolšega priredila za večeru?

MICA: Nisam znala . . .

IVAN: Nisi znala?! — A znala si, da sem ja otišel iskati posla, i da bum na večer doma došel.

MICA: I jučer si bil takaj posla iskati . . .

IVAN: Ti misliš, da se to samo tak najde! *Branku:* Vidiš, takve su ti žene. Kad se zmučiš i nahodaš po toj zimi, onda ti kajgod priredi za večeru.

MICA *tihim prijekorom:* Ti znaš dobro —

IVAN: A ako kaj rečeš, onda odmah prodika! Pazi, kad se buš ženil. — No, kak ti se dopada ta moja Zlata?

BRANKO: Ja sem već jemput videl frajlicu . . .

IVAN: Feš je to puca! I navek dela. Vredna je sto takvih *Pokaže na Micu,* kakva joj je mati!

MICA: Zakaj si me zel?

IVAN: To je bila najvekša bedastoća v mojem životu! Ne bi danas bar tolko dečurlije imal!

BRANKO *prišao je k Zlati, nespretno:* Vi delate za švelju, frajlica? . . .

ZLATA: Delam . . .

BRANKO: Imate sigurno puno posla?

ZLATA: Imam . . .

IVAN *Branku:* No, budi kuražen! Em si dečko! — Vidiš, ovak ju primi! *Uštine Zlatu za lice.*

ZLATA *digla je ruku, da se obrani.*

IVAN *Zlati:* No, no! Ne bum te pojel!

MICA: Ti si danas sigurno celo popodne sedel v birtiji!

IVAN *niti se ne obazre na nju:* Pak da sem baš celi dan, kaj to na tebe spada?!

MICA: Na me spada samo to, kak bumo živeli . . .

IVAN *resko:* Ti se hoće svaditi?

Kratka stanka.

BRANKO *Zlati, koja se spustila na kovčeg i nastavila šiti:* I moja mama šiva takaj nekakve rubače . . .

ZLATA: Vi živite z vašom mamom?

BRANKO: Živim. Ona je već stara. Prek šezdeset let. I šepava je. Ne ide nikam van...

IVAN *Branku:* No, kaj veliš? Kak ti se dopada?

BRANKO *nasmiješio se:* Ja ne znam... To je tak —

IVAN: Je l' bi ju htel oženiti?

BRANKO: Ti si, čuješ —

IVAN: No, kaj? — Kaj se bojiš tak?

BRANKO: To bi najprvo frajlica morala reći... a onda — *zapne.*

IVAN: Ona? — Kaj treba žensku puno pitati, je l' hoće il' ne će! Otpelaš ju, pak je stvar gotova.

BRANKO: To si ti takav, ali svi nisu jednaki...

IVAN: Kaj ne bi bili? Moraš biti! Zato si muškarac! Dosta žalosno, već si trideset let star, pak se još nisi navčil, kak se to dela!

BRANKO *smeteno se smiješi.*

IVAN: Znaš, kaj? Kad se buš ti ženil, onda si i ja najdem mlajšu ženu! — Kaj, Mica?

MICA: Slobodno!

IVAN: Ti bi me pustila?

MICA: Nisem te nigdar držala!

IVAN: Već si i onak prestara za me! *Branku:* Izgleda, kak i tvoja mama, kaj ne? — A gle, kakve ja još imam prsi i ruke, ha? *Namigne Branku.* — Još bi si najmlajša puca svih deset oblizala za me!

MICA: Već si me davna mogel ostaviti...

IVAN: Plakala bi se ti svejedno, da ja otidem.

MICA: Zakaj?

IVAN: Ti bi mi oči skopala, da znaš, da imam kakvu drugu.

MICA: Onda bi već davno moral slep hodati po svetu.

IVAN *porugljivim glasom:* Si morebiti kaj čula?

MICA: Ja nemam vremena pitati okolo, s kim ti živiš.

IVAN: I danas sem, vidiš, bil pri jednoj puci. Da znaš samo, kak je lepa!

BRANKO *Mici:* Ne verujte mu! On bi vas samo rad rasrditi!

MICA *slegne ramenima:* Pak da je baš i bil?! Svejedno!

BRANKO *Ivanu:* Koja bi puca tebe htela?!

IVAN: Koja? — Hoćeš se okladiti?

BRANKO *smiješi se:* Je li? —

IVAN: Kak sem stareši od tebe, ali još ne dam nikomu naprvo. Još se ne bojim ni dvadeset let starog dečka!

BRANKO: Jemput bumo vidli!

IVAN: Svaki dan, ako hoćeš!

BRANKO: No, sad bumo svaki dan skupa —

IVAN: V svemu sem ti ja još onakov stari, kak sem sem bil pred dvadeset let.

MICA *reže škarama jednu krpu, kojom će zakrpati onaj kaput, što ga je imala prije u rukama:* Nisi se imal š čim zmučiti!

IVAN: Delal sem ja dosta, moja draga! Više neg ti!

MICA: To je moralo jako davna biti!

IVAN: A tko te je pokupil, kaj bi skoro rekel, na cesti — skup s tom pucom? — *Pokaže na Zlatu.*

MICA *ne odgovara.*

IVAN: Da te nisem zel, kaj bi bilo s tebe, ha?

MICA *šuti kao i prije.*

IVAN: Sad ne znaš odgovoriti, je li?

IVICA *povratio se, ali nije donio ništa.*

IVAN: No, gde si bil tak dugo?

IVICA *drhtavo:* Tata!... rekel mi je v dućanu, da ne da prez novac...

IVAN *izdere se:* Kaj? — Ne da prez novac? —

IVICA: Je...
IVAN: A jesi rekel, za koga nosiš?
IVICA: Jesem...
IVAN: No, čekaj! Idem ja sam!
BRANKO *u silnoj neprilici. Ustavi Ivana:* Nemoj! Ostani samo!... Ja i onak moram doma... Mama je sama... i onda... ja sem rekel... to nije bilo potrebno...
IVAN *hoće svejedno da ide:* Ali —
BRANKO: Ne, ne... drugi put, znaš!... Laku noć! *Ode.*

DESETI PRIZOR

Pređašnji. Bez Branka.

IVAN *za Brankom:* Čekaj! — *Vrata su se naglo zatvorila. — On stoji časak oborene glave i mrk na istome mjestu, a onda pođe naprijed. Mici, muklim bijesom:* To si ti kriva!
MICA: Ja?
IVAN *lupi nogom o pod:* Jesi!...

Šutnja.

MICA: Znaš dobro, kak nam ide! — I danas je hausfrau tu bila radi stana...
IVAN *izdere se:* Pak onda? — Ako joj nije prav, ja lako odovud otidem...
MICA: Otideš?! — Kak samo čekaju na nas!
IVAN: Zakaj imaš tolko dece?!
MICA *ne odgovara.*
IVAN *turio ruke u džepove:* I onda nek čovek dojde veselo doma?! — Bog sveti, da te ne vidim!
MICA *sagnuta nad kaput:* Nisi trebal ni sada dojti...

IVAN *ustavio se pred njom; porugljivo:* Je li? — Nisem trebal dojti! To bi ti najrajše, ali — znaš — *lupi šakom o stol* još sem ja tu gazda!...
MICA: Nitko ti ne veli, da nisi...
IVAN: Danas ti jezik nekak preveć ide. — Kaj bi bilo, da ti ga ja malo prikratim?
ZLATA *tiho:* Tata!...
IVAN: Kaj? — Morebiti ti je mama našla bogatoga dragoga, pak ste takve gospe najemput!
MICA *podigla je pogled k njemu:* Šuti samo, dok sam tiho...
IVAN *nakloni se posprdno:* Odmah, milostiva! — O, sad više ne bum smel niti jednu reč reći, da se ne uvrediš...
MICA: Takve komplimente moreš delati nekomu drugomu...
IVAN: Komu?
MICA: Mislim, da se razmemo!
IVAN *nasmije se:* Ha, ha, ha!... Ja sem tebi v strahu! — Kaj još ne bi?! *Ozbiljno:* Znaš, kaj ti bum ja rekel? — Makar ja napravim kaj mu drago, ti se moreš obesiti ili na glavu postaviti, ako hoćeš, svejedno bu tak, kak bum ja htel!... Si me razmela?
MICA *šuti.*
IVAN: No! Kaj ne znaš niš reći?...
MICA: Tam na ormaru imaš kartu od Pepeka. — Dojde ti doma...
IVAN: Tko dojde doma?
MICA: Pepek. —
IVAN: Kaj sem ga ja zval? — Nemam dosta i ovih tu? *Pokaže na djecu.* Pa kaj hoće od mene?
MICA: Čitaj! Tam ti je karta!

IVAN *uzme kartu, čita, zgnječi je i baci na pod:* Nek samo dojde! Ja ga već otpravim, kaj bu i v kmici našel vrata...

MICA *ustane i donese onaj lonac s peći na stol. Djeci:* Hajd, hodite!...

IVAN: I ti zbila nemaš niš drugo?

MICA: Ne znam, gdje bi ti zela! — Mogel si v birtiji večerati, kad si već tam bil!...

IVAN: To na tebe ne spada, ali ja hoću večeru.

MICA: Zemi si ju!

IVAN *bijesno:* Ti kaniš mene rasrditi danas!...

ZLATA: Tata!

MICA: Pak kaj hoćeš od mene? *Gleda ga odvažno.*

IVAN *trgne se:* Kaj hoću od tebe? *Pograbi stolac.*

ZLATA *uhvati ga za ruke:* Nemoj!

IVAN *grubo:* Pusti me! *Skoči prema Mici.*

MICA *stoji nepomično.*

IVAN *trzne se i nehotice stane. — Onda obori glavu i spusti se teško dišući na stolac.*

Stanka.

ZLATA *mahne djeci rukom i ode s njima u kuhinju.*

MICA *pođe polako prema prozoru u pozadini i pritisne čelo o staklo gledajući u noć.*

JEDANAESTI PRIZOR

M i c a. I v a n.

MICA *nakon duge šutnje; naoko mirno:* Bila je tu danas jedna ženska... Pitala je za tebe...

IVAN *mutno:* Pak onda?

MICA: Nije htela reći, kak se zove... Rekla je samo da ju ti već poznaš...

IVAN: Kak izgleda?

MICA: Imala je šešira i krznenoga kragna.

IVAN *ustane i časak šuti:* Vrag zna, tko je to bil! —

MICA: Ti znaš bole, neg ja!

IVAN Opet si počela!...

MICA *slabim, tihim glasom, koji na mahove zadršće:* Slušaj! — Ja ti bum nekaj rekla. — Ja sem čula —

IVAN *prekine je:* Kaj si pak čula?

MICA *kao gore:* Ali ona je samo moja! Razmeš? — I ja, ja to ne dam, pak ti napravi, kajgod hoćeš!

IVAN: Kaj si ponorela?

MICA: Ti nju ne buš spravil za kelnericu, dok sem ja živa!

IVAN *tobože nehajno:* Tko ti je to pripovedal opet?

MICA: On, koj zna...

IVAN: Nego, kaj kaniš š njom? — Buš ju dala za kakvoga princa?

MICA: Ona je sirota, al je poštena...

IVAN: To nije baš tak skupa stvar: poštenje! — Kaj dobi za to?

MICA: Svi nisu —

IVAN *prekine je:* ...kak ja, je li? — Morebiti! *Gleda je prodirno.* A kak dugo ju kaniš još držati v mojem stanu?...

MICA *gleda ga skupivši obrve.*

IVAN: No? — Kak dugo? — Nemoj se tak držati, ja se toga ne bojim!

MICA: Ona ti daje sve novce, kaj zasluži...

IVAN *hladno:* Fala! — Ja ne trebam više!

MICA: Dobro. —

IVAN *gleda je neko vrijeme, pak se nasmije:* Ha, ha, ha . . . Ti si mislila mene naterati v nepriliku, moja draga, a sad si sama dobila ono, kaj si iskala . . . Je li? Još sem ja gazda?! Ha, ha, ha . . .

MICA: Ako hoćeš, ona more još danas otiti.

IVAN *smrknuo se, kroz zube:* Samo ju probaj poslati kom! — Onda buš znala . . .

MICA: Ti ne buš napravil š njom —

IVAN *prekine je:* Tiho! *Uzme zimski kaput, što ga je bio bacio na postelju i obuče se.*

MICA: Kam ideš?

IVAN: Nije te briga! *Natuče kapu na čelo.*

MICA *stoji ukočeno spuštenih ruku uz tijelo.*

IVAN *došao je sasvim blizu k njoj i pograbio je čvrsto objema rukama za ramena. Promuklim glasom:* A ako se još jemput usudiš govoriti s menom ovak, kak danas, onda . . . onda te ubijem! — Razmeš?

MICA *reskim, tvrdim šaptom:* Kak i pokojnicu, je li?

IVAN *naglo je ispusti i korakne natrag. Časak se još gledaju, onda se on okrene i pođe napolje:* Prokleti život! . . . *Zalupi vratima.*

MICA *stoji tamo još neko vrijeme, a zatim se obazre oko sebe, kanda se probudila, uzdahne, uputi se prema kuhinjskim vratima i otvori ih polako. Umornim glasom:* Hote k večeri! . . .

ZAVJESA POLAGANO PADA.

19. aprila 1911.

DRUGI ČIN

Soba kao u prvom činu.

Poslije podne. Kroz desni prozor pada unutra veliki trak sunca.

PRVI PRIZOR

I v i c a. T o n č e k. L j u b i c a.

TONČEK *dotrčao je naglo iz kuhinje u sobu.*

IVICA *izađe na prstima za njim.*

TONČEK *stavio je kažiprst na usta i namigne Ivici, pa se zavuče pod krevet.*

IVICA *šćućurio se ispod stola.*

LJUBICA *dolazi također iz kuhinje pipajući rukama oko sebe. Oči su joj svezane rupcem:* Ja vas bum svejedno našla . . . *Ide polako naprijed.*

TONČEK *počeo se smijati ispod kreveta.*

LJUBICA: Ahà, tu si!

TONČEK: Je, brus!

IVICA *prasne također u smijeh.*

LJUBICA *stala je raširenih ruku i osluškuje prema onoj strani, odakle se čuje Ivičin smijeh:* I tu je netko! . . .

TONČEK *izvirio je ispod kreveta:* Hodi sim!

LJUBICA: Čekaj malo! *Ide opet naprijed i spotakne se o stolac.* Joj meni!

TONČEK: No, kaj ti je?

LJUBICA *plačno:* Vudrila sem se... *Skine rubac s očiju.* Više se ne ću tak igrati...

TONČEK: No, daj tuli malo! — Ni te sram?

LJUBICA: To ne gilta! — Ja vas tak ne bi nigdar našla!

IVICA *izlazi ispod stola:* Kaj nisi i ti otišla pod stol, kad sam ja iskal?

LJUBICA: Je, pod stol! — Ali, vidiš, kam se je Tonček zavlekel?

TONČEK *izvukao se napolje i otresa prašinu s odjeće:* Kaj me buš opet tužila mami, kak sem si opravu zaprašil?...

IVICA: Čekajte! Sad se bumo nekaj drugo igrali...

TONČEK: Kaj?

IVICA *razmišlja:* Čekaj! — Ahà! Znam več...

LJUBICA: Ali ja ne ću više, kaj bi mi oči zvezali!

IVICA: Ne bumo više. *Donese onizak stolčić ispod peći i postavi ga nasred sobe.*

TONČEK: Kaj bu to?

IVICA *Tončeku:* Ti se tu sedni. Ti buš veštica!

TONČEK: Veštica?!

LJUBICA: Pa kaj bu to onda?

IVICA *Ljubici:* A ti buš kralevska kći...

TONČEK: A, sad znam već! To je ona pripovest, kaj smo jučer navečer čitali!...

IVICA: Je!

LJUBICA: Joj, to bu lepo!

IVICA *daje Tončeku komad drva:* To je vreteno. S tim ju buš vbol!

LJUBICA: Ali ja bi morala imati krunu na glavi, kak i tam na sliki.

TONČEK: To ti ne treba! *Sjedne i počne ono drvo vrtjeti među prstima.*

LJUBICA *sveže si onaj rubac oko čela:* Tak, vidiš! — To mi bu mesto krune.

TONČEK *Ivici:* A kaj buš ti?

IVICA: Ja bum onaj princ, kaj dojde, pak ju prebudi...

TONČEK *Ljubici:* Hajd, hodi brže! — Ja već predem!

LJUBICA: Ali me ne smeš jako vbosti!

TONČEK: No, hodi već jemput!

LJUBICA *prilazi polako k njemu.*

IVICA *malo podalje od njih:* Tako! Sad poklekni kraj njega!

LJUBICA *klekne.*

IVICA: Sad pitaj: »Što to radite, stara majčice?«

LJUBICA: Što to radite, stara majčice?

IVICA *Tončeku:* Znaš, kaj buš odgovoril?

TONČEK: Predem!...

IVICA: To moraš drugač reći!

TONČEK: Znam. Ovak. *Namrgodi se i izbulji oči, Kriještavim glasom:* Predem!...

IVICA: Dobro je!

LJUBICA: Kaj ja sad rečem?

IVICA: »A bi li htjeli i mene naučiti?«

LJUBICA: A bi li htjeli i mene naučiti?

TONČEK *mrko:* Hoću.

LJUBICA: A sad?

IVICA: Sad zemi to vreteno. *Tončeku:* A ti ju vbodi...

TONČEK *namrgodi se još jače i zamahne drvetom.*

LJUBICA: Nemoj jako!...

TONČEK *ubode je:* Tako! *Digne se.*

LJUBICA: A ja?

IVICA: Ti spadni dole!

LJUBICA: Ne ću. Bi se zmazala!

IVICA: Onda se sedni tu.

LJUBICA *sjedne.*

IVICA: Sad je prešlo sto let, znaš! Ti spiš, a dojde jeden princ, koj te probudi!

TONČEK: Slušaj, ti Ivica, bum ja princ! Hoćeš?

IVICA: Ti si bil veštica!

TONČEK: Zato niš! Daj! Nemoj biti takov!

IVICA: No, dobro! Nek bu!

TONČEK: Znate kaj? Tam v knjigi piše, da je kraj celoga dvora bilo drveće i ruže, i da je princ preskočil prek svega, dok je došel nutra.

IVICA: Tak, kaj onda?

TONČEK: Taki buš videl! *Ode u kuhinju i povrati se noseći lonac sa cvijećem.*

IVICA: Kaj buš s tim?

TONČEK: To bu šuma!

LJUBICA: Mama bu špotala, buš videl!

TONČEK: Kaj bi špotala? Ne bu vidla! *Postavi lonac k Ljubičinim nogama.*

LJUBICA: Kaj ja sada napravim?

IVICA: Ti se naredi, kak da spiš . . .

LJUBICA *zatvori oči.*

IVICA *Tončeku:* A ti —

TONČEK *prekine ga:* Ja znam svoje . . .

LJUBICA: Kaj bum ja dugo žmirela?

TONČEK: Čekaj, dok si konja najdem . . .

IVICA: Tam v kuhinji imaš . . .

TONČEK *ode u kuhinju, iznutra:* Taki sem ja tu . . .

IVICA *Ljubici:* Ti samo žmiri . . .

LJUBICA: Ne mrem bole . . .

TONČEK *izlazi iz kuhinje jašući metlu, a u ruci nosi dugačak štap:* To je koplje, znaš! . . .

LJUBICA *vireći ispod trepavica:* Nemoj mene s tim vudriti! . . .

IVICA: Ti budi sad tiho . . . Ti spiš . . .

TONČEK: Pazi, kak bum skočil! . . . *Zaleti se naglo prema loncu i udari ga štapom. Lonac se razbije.*

LJUBICA *skoči sa stolca:* Joj na, kaj si napravil?!

TONČEK *skuplja crepove:* Šuti, mama ne bu znala . . .

LJUBICA: Kaj ne bu znala, kad si lonec razbil! . . . *U hodniku se čuju glasovi.*

TONČEK: Netko ide! . . .

IVICA: Daj, poberi brže! . . .

Sve troje se uskomešalo kraj lonca.

DRUGI PRIZOR

Predašnji. Ivan. Fanika.

IVAN *ulazi unutra i okosi se na djecu:* Kaj delate tu? Fakini jedni! . . . Marš v kuhinju!

FANIKA *dođe za njim.*

IVAN *djeci:* Idete već jemput! . . . *Djeca pokupe crepove i zemlju i odu u kuhinju.*

FANIKA *iza kratke stanke:* Slušaj! — Ako nas zateče ovdje tvoja žena? . . .

IVAN: Ona je sad na dvorbi.

FANIKA: Ja ne bih više ovamo zalazila, da se nismo slučajno sreli . . .

IVAN: Zakaj?

FANIKA: Zadnji put me nije baš najprijaznije primila ni ispratila . . .

IVAN: Koj te je vrag nosil sim?!

FANIKA: Htjela sam da vidim tu curu. Ti je tako hvališ, da sam se već i bojala . . .

IVAN: Čega?

FANIKA: Mislila sam, možda i nije tako lijepa, kako ti pripovijedaš!

IVAN: Pak onda?

FANIKA *nasmiješi se:* Da ne bude cijena previsoka . . .

IVAN: Čuješ! Ti misliš, da te kanim prevariti!

FANIKA: Tko zna?

IVAN: No, pak sad si ju vidla . . .

FANIKA: Bilo je mračno u sobi. — A i tvoja žena je bila ovdje.

IVAN: Nje se nisi trebala ženirati!

FANIKA: Da me još baci napolje! — I onako mi je gotovo pokazala vrata . . .

IVAN *ironično:* Valda se nisi uvredila? . . .

FANIKA *udari ga lako po ramenu:* Ti si stari lopov!

IVAN: Slušaj! — Sad bumo pametno govorili . . .

FANIKA: No, dakle?

IVAN: Sedni se najprvo . . .

FANIKA: Hvala! *Sjedne.*

IVAN *sjeo je nasuprot njoj:* Ti si sad vidla pucu —

FANIKA *prekine ga:* Rekla sam ti, da je bilo mračno. Takova se roba mora na svijetlu pregledati . . .

IVAN: Nemoj brundati! Ti prigovaraš samo zato, kaj bi ja bil jeftineši!

FANIKA: Njoj treba još puno vježbe, moj dragi . . .

IVAN: Oh, strašne vežbe?! Ne znam kaj! — Ne bu znala donesti kavu i pobrati tringeld!

FANIKA *gleda ga frivolnim smiješkom:* Nije samo to!

IVAN: Pusti ti ono drugo meni!

FANIKA: Ne bi li? Još i to!

IVAN: Ja ti velim, da ovakvu kelnericu nisi još nigdar imala!

FANIKA: A Laura?

IVAN: No baš! Bila je široka, kak ov stol . . .

FANIKA: Prije si drukčije o njoj govorio! . . .

IVAN: Ili morebiti ona suha, s črlenimi lasi?

FANIKA: A ta tvoja je još gotovo dijete . . .

IVAN: Kakvo dete! Hodi zbogom! Već je navršila šesnajst let! . . . Dok si ti bila šesnajst let stara, već si davno zišla z mode . . .

FANIKA: A otkada me ti poznaš?

IVAN: Kaj ja znam? — Već si onda tak izgledala, kak i danas.

FANIKA: Ali si ipak bio lud, kad si me opazio . . .

IVAN: To si ti misliš! — *Tobože, kao da mu nije stalo:* Je, ako ti ne češ, meni je prav . . . Ja imam jednoga dečka v lederfabriki, Požarić se zove, on ju bu oženil, ako baš zutra hoću! . . .

FANIKA: No, to mora biti nekakav . . . *Mahne prezirno rukom.*

IVAN: Zakaj? — Malo je vudren, ali drugač čisto feš dečko . . .

FANIKA: A koliko ćeš ti, molim te lijepo, imati od te ženidbe?

IVAN: Ja? — Svejedno! — Bar bu puca pošteno opskrblena!

FANIKA *nasmije se:* Prije nisi bio tako zabrinut za njezinu budućnost . . .

IVAN: Ako ti ne češ —?!

FANIKA: Nek bude, kako sam ja zadnji put rekla . . .

IVAN: Premalo je to . . .

FANIKA: Ja ti ne mogu više dati... Poslovi idu prilično slabo...

IVAN *razmišlja časak:* No dobro! Bumo se još spominjali! Ali — *Pogleda je i oko usana mu zatitra smijeh.*

FANIKA *s gnušanjem:* No, čuješ!

IVAN: Zakaj ne?

FANIKA: Nije te stid?

IVAN *brutalno:* Pred tobom?!

FANIKA *nasmije se:* No, da ti to žena zna!

IVAN: Pak?!

FANIKA *nešto tiše:* Ali kako ćemo s njom?

IVAN: Z mojom ženom? — Za to je lako!

FANIKA: To si i zadnji put rekao, ali ja ne vjerujem...

IVAN: Ako ne bu htela z dobra, onda ih sve skupa preteram.

FANIKA *zabrinuto:* To ne ide!

IVAN: Zakaj ne?

FANIKA: Neprilike su to...

IVAN: Samo ti mene pusti. Ja bum već sve vredil!

FANIKA: A kad bi to onda bilo?

IVAN: Zutra je badnjak:... Tam k novomu letu...

FANIKA: Ali ako cura ne bude htjela?

IVAN: S njom bum ja govoril! — Pak kaj joj hasni biti pri švelji? Kolko tam zasluži?

FANIKA: Malo, dabome!

IVAN *naglo se sjetio:* Je, to sem ti još htel reći! — Ti veliš, kaj bu moja žena rekla? — Ona već zna za to...

FANIKA: Zna?

IVAN: Ja ne znam, tko joj je rekel, ali zna...

FANIKA: Čekaj! Ja sam mojim curama rekla. — Ako su one kako —?

IVAN: Vidiš! Zakaj si tak nagla?... Ali svejedno! — Bar se ne bu preveć iznenadila...

FANIKA: Dakle dobro! *Ustane sa stolca.*

IVAN *digao se također:* Slušaj! — Moreš mi dati jedno pet forinti?

FANIKA: Sada?

IVAN: To si onda posle zaračunaš!

FANIKA: Nemam toliko kod sebe. Dođi večeras u kavanu.

IVAN: Da onda taki tih pet forinti pri tebi zapijem?!

FANIKA: Ne trebaš ih zapiti! Tko ti veli?

IVAN: Dobro je. Došel bum...

FANIKA: Danas nisi u poslu?...

IVAN: Poručil sem po Požariću, da ne mrem dojti... da sem bolestan...

FANIKA *porugljivo:* Siromah!...

IVAN: Ne da mi se danas delati.. Zbilam! Bil me je pohodil sin...

FANIKA: Onaj od prve žene?

IVAN: Je. — Pepek.

FANIKA: Pa?

IVAN: Tak sem mu posvetil, da me više sigurno ne bu došel iskati. — Trebam ga! Već je dvadeset let star; nek si najde kruha!...

FANIKA: Dakle, do viđenja! *Odlazi.*

IVAN: Zbogom! Navečer ja dojdem...

TREĆI PRIZOR

Ivan. Mica.

IVAN *zapalio je cigaretu i prošao jedamput po sobi.*

MICA *uniđe blijeda i ostane časak kod vratiju ugledavši ga.*

IVAN *prekrstio je ruke na leđima; porugljivim glasom:* No?

MICA: Ova ženska, kaj je sad ovde bila, to je ona —

IVAN *kao gore; prekine je:* Kaj me je iskala? — Fala! Znam već.

MICA *teško; riječ po riječ:* To je gazdarica kavane k »Suncu« . . .

IVAN: Vidiš! Kak ti to sve lepo znaš!

MICA: Radi toga sem išla jučer kraj one kavane . . .

IVAN: I onda? — Kaj znaš još?

MICA: Znam, da ti ne buš napravil ono, kaj si nakanil . . .

IVAN: Je li?

MICA: Ja sem probala sve, ali — *Zapne.*

IVAN: Ali —?

MICA *kao da je zbacila teško breme sa sebe:* Posle Božića se počme drugi život! . . .

IVAN *beskrajnim cinizmom:* Kaniš ju sama kam poslati?

MICA *razumjela ga je; pridušeno:* Ti! . . .

IVAN: Ha, ha, ha! . . . Baš bi htel videti, kak bute vi to posle Božića živele! . . .

MICA *prezirno:* Ti nam onda više ne buš gazda! . . .

IVAN: To bumo vidli!

Šutnja.

MICA: Su deca još doma?

IVAN *otišao je k prozoru u pozadini i gleda napolje.*

MICA *pođe prema kuhinjskim vratima i otvori ih:* Hajd! Hote v školu!

ČETVRTI PRIZOR

Předašnji. Djeca.

LJUBICA *plašljivo; Mici:* Je već kasno?

MICA: Nije. Bute dospeli. *Sveže joj šal oko vrata.* Zutra ste fraj, je li?

TONČEK: Jesmo. — Samo popodne moramo tam dojti.

MICA: Zakaj?

TONČEK: Bumo dobili darove za Božić . . .

MICA: Od koga?

TONČEK: Nekakve gospe nam budu dale . . .

MICA: Dobro. — Hote sad, ali se ne smete grudati. — Ja ne bum svaki dan kapute krpala! . . .

TONČEK: Ne bumo! . . .

Djeca odu.

PETI PRIZOR

Ivan. Mica.

IVAN *stoji još kod prozora.*

MICA *nakon dulje stanke:* Slušaj! . . .

IVAN *okrene se i pogleda je.*

MICA Još bi ti samo jedno imala reći . . .

IVAN: No? — Kaniš mi prodiku držati?

MICA: Danas si opet prez posla . . .

IVAN: Ja sem ti već puno put rekel, da to na tebe ne spada . . .

MICA: Zadnje novce, kaj smo zaslužile ja i Zlata, dala sem za stan . . . Zutra dojde Božić — *Glas joj zadršće.*

IVAN: Moreš se plakati, slobodno. Mene to ne ženira . . .

MICA: Ja nemam više suze! Ne sećam se, kad sem se zadnji put plakala!

IVAN: Bogme ni ja!

MICA: Drv nemamo više, ni kruha . . . a ni za stan nije bilo dosta, kaj sem dala . . .

IVAN: A zakaj ti sve to meni pripovedaš?

MICA *muklo:* Kaj ti zbila misliš, da nema Boga?

IVAN: Si bila danas pri maši?

MICA *nastavlja:* Ali sve dojde na videlo! Znaš, sve!

IVAN: Briga mene!

MICA: I ono, kaj je prošlo! I ono, kaj se pozabilo!

IVAN: Pak kaj se pozabilo?

MICA *gleda ga oštro:* Ja sem vidla, prije neg su ju metnuli v les . . . ja sem ju oblačila . . .

IVAN *nehotice zadršće:* Koga?

MICA: Nju. Tvoju pokojnu ženu . . .

IVAN *naglo:* Lažeš!

MICA: Ne lažem! Po trbuhu je imala crne fleke, kak šaka . . . I cveki su se poznali od cipele . . .

IVAN *stane pred nju; oko u oko:* Kaniš me tužiti?

MICA *prezirno:* Bojiš se, je li?

IVAN: Gde su ti svedoki?

MICA: Ne trebam ja svedoke! Ne bum te tužila sudu! Nek ti Bog sudi!

IVAN: I ne mreš. Ti si kriva, kolko i ja. — Zakaj me nisi odmah prijavila? — Htelo ti se mene, je li? Zato si bila tiho!

MICA *gnjevno:* Nije!

IVAN: Sad sem pogodil, kaj ne?

MICA *kroz zube:* Nisi!

IVAN: Zakaj me nisi prijavila?

MICA *šuti i gleda ga.*

IVAN: Komaj si dočekala, dok smo se venčali . . .

MICA: Zgrešila sem, ali Bog me je kaznil zato.

IVAN *gleda je i smije se.*

MICA: Trebala sam te prijaviti. Odmah! On čas, kad sem to vidla! — Danas bi imala jednoga greha manje na duši!

IVAN: Da ja nisem bil onak jak i lep!

MICA: Nije to bilo! — Briga za život! Bila sem sama z detetom, a ti si svaki dan došel . . . Bojala sem se, kad si bil pri meni, ali — na koncu sem privolela . . . Nisam te još poznala! Ali posle —

IVAN: Posle?

MICA: Onda je došlo ono, kaj me još i danas muči. Nekakov strah. — I tomu sad mora biti kraj, razmeš?

IVAN: Jako lepo! To si se setila sada! Kad si već stara četrdeset let!

MICA: Meni to ne ide z glave . . . Ja bi ti još morebit oprostila i pozabila sve ono, kaj je bilo, ali ti opet nekaj kaniš! — I toga me je strah . . .

IVAN *porugljivo:* Strah te je . . .

MICA *ukočenim, dalekim pogledom:* Već ju nekolko noći vidim onakvu, kak je ležala pred menom . . . I one crne fleke vidim . . . I onda, kak da otvara oči i diže se . . . Čisto polako . . . *Sasvim tiho:* I onda više ne spim onu noć . . .

IVAN: Sanjaj ti, kaj hoćeš, ali ja ostanem, kakov jesem!

Šutnja.

MICA: To sem ti imala reći . . .

IVAN: Nisi trebala! Ja sem mislil, da je bogzna kaj važnoga.

MICA: Za mene je bilo . . .

IVAN: Ali za me ne! *Uzme kapu.*
MICA: Ideš?
IVAN Idem! Dosta smo se spominjali.
MICA *oborila je glavu k zemlji.*
IVAN *prihvatio je već za kvaku:* Imaš još kaj?
MICA: Ne! Više niš!
IVAN *slegne ramenima i izađe.*

ŠESTI PRIZOR

Mica. Lujza.

MICA *stoji zamišljena, a onda se prihvati rukama za čelo i dođe k stolu. Tako ostane neko vrijeme, zatim uzdahne i pođe do kovčega na lijevoj strani. Otvori ga i počne premetati u njemu.*

LUJZA *dođe polako u sobu:* Dobar dan!

MICA: Ti si?

LUJZA: Kad ti ne ćeš dojti do mene, onda moram ja k tebi...

MICA: Imala sem pri milostivi posla ove dane...

LUJZA: Mislila sem, je l' te najdem doma ili ne —

MICA: Pustila me je malo prvo, kaj sem decu otpravila v školu, ali moram nazaj dojti...

LUJZA: Kaj buš delala?

MICA: Za zutra se mora još nekaj prirediti... I veša ima još nekaj peglati...

LUJZA: Kuma nema?

MICA: Baš je malo prvo otišel...

LUJZA: Na posel?

MICA: Ah, kakov posel?! Već dva dana ne dela.

LUJZA: Zakaj?

MICA: Zakaj! Zakaj i prvo!...

LUJZA: Pak je dobil posla?

MICA: Dobil je, ali mu se ne da!

LUJZA: Bože moj, kaj bu s tim čovekom?!

MICA: Niš. — Živel bu tak, dok bu išlo!

LUJZA: A posle?

MICA: Ovakvi ne pitaju za posle! — Zakaj se ne sedneš?

LUJZA: Fala! — Malo se bum spustila. *Sjedne.*

MICA *još uvijek kod kovčega:* Ja iščem veša za decu. Moram pregledati, je li sve celo.

LUJZA: I ja sem jučer krpala. *Šutnja.* — A kak je to bilo s Pepekom? Čula sem, da je bil došel!

MICA: Je. Još prekjučer navečer.

LUJZA: Pak?

MICA: Bilo je prilično kasno, ali mi smo još bili gore. Njega nije bilo doma... Došel je — da ga vidiš, kakov je! — ja sem mu ponudila, nek se legne, ali rekel je, da bu njega čekal, dok dojde, — da mu se ne će spati...

LUJZA: Gde je bil, kaj veli?

MICA: V jednoj fabriki. Delal je navek po noći, ali onda je obolil i sad je došel... Htel nas je, veli, videti.

LUJZA: Pa kaj mu je rekel kum?

MICA: Došel je negde oko jedanajste vure i kak ga je spazil, odmah je počel vikati, da on nikoga ne treba, da ima i nas preveć, nek se nosi nazaj i još puno toga...

LUJZA: Kak more biti tak prez srca?! Ja, da ne bi niš imala, ja ne bi mogla takva biti...

MICA *uzela je nešto rublja i sjela k stolu:* Onda je Pepek otišel...

LUJZA: Tak?

MICA: Meni je bilo teško, kak da mi je tu *pokaže na prsa* nekaj opalo... Nije rekel ni reči. Samo nas je pogledal i čisto polako otišel natrag... Naslonil se je na zid, tam blizu haustora, i tak se je plakal, da nije mogel do reči dojti...

LUJZA: Siromak!...

MICA: Na koncu sem mu morala haustora otvoriti. Za niš nije htel ostati ovde...

LUJZA: Pak kam je otišel na onu zimu?

MICA *uzdahne:* Ja ne znam. — Čitavu noć nisem ni s okom stisnula. Mislila sem na sve to, kakov je to život, i je li to sve baš Bog tak naredil!...

LUJZA *nakon kratke stanke:* A posle ga nisi vidla?

MICA *počela je krpati jedan rukav:* Nisem... Morebit je več kam i otišel?...

LUJZA: Bog zna!

MICA: Ali nigdar ne pozabim, kak je žalosno stal tu pri vratima. Kak mrtev!

LUJZA: A kaj je kum drugi dan rekel?

MICA: Niš. Dosada, baš prije neg si ti došla, nismo se ni spominjali sve ove dane...

LUJZA: Si mu rekla za ono, kaj sem ti ja pripovedala? Za Zlatu?

MICA: Još on večer...

LUJZA: Pak?

MICA: Istina je.

LUJZA: Zbilam?!

MICA: Je. —

LUJZA: Ti je on sam rekel?

MICA: Nije. — Ali tu je bila gazdarica od one kavane...

LUJZA *začuđeno:* Ni moguće!

MICA: Dvaput je več bila. — Prvi put je govorila z menom, a drugi put je bila danas. Sretnula sem ju na haustoru, baš kad sem došla doma.

LUJZA: Kaj ov čovek misli?!

MICA: Ja nisem imala mira, kak je prvi put tu bila, dok nisem našla tu kavanu k »Suncu«. I nju sem vidla tam. Prešla sem tak pred večer mimo auzlagov, dok me nije nitko videl...

LUJZA: I on to zbila kani napraviti?!

MICA *digla glavu:* Ali ne bude napravil. Dok sem ja živa — ne!

LUJZA: Zlati nisi niš rekla?

MICA: Ona to ni ne treba znati! Zakaj, da ju sirotu još više žalostim?

LUJZA: Bože moj! *Kima glavom.*

MICA: Danas me je samo pogledala od glave do pete, kad me je spazila na haustoru.

LUJZA: Beštija jedna! I kak se je samo spoznala š njim?

MICA: On navek hodi po kavanami i birtijami okolo. Nije nikakvo čudo...

LUJZA: Pa kaj bi Zlata kakti kelnerica?!

MICA: Nije to za kelnericu. Znam ja dobro. To je drugo nekaj. Ja njega razmem i onda, dok ni ne govori.

LUJZA: Misliš?

MICA: Zlata je lepa. On je to njoj sigurno pripovedal, a više nije trebalo.

LUJZA: I Bog to gledi!

MICA: Ovu noć sem molila. — To mi je još jedino. Da nemam toga, več me davno ne bi bilo...

LUJZA: Kaj bi tu čovek znal napraviti?

MICA: Ja sem več razmislila sve. — Danas sem mu rekla ono, kaj sem imala, a kad projde Božić, onda idem.

LUJZA: Kam?

MICA: Još ni sama ne znam! — Ostavim ga i otidem z decom. Nekak bumo živeli. Delale bumo ja i Zlata, kak i dosada, zememo si kakvu malu sobicu, i nekak bu išlo. — Od njega nismo ni sad imali nikakvu korist.

LUJZA: To je istina! . . .

MICA: Ja sem plaćala i stana i sve.

LUJZA: Al ako on za vami dojde?

MICA: Ne bu došel. — S početka bu srdit, kaj ne bu napravil od Zlate ono, kaj kani, ali posle bu srećen, da nas se tak jeftino rešil . . .

LUJZA: Da moreš Zlatu udati, to bi bilo najbolše . . .

MICA: Morebit se i to trefi. — Ali samo odovud moram nekam . . .

LUJZA: Za prvo vreme bi mogla i k nam dojti. Mi nismo bogati i ima nas, fala Bogu, dosta, ali — gladni baš ne bi bili . . .

MICA: Fala ti lepa! Ti si dobra, ali kumu morebit ne bi bilo drago . . .

LUJZA: Hodi zbogom! On navek veli, zakaj nigdar ne dojdete k nam. — I sad na svetke, vidiš, sad bute mogli dojti! Z dvorbom buš brzo gotova.

MICA: Bumo vidli! Bog zna, kak nam još ovi svetki prejdu?

LUJZA: Ja sem zaklala velikoga purana. Četiri kile je vagnul. Melšpajza bum zutra spekla . . .

MICA: Ja sem zadnje novce dala za stan. Hausfrau je svaki dan bila tu, rekla je, da nas hiti van —, i sad nemam više ni krajcara . . .

LUJZA: Vidiš, ako hoćeš, ja bi ti mogla —

MICA *prekinuvši je:* Ne, fala ti! — Nekak bumo prebavili . . .

LUJZA: Al si ti čudna!

MICA: Ja nisem nigdar rada posuđivala . . .

LUJZA: No, pak onda?

MICA *gotovo sa smiješkom:* Zato svejedno niš nemam, kaj ne?

LUJZA: To je nekaj čisto drugoga, ako ti ja posudim . . .

MICA: Ne, ne! Ako mi bu baš jako trebalo, onda dojdem . . .

LUJZA: Ti se pred menom ne trebaš ničega sramiti. Mi smo kak sestre! . . .

MICA: Sećaš se, dok si bila na mojem prvom venčanju?

LUJZA: Kak se ne bi sećala? Kak da je jučer bilo!

MICA: Bil je tak lepi dan! . . .

LUJZA: Ja sem prvi put imala na sebi onu sivu opravu.

MICA: I tak smo veseli bili! — I sve je to prošlo, vidiš! . . .

LUJZA: Kaj ćeš?! — Drugač ne ide . . .

MICA *odloži švelo na stol i zamislila se:* Danas mi se čini, kak da sam to samo sanjala!

LUJZA: I onda je on bogec dobil sušicu. — Tak najemput!

MICA: Nisem ga ni vidla, dok je umrl. — Kak da bi zaspal!

LUJZA: Onda ste imali lepoga stana . . .

MICA: Sećam se. Tak je bilo svetlo. — Tu samo popodne dojde malo sunce i taki se skrije. *Tiše, gotovo šaptom:* Znaš ti, da se ja bojim ovoga stana. I to ne samo sada. Već dugo. Ove stene — i sve je tak teško, kak da nema ni svetla ni zraka. Svaki put, kad idem v kuhinju, mislim, da me netko čeka za vratima . . . da me zgrabi . . . i više put — oso-

bito navečer, kad sem sama doma, moram otiti na dvorišće ili kam van . . . tak mi je nekak čudno . . . to nisem još nikomu rekla . . .

LUJZA: Dojde tak čoveku . . .

MICA: Višeput se sramim sama sebe, da sem tak plašliva kak kakvo dete, — ali svejedno se ne mrem toga zdržati . . .

LUJZA: Morebit se gde i prehladiš, pak ti to dojde . . .

MICA *uzdahne:* Tko bi to znal?!

SEDMI PRIZOR

M i c a. L u j z a. Z l a t a.

ZLATA *dođe u sobu noseći mali borić i jednu kutiju u ruci. Opazivši majku malo se lecne:* Ah! . . . Dobar dan!

MICA: Kaj si već došla?

ZLATA: Ja sem mislila napraviti iznenađenje —

LUJZA: Pak si nas našla doma!

ZLATA: Malo veselja deci! *Odloži borić i kutiju.* Već mi dva tjedna ne daju mira. I jučer, kad smo išli spat, došla je Ljubica k meni, nek ne pozabim . . .

MICA: A gde si zela novce?

ZLATA *malo u neprilici:* To sem prišparala, kaj ti nisi znala . . .

MICA: Pa kaj to košta?

ZLATA: Dvadeset krajcari bor, a ovo v škatuli krunu. — Buš me špotala, kaj sem tolko potrošila, kaj ne?

MICA: Zakaj?! — Nek im bu to veselje! . . . I ovak, kaj imaju drugo?

LUJZA: I kakov je Božić prez toga?

ZLATA: Vaša Anka je sigurno puno toga kupila?

LUJZA: Ima i od lane stvari . . .

ZLATA: Ja im još nekaj s papira napravim, kaj bu više . . .

MICA: Bog zna, kolko je vur?

ZLATA: Kad sem bila na Kaptolu, baš su tri odbile . . .

MICA: Onda bi ja morala iti . . .

ZLATA: Ideš nazaj k milostivi? . . .

MICA: Idem. — Ti sad ostaneš doma?

ZLATA: Je. — Danas su me pustili prije, kad sem zgotovila, kaj sem imala . . .

MICA: Ako mene ne bi bilo, dok deca dojdu, onda im daj jesti. — Tam u kuhinji imaš . . .

ZLATA: Dobro.

MICA *Lujzi:* Ti ostani još malo . . .

LUJZA: Moram i ja doma! Moji budu pak kričali za večeru . . .

MICA: Onda idemo skupa . . .

LUJZA: Slobodno!

MICA *Zlati:* Ja bum došla, kak bum najprvo mogla . . .

LUJZA: Zbogom!

Obadvije odu.

OSMI PRIZOR

Z l a t a. P e p e k.

ZLATA *raspremila se i postavila borić na stol. Zatim otvori kutiju i počne vješati kugle i šećerne nakite po granju. — Onoga je sunčanog traka već nestalo.*

PEPEK *pojavio se sasma tiho i neopaženo na vratima. Visok, blijed mladić od 20 godina. Lijepe, pravilne crte. Glas mu je nekud umoran i promukao. Neko vrijeme stoji i gleda Zlatu, zatim uzdahne.*

ZLATA *stresla se i naglo okrenula. Jednim dahom:* Pepek! . . .

PEPEK: Si sama doma?

ZLATA: Sama sem . . . *Gleda ga još uvijek prestrašeno:* Kak si bled! . . .

PEPEK: Bil sem na Mirogoju . . .

ZLATA: Na Mirogoju?

PEPEK: Htel sem najti maminoga groba.

ZLATA *gleda ga bez riječi.*

PEPEK: Nisem ga našel. Ne znam: morebit sem na krivomu mestu iskal, ili su pak prekopali sve ono . . .

ZLATA: Nije ti zima?

PEPEK: Nije . . .

ZLATA: Hoćeš morebit kaj jesti?

PEPEK: Ne ću. Nisem gladen. — *Opazivši bor:* Ti kitiš za zutra? . . .

ZLATA: Moram. Za decu.

PEPEK: Tak sem nekak truden. *Sjedne.* Noge mi još nigdar nisu bile tak teške . . .

ZLATA *vješa dalje nakite:* Nahodil si se po Mirogoju . . .

PEPEK: Tak je lepo gore. Sve je v snegu . . .

ZLATA: Ja sem na Sesvete išla zadnji put . . .

Stanka.

PEPEK: Njega nema doma?

ZLATA: Tate? — Nema ga. — Već si pital . . .

PEPEK: Dobro je onda. — Došel sem najviše radi tebe. Htel sem te videti još jemput . . .

ZLATA *pogleda ga gotovo sa strahom:* Kam ideš?

PEPEK: Ne znam još . . . Danas navečer kanim otiti . . .

ZLATA: Danas? Kamo buš išel sada? — Zutra je badnjak . . .

PEPEK: Baš zato . . .

ZLATA: Sad ne buš nigde dobil posla . . .

PEPEK: Znam. — Ali kaj bum ovde?

ZLATA: Morebiti bi kak —

PEPEK *prekine je:* Ne. Znam, kaj misliš. — S njim se više ne želim zestati. Ono prekjučer navečer, ono mi je bilo dosta . . .

ZLATA *oborila glavu:* To je tak teško . . .

PEPEK: Ja sem vas htel samo videti. Ali — bilo bi bolše, da nisem došel . . . Bilo bi mi lakše . . .

ZLATA *tiho:* Imaš kaj penez?

PEPEK: Zakaj?

ZLATA: Kak buš išel na put?

PEPEK: Na put? —

ZLATA: Veliš, da kaniš navečer — *Gleda ga.*

PEPEK: Tolko imam, kaj bum otišel . . .

ZLATA: Ja bi ti —

PEPEK: Fala! Znam, da i sama nemaš . . .

ZLATA: Baš nam je sada tak došlo . . . Morali smo stana platiti . . .

PEPEK: Imam dosta. Nemoj se ti niš briniti . . .

ZLATA: Ideš daleko? . . .

PEPEK: Ne znam još ni sam . . . Najrajše bi, da morem otiti tak daleko, gde bi sve zaboravil . . .

ZLATA: Siromak!

PEPEK: Ti ne znaš, kak mi je teško bilo ... Čitave noći delaš kakti živinče, a onda po danu spiš na kakvoj zamazanoj posteli i svaki čas se probudiš. I kad spiš — i onda čuješ. — To me je zatuklo. *Pruži spram nje ruku:* Vidiš, svaka žila se pozna! ...

ZLATA *gleda ga bez riječi.*

PEPEK *rezignirano:* Kaj mene još čeka v životu?!

ZLATA: More se još sve to promeniti ...

PEPEK: To ti se ne menja. Kak jemput počme, tak se i dokonča ...

ZLATA: Da nisi išel van? —

PEPEK: Misliš, da bi bilo bolše? Svejedno. Tu i tam.

ZLATA: Da si v kakov drugi posel otišel? ...

PEPEK: Dok je čovek gladen, onda se primle onoga, kaj je prvo. — A posle misli, da mora ostati onde ...

ZLATA: Imaš prav. I ja se ne bi mogla sada s tim mojim šivanjem rastati ...

PEPEK *izvadio je cigaretu:* Imaš šibice? —

ZLATA: Evo! *Poda mu ih.*

PEPEK: To mi je zadnja cigareta. Već ju tri dana nosim v žepu ... *Zapali cigaretu.* Danas, kad sem hodal gore po Mirogoju, po snegu, setil sem se jednoga prijatelja, kaj ga je baš lane na Božić kotač vu fabriki rastrgal ...

ZLATA: Na Božić? — I na Božić ste delali?

PEPEK: Jesmo. — Ja i on smo bili pri kotaču sami, i najemput mu je remen zgrabil ruku i zmotal ga je kakti kakovo klupko ...

ZLATA: I odmah je umrl?

PEPEK: Odmah. — Nije dospel ni viknuti ...

ZLATA: Je imal kaj dece?

PEPEK: Nije. — Nije bil oženjen ...

ZLATA: To je još sreća!

PEPEK *nešto tiše:* Ali meni se činilo i onda i sada, da je on to hotel napraviti ...

ZLATA: On sam? ...

PEPEK *kao gore:* Ja sem ga celo vreme gledal. Nismo ni jednu reč govorili. Ali kad se kotač najbole vrtel, meni se činilo, kak da je on sam ruku nutra pružil ...

ZLATA *s užasom:* Bože moj!

PEPEK: Ja ne znam stalno, ali tak mi se činilo ... Na onomu mestu baš nije bilo jako svetlo ...

ZLATA: Pak zakaj bi on to napravil?

PEPEK: Zakaj? Tko bi to znal! — Morebit niti sam nije znal, zakaj? ...

ZLATA: To je tak strašno! ...

PEPEK: Ja sem onda sve komade mesa pokupil ...

ZLATA *sva se stresla:* Pepek! ...

PEPEK: Se bojiš?

ZLATA: Ne, — ali —

PEPEK: I ja sem bil sav pun krvi ... Po glavi i po rukam!

ZLATA: Zakaj to pripovedaš?

PEPEK: Došlo mi je na pamet ... Ni sam ne znam, kak! *Šutnja.* Zlata!

ZLATA *digne glavu i pogleda ga.*

PEPEK: Kaj misliš, je li ga jako bolelo, kad ga je kotač rastrgal?

ZLATA: Ja ne znam ...

PEPEK: Sve je bilo gotovo v jednom času ...

ZLATA *nesigurno:* Onda nije morebiti niti osetil niš ...

PEPEK: Misliš?

ZLATA: Ja ne znam ...

PEPEK: Gle, zgorela je cigareta! *Baci je na tle.*

ZLATA *nakon kratke stanke:* Zakaj si me to pital?

PEPEK: Zakaj?

DEVETI PRIZOR

Z l a t a. P e p e k. R e z i k a.

REZIKA *uđe naglo u sobu. Odjevena je u ružičastu haljinu, a preko sebe ima veliki rubac:* Ah, ti imaš kavalira! *Stane pred Pepekom i prepoznavši ga pokroči natrag od začuđenja:* Pepek! . . .

PEPEK *gorkim smiješkom:* Kaj ne, lepo izgledam?! . . .

REZIKA *još uvijek začuđena:* Vi ste došli?

PEPEK: Kak vidite! — Začudili ste se, je li?

REZIKA: Zakaj? — Ja sem vas taki prepoznala!

PEPEK: Već se dugo nismo vidli . . . Vi ste skoro za celu glavu vekši . . .

REZIKA: Ja ne znam. Nisem se merila, ne znam ni sama, kad! . . . *Zlati:* Vidla sem te na prozor, kad si išla doma.

ZLATA *gledajući njezinu haljinu:* Je gotovo?

REZIKA: Gotovo je. *Pogleda Pepeka.* Samo ja sem mislila, da si sama . . .

ZLATA: Moreš i pred njim pokazati . . .

REZIKA *skidajući rubac sa sebe:* Bar mi bu prigovoril, ako kaj ne vala . . .

PEPEK: Vi ste to sami šivali?

REZIKA: Nego kaj vi mislite? *Okreće se.* Kaj nije morebiti dobro?

PEPEK: Zakaj ne? . . . Ali to je sigurno za kakvu zabavu?

REZIKA: Danas navečer je ples . . . *Zlati:* Cveće i cipele nisem htela zeti, bi tko mislil, da idem v maškare . . . To si moreš predstaviti! . . .

PEPEK: Prije zore sigurno vas ne bu doma? . . .

REZIKA: Ja ne znam! . . . Čula sem, da bu čitava sala dekorirana s cvećem i lampioni . . .

ZLATA: Zbilam?!

REZIKA: Vidiš, ja sem tebe lepo nagovarala, nek ideš, ali kaj si ti zapiliš v glavu . . .

ZLATA: Svejedno! — Sad je već i onak prekasno . . .

REZIKA *Pepeku:* Kak dugo ostanete ovde? . . .

PEPEK: Ne znam . . . Kanim još danas otiti na put . . .

REZIKA: Tak naglo? . . .

PEPEK: Već sem dva dana tu. — Imam puno posla. — Moram.

REZIKA *šaleći se:* A ja sem vas baš htela prositi, kaj bi z menom išli na ples . . .

PEPEK: Drugi put. — Dok bum imal jakša prsa . . .

REZIKA: Tak si vi svi znate izgovora najti. — Jednoga bole prsa, drugi je predebel, trećega boli srce, četvrti sedi rajše pri litrici, a mi sirote čekamo, dok tko dojde . . .

ZLATA: Kak dugo si šivala?

REZIKA: Dva dana . . . Ali i mama mi je pomagala . . .

PEPEK *Reziki:* Vi se samo šalite! Sigurno već imate nekoga, tko bu išel z vami?

REZIKA *veselo:* Nego! Kaj mislite?! Sećate se, kak smo znale iti cvetje brati?

ZLATA: I onda je Pepek navek za nami došel . . .

PEPEK: To je već davno bilo!

REZIKA: Osem let sigurno! — Ako nema i više? . . .

PEPEK: Meni se čini, kak da je triput po osem let . . .

REZIKA: Jemput su nas hteli nekakvi fakini tući, ali vi ste nas branili . . . Razbili su vam glavu s kamenom . . .

PEPEK: Znam. — Bojal sem se onda doma iti . . .

REZIKA: Kak to sve projde! — Ako vas pak ne bu jedno par let, kak sada, morebiti nas najdete obadve udate.

PEPEK *sileći se na smijeh:* Tak brzo?

REZIKA: No, čujete, kolko smo mi već stare?! — Ne bum valda čekala na muža do tridesetoga leta . . .

ZLATA: Tebi je to navek na pameti . . .

REZIKA: A tebi nije? — Samo kaj čkomiš! — *Pepeku:* Da ste vi kaj k čemu — i vi bi nam sigurno kaj pokazali!

PEPEK: Ja sem već prestar!

REZIKA: Prestar? — Kolko ste stari?

PEPEK: Dvadeset let . . .

REZIKA: I to je za njega starost?!

PEPEK: Već imam skoro polovicu sedih lasi . . .

REZIKA: To je sve zato, kaj se ne ženite!

PEPEK *smiješeći se:* Da sem se oženil, morebit ne bi imal više ni jednoga crnoga lasa!

REZIKA: To vi velite! . . .

PEPEK: Imal bi još vekšu brigu . . .

REZIKA: Ja bi vam nekaj rekla, ali bi vam bilo žal!

PEPEK: Zakaj?! — Ja se ne bum srdil!

REZIKA: Zlata bi me špotala . . .

ZLATA: Ja?

REZIKA: Ti navek veliš, da ja kajgod pripovedam . . .

ZLATA: Kad si me zadnji put čula, da sem to rekla?

REZIKA: Danas baš točno ne znam, ali dosta put je bilo!

PEPEK: No, pak kaj ste mi hteli reći?

REZIKA: To, da je jednu ženu lakše zadovoliti, nego puno njih!

ZLATA: No, čuješ! . . .

REZIKA: Eto, kaj sem ja rekla?

PEPEK: Vi onda mislite, da ja imam puno žen?

REZIKA: Sami ste rekli, da imate sede lasi!

PEPEK: Ne posedi čovek samo od toga!

REZIKA: V dvadesetom letu nema nitko još tak velike brige . . .

PEPEK: Mislite? —

REZIKA: Nego tak! Čovek je mlad pak danas sim, sutra tam! . . .

PEPEK: I onda posedi! . . .

REZIKA: Vidim svojega brata. — I on je suh, da ga ni kaj videti. Svi su mu kaputi preveliki.

PEPEK: Zakaj njega ne naterate na ženidbu?

REZIKA: Pak on se bu ženil. — Još ovu zimu . . .

PEPEK: A vi?

REZIKA: Ja? — Dok si najdem dečka! Mora biti lep, dober, mlad i — ne sme imati puno sedih lasi!

PEPEK: Je li?

REZIKA: A onda — tak, da ima i nekaj malo penez, ne bi baš bilo zlo!

ZLATA: Ti bi rada, kaj bi sve bilo!

REZIKA: Kaj ćeš! Moja mama se navek tuži, kak je sve skupo! — Ali ja sem se tu raspripovedala, a obećala sem, da bum taki došla . . .

PEPEK: Ne idete valda još na ples?

REZIKA: Ne idem, ali jedna moja prijateljica — *Zlati:* Micika, znaš! — obećala je, da bu došla k meni, kaj me bu počešlala . . .

ZLATA: Bu znala?

REZIKA: Zakaj je onda bila leto dana pri frizerici?

PEPEP: To bu onda od glave do pete parada!

REZIKA: Nego! — *Ogrne se rupcem.* — Nemojte niš zameriti!

PEPEK: Kad vam bu najlepše, onda se zmislite na me . . .

REZIKA *obijesno:* Ako ne pozabim! *Zlati:* Ja ti bum već došla pripovedati, kak je bilo!

PEPEK: A meni?
REZIKA: Vam? — Vi morate najprvo biti bolši! Razmete? Zbogom! *Ode.*

DESETI PRIZOR

Zlata. Pepek.

Kako je Rezika otišla, u sobu je pao nekakav teški muk. Počelo se polako mračiti.

PEPEK *daleko, sumorno:* Kak je vesela!
ZLATA *privezala je jednu kuglu na borić:* Ona je navek bila takva...
PEPEK: To je najlepše, samo dok čovek more...

Šutnja.

ZLATA *poduprla se rukama o stol i gleda ga jedan čas:* Nisi mi odgovoril na ono, kaj sem te pitala...
PEPEK *široko otvorenih očiju:* Ne? — Zaboravil sem! — Kaj smo ono govorili? Je! Htel sem te videti još jemput i nekaj reći. — *Prestane.*
ZLATA: Pital si me —
PEPEK *prekinuvši je, kao da se boji:* Znam...
ZLATA: Kak to čudnovato glediš?
PEPEK: Ja? — Morebiti!...
ZLATA *došla je k njemu:* Tak si bled!...
PEPEK *ide k vratima:* Zima mi je...
ZLATA: Hoćeš, ja naložim? —
PEPEK: Ne. Ja sad moram na put. Već je kasno...
ZLATA: Kam ideš sada? — Ovak slab!...
PEPEK: Misliš, da sem slab? — Još morem hoditi... još bi mogel jako daleko...

ZLATA: Pepek!
PEPEK: Ja sada idem... I ako bi se kaj dogodilo — oprosti, meni je tak čudno v glavi... Znam, da je tu sad bila Rezika, i tebe takaj vidim, ali, čini mi se, da nekakvi veliki, žuti kolobari lete naokolo... Moram na zrak! — Tu je tak teško... Vani bu sada noć... i mesečina... Zbogom! ...*Izlazi napolje.*

JEDANAESTI PRIZOR

Zlata. Ugljenar.

ZLATA *ostala je zapanjena stajati usred sobe. Onda se prene i hoće da pođe prema vratima, ali u taj čas se razlegne otegnuti* glas UGLJENARA: Vuglen!...
ZLATA *zadršće i stane. — Vrata se polako otvaraju, i na pragu se pojavi crna prikaza Ugljenara.*
UGLJENAR: Zvoleju vuglena?
ZLATA: Fala! Ne trebam...
UGLJENAR: Zakaj ne? — Tak lepa frajlica mora navek imati speglano rublje...
ZLATA: Ne treba...
UGLJENAR *stoji još uvijek na pragu. — Vrata su otvorena:* Nemaju nekakvoga staroga kaputa?
ZLATA: Nema...
UGLJENAR: Baš nikakvoga?
ZLATA *tjeskobno:* nema. — Zaprite vrata... Ide zima v sobu...
UGLJENAR: Zima im je? — Tak mladoj frajlici ne bi smelo biti zima...
ZLATA: Idite, kad vam velim!

UGLJENAR: Idem, kad baš ne ćeju niš kupiti... A kolko je vur?

ZLATA: Ne znam...

UGLJENAR: Čudnovato! — Zbogom! Želim im sretne svetke! *Iščezne. — Vrata se izvana zatvore.*

DVANAESTI PRIZOR

Zlata. Ivan.

ZLATA *preplašeno se obazre naokolo, dođe do vratiju, prisluškiva časak i zaključa ih. Zatim joj pogled padne na borić, dođe k stolu, uzme jedan nakit, da će ga privezati, ali ga natrag spusti na stol i zagleda se nepomično u jednu točku na podu. Nato ode k prozoru u pozadini, pogleda u vrt, pa dođe opet k stolu. — Na vratima se čuje, kako je netko prihvatio za kvaku. — Ona ustavi dah i otvori prestravljene oči. — Jako kucanje.*

Glas IVANOV: Otvorite!

ZLATA *prilazi na prstima do vratiju:* Tko je?

Glas IVANOV: Ja sem. Kaj me ne poznaš? — Otvori!

ZLATA *prepoznala ga je i otvori vrata.*

IVAN *ulazeći:* Kaj se tak zatvaraš?

ZLATA: Nisem te prepoznala po glasu...

IVAN: Kaj si sama?

ZLATA: Sama sam...

Šutnja.

IVAN: A mama?

ZLATA: Otišla je nazaj na dvorbu.

Šutnja.

IVAN: Kaj delaš?

ZLATA: Za decu malo...

Šutnja.

IVAN: Nije ti dugočasno?

ZLATA: Zakaj?

IVAN *gleda je časak:* Tak si lepo crvena v licu...

ZLATA *došla je k stolu i prebire nakite.*

IVAN *ide za njom; prijaznim, malo hrapavim glasom:* Kaj si to kupila?

ZLATA: Tak... malo cukora...

IVAN *kraj nje:* Kaj je ovo?

ZLATA: Nekakva zvezda...

IVAN: A to?

ZLATA: Ne znam...

IVAN: A i ja sem nekaj kupil za Božić...

ZLATA *pogleda ga i hoće da se s nakitima makne na drugu stranu stola.*

IVAN *prihvati je za ruku:* No, pogodi!...

ZLATA *suho, gotovo šaptom:* Ne znam...

IVAN: Ali moraš biti dobra...

ZLATA *hoće da istrgne ruku:* Pusti!...

IVAN: Moraš me rada imati, onda pokažem... Nekaj lepoga...

ZLATA *kao gore:* Nemoj!...

IVAN *naglo je pritegne k sebi i poljubi u usta.*

ZLATA *gotovo vriskom:* Pusti!...

IVAN *poljubi je još jednom.*

ZLATA *istrgne se i skoči od njega:* Pusti me!...

IVAN *gleda je teško dišući.*

ZLATA *naglo pođe prema vratima.*

IVAN *skoči, zaključa vrata i metne ključ u džep.*

ZLATA *promuklo:* Otvori!

IVAN *šuti i ne odgovara.*

ZLATA: Otvori mi!

IVAN *šuti kao prije.*

ZLATA: Ja bum vikala!

IVAN *muklo:* Slobodno! . . .

ZLATA *poleti k desnom prozoru i hoće da ga otvori.*

IVAN *zakrči joj put i pograbi je za ruke.*

ZLATA *velikim vriskom:* Pusti!

IVAN *zatisne joj rukom usta.*

ZLATA *časak se još otimlje, zatim promuklo krikne i klone besvjesno na tle.*

IVAN *osluškuje jedan tren, nije li tko čuo njezin krik, pa klekne do nje i gleda je, a oko usana mu titra nervozan smijeh.*

ZAVJESA PADNE.

27. aprila 1911.

Trećega čina nema.

ČAŠA MOLITVENA

TRAGIČKI FRAGMENAT U JEDNOM ČINU

Lica:

JOVAN-BEG
MARA, Jovanova ljuba
STARI SVAT
KUM
DJEVER
PRVI } SVAT
DRUGI } SVAT
VILA PLANINKINJA
PRVA } VILA
DRUGA } VILA
SVATOVI

Događa se daleko negdje u gori.

JEDINI ČIN

Dalek gorski kraj. Golemo stabalje. Hladovina. Otraga ulaz u nekakovu spilju. — Crveno, mutno predvečerje.

TRI VILE

stoje s lukovima i strjelicama na desnoj strani.

VILA PLANINKINJA

Prvoj Vili:

Dobro smjeri!

PRVA VILA

zapela je strjelicu i gađa na desno.

DRUGA VILA:

Rukadršće!

PRVA VILA

gađa sveudilj.

VILA PLANINKINJA:

Pazi! Gledaj!

PRVA VILA

odapela je strjelicu.

DRUGA VILA:

Ništa!

VILA PLANINKINJA:

Amo
Gledaj sada! —
Ja ću strieljat

Onu utvu
Zlatokrilu!

Strijelja.

Vidiš li je,
Kako pade?

PRVA VILA:

Zašto nisi
Jovan-bega
Sinoć tako
Dočekala,
Kad je prošo
Našom gorom?

VILA PLANINKINJA:

Njega?

PRVA VILA:

Njega!
Da ga strieljaš!

VILA PLANINKINJA:

Vratit će se!

PRVA VILA:

Misliš?

VILA PLANINKINJA:

Mora.

Drugog puta
Gorom nema,
Nego ovaj . . .

Zabacila je luk preko ramena.

DRUGA VILA:

Šimširova goro,
Digni gore grane
I saberi biser
Rose rasijane.

PRVA VILA:

Ispod tebe vile
Divno kolo vode,
Kad se tihim sjajem
Noć i ponoć krile
I u sjeni hode
Zatravljenim krajem.

VILA PLANINKINJA
gleda na desno:

Večer skriva puste staze . . .

DRUGA VILA:

Tanku svilu prede
Planinkinja vila, —
Vrti se vreteno.

Oči u mrak glede,
Odmata se svila,
Srce je studeno.

PRVA VILA:

Šimširova goro,
Digni gore grane,
Da nam junak bane.
Doniet će ga doro
Iz daleke strane,
Jasne i sunčane!

Izdaleka se čuju poklici.

VILA PLANINKINJA
sva je zadrhtala od veselja:

Evo! Idu!

PRVA VILA:

Pohitajte!

DRUGA VILA:

Gledaj, kako konji jezde!
Duga svita, puna zlata,
A na čelu mladi djever . . .

PRVA VILA:

Sad će amo! U planinu!

DRUGA VILA:

Činimo im devetore čini,
Bacimo ih u vodu studenu;
Neka znadu, kud su pošli,
Neka plače mlada neva.

PRVA VILA:

Sakupimo vjetre sa svih strana,
Pokrijmo ih snijegom i ledom;
Neka ginu ostavljeni
U tišini čarne gore.

VILA PLANINKINJA:

Gledajte ih! Gledajte ih!

PRVA VILA:

Hoće l' proći?

DRUGA VILA:

Hoće l' doći?

VILA PLANINKINJA:

Jovan-beže! Nevjerniče!

PRVA VILA
prema svatovima:

Zapjevajte zadnju pjesmu!

DRUGA VILA
isto tako:

Pogledajte zadnje sunce!

VILA PLANINKINJA:

Gledajte ga, kako leti!
On je! On je! — Ljubu vodi!

PRVA VILA:

Ipak smo ih dočekale!

DRUGA VILA:

Sad će skrenut! . . .

VILA PLANINKINJA:

Igrao je
Sa mnom kolo! Ljubio me,
Kanda sam mu ljuba bila.
A kad prođe ljeto dana,
Prevari me, ostavi me!
Dobro došo, Jovan beže,
Ma ti ne ćeš ljubit ljubu
Kao mene! Amo, vile!
Ne dajmo im gorom proći! . . .

PRVA VILA:

Rasti mi, rasti,
Jabuko krasna!
Srebrno stablo,
Zlaćene grane,

Biserno lišće,
Merdžan jabuke.
Amo će doći
Mlađani Jovo,
Prekrij ga sjenom
Samrtne tuge!

DRUGA VILA:

Oblak se vije
Po vedrom nebu,
Provlači tmastog
Sutona velo.
Vjedarcem zlatnim
Zahiti vode,
Prospi je triput
Ovijem krugom,
Bijeli svati
Amo kad skrenu.

VILA PLANINKINJA:

Mrtvačku građu
Gradit će vila —
Niti na drvu,
Ni na kamenu,
Nego na kosti
Vranijeh konja; —
Vranijeh konja,
Mladih junaka.

DRUGA VILA:

Cvijeće, lišće,
Goro i vodo!
Ne dajte proći
Nevjernom Jovi!

DRUGA VILA:

Umrite i vi,
Biserna vrela,
Neka vam žubor
Skrije tišina.

VILA PLANINKINJA
ispruženih ruku:

Dođi, dođi, Jovan-beže,
Da te ljubi tvoja vila! . . .

PRVA VILA:

Dođi amo!

DRUGA VILA:

Dođi amo!

Sve tri nestanu u spilji. — Izdaleka se čuje topot konja i žamor. Vjetar je lagano dahnuo ponad stabalja.

GLAS DJEVERA:

Odsjedajte konje vitezove,
Ovdje ćemo večer boraviti.

Kratka stanka. — Na pozornicu dođe s desna naglo Mara, a odmah za njom Djever.

MARA
braneći se od Djevera:

Ne! Ostavi me! Zar si s uma sišo?

DJEVER:

Već cielim putem tvoje oči gledam,
A što ih dulje gledam, to su ljepše! . . .

MARA:

Gle, sad će svati! —

DJEVER:

Odsjedaju konje!
Čuj! Kadno padne noć, na mojoj ruci
Počivati ćeš! — Ja ću te obljubit,
Pa da se nebo slomi!

MARA:

Pusti me,
Il' sve ću reći Jovan-begu . . .

DJEVER:

Ajde! —
Al' pazi dobro, što će onda biti! —

MARA:

Ti strašno gledaš. Crne su ti oči.

DJEVER:

Ja zametnut ću bilo radšta kavgu!
Udovicom ćeš crnom biti jadna,
Još prije neg' te s Jovan-begom svedu!

MARA:

Tri tovara ću tebi dati blaga,
Al ostavi —

DJEVER
prekine je:

Ja hoću tebe! — Ovdje . . .
Kad zamrači se . . . da ti lice ljubim. —
Zar misliš, da sam već zaboravio
Sve ašike pod pendžerima tvojim? —
Al' ti si htjela samo Jovan-bega,
A ne znam zašto?! — Čuj, i moja sablja
Zna zasjeći duboko.

MARA:

Šuti! Idu!

DJEVER:

Ti ne ćeš?

MARA:

Ne!

DJEVER:

Sad pazi, što će doći!

Tiše, oštro.

Obljubit ću te. Hoću. Upamti!

Dolaze svatovi. — Posljednji dođe Jovan-beg.

STARI SVAT:

Tavna noći, puna ti si mraka!
Da je meni nevjestica mlada,
Da mi svietli lučem ponad glave,
Da me čuva od odoljan trave!

KUM:

Glava ti je pokrivena sniegom,
Za te nije — neg' ćorava baka!

STARI SVAT:

Šuti kume, nisi ni vidio,
Kako znade i star junak ljubit . . .

KUM:

Obrij bradu, da te cura ljubi!

STARI SVAT:

Ao, sviete, ne vjeruju ljudi,
Da i staro vino valjat znade.

KUM:

Staro vino nije sieda glava.

STARI SVAT:

Ne vjeruješ? — Da se okladimo!

KUM:

Mani oklad! — Žao mi te starca,
Da se djeca tvojoj bradi smiju.

STARI SVAT:

Ha, sad ne ćeš? — Eto mi junaka!

JOVAN-BEG

koji je dosle gledao čudnim pogledom okolo sebe, progovori naoko mirnim glasom, u kojem ipak ječi neki pritajeni zvuk nemira:

Čujte mene, kićeni svatovi,
Ovdje nama dobra biti ne će.
Čini mi se, ja to mjesto znadem;
To je mjesto igralište vila. —
Ajdmo otud! Sumračje se hvata!

DJEVER

porugljivim smijehom:

Čudnih rieči! Čudnog li junaka,
Što se junak još i vila boji!

STARI SVAT:

Neka dođu! Mi ćemo ih ljubit,
Dok nam zora ne obasja pute.

DJEVER:

Jovan beže, jad te ne vidio,
Mislio sam, da si junak bolji!

JOVAN-BEG:

Ako želiš u polju mejdana,
Pa da hitre konje zasjednemo! —
Ali ovdje —

DJEVER:

Ovdje?

JOVAN-BEG
pridušeno:

To je drugo!

DJEVER:

Ja se čudim našem Jovan-begu,
Cielim putem veseo nam bješe,
Ali sada — ! — Zar si nagazio
Na zlu travu?

MARA
tjeskobno:

Ajdmo otud!

DJEVER:

Maro!
Nevjestice, zar se i ti bojiš?

MARA:

Kolika je gora šimširova,
Siv je soko ne bi preletio,
A mi sami —!

STARI SVAT:

Evo moje ćorde!
Ja ću branit Jovana i Maru;
Ako l' Jova i odnesu vile,
Ostat će mi nevjestica Mara!

KUM:

Jovan-beže, nismo li junaci?
Zar smo jednom na mejdanu bili?

JOVAN-BEG
nakon kratkoga muka:

Posjedajte, gospodo, u travu!
Vaša volja! — Ostat ćemo ovdje!

STARI SVAT:

Tako, beže! Sad si pravo reko!
Posjedajte! Čuture nam dajte!
Grlo mi je suho! . . .

Dohvati čuturu.

KUM
Starom svatu:

Ni u raju
Ne ćeš naći pokoja bez vina!

STARI SVAT
otire brkove:

Zato ti se ja i bojim umriet!
Što će meni blago rajskih dvora,

Ako l' tamo nema rujnog vina! ...
Ljudi vele: teška pijanica! —
Šta ćeš?! — Taki jesam! — Posjedajte,
Što ste stali kao ukopani?! —
Jovan-beže, veseo mi budi,
Sutra će te svesti s liepom Marom.
Blago tebi!

Neki svatovi posjedaju.

MARA
hoće da pođe k Jovan-begu:

Gospodaru!

DJEVER
zadrži je:

Gledaj!
Zar ne možeš jadna pričekati,
Dok dođemo do bijela dvora?
Od ljudi je zazor i sramota!
Ajde amo!

STARI SVAT
Mari:

Nevjestice mlada,
Još ti valja jednu nojcu čekat,
Onda ljubi Jovan-bega svoga.

Kratak muk.

KUM:

Šta je ovo? — Šta ste zamuknuli?

PRVI SVAT:

Umorni smo. Puti su daleki.

STARI SVAT:

Nije druge, da vam starac priča!

KUM:

Ajde, šuti!

STARI SVAT:

Gledaj toga kuma!
Ciedi mu se sa usana mlieko,
Lice mu je kano u djevojke,
On će mene!

PRVI SVAT
Starome svatu:

Pusti ga, nek laje!
Kazuj samo!

STARI SVAT:

Rekao je Jovo,
Da je ovo igralište vila.

KUM:

Nisi l' možda i ti sam vilenik?

DRUGI SVAT:

Pusti, kume! Neka pripovieda!

STARI SVAT:

Marin babo — vi ga ne poznate —
Čuvao je sa mnom vrane konje.
Zajedno smo večer' večerali,
Zajedno smo pili hladno vino.
Dođe doba, da se junak ženi,
Ženiše ga lijepom djevojkom,
Gospodskoga roda i koljena.
Ali onda — čekajte, da pijem!

KUM:

Niti deset rieči ne moš reći,
A da ne bi —

PRVI SVAT:

Šuti, kume!

STARI SVAT:

napio se:

Ne laj!

Nastavlja dalje:

Prođe tako godinica dana;
Gorko cvili nevjestica mlada,
Ne zna jadna, gdje joj Niko spava,
Gdje sa sebe zlatno ruho skida.
Ona ide u zelenu bašću,
Pa se tuži kaloperu cvietu.
Slušao je djever Pavle nevu —

Pije.

KUM:

Ajde, kazuj!

STARI SVAT:

On joj reče tako:
»Nevjestice, Biser-begovice,
Ti zgotovi gospodsku večeru,
Ja ću dovest sa livade rosne
Svoga brata. — Ti mu podaj vina,
Starog vina od devet godina,
Pomiešaj ga s biljem svakojakim,
Tako ćemo njega opojiti,
Ja ću otić' na livadu rosnu.« —
Kako reče, tako je i bilo.
Onu večer osta Niko s ljubom
U ložnici na meku dušeku,
Pavle ode s konjma na livadu.
Noć je bila, kadno stane šušanj
Svilnog ruha, kadife i zlata —,
To je došla planinkinja vila!
Ona leže k Pavlu, zagrli ga,
Ali Pavle potegnu handžara,
Pa joj rusu odsjekao glavu.
Izvadi joj obje oči crne
I odnese svojoj nevjestici,
Nek ih poda vojnu nevjernome. —
Kad je Niko oči ugledao,
On pograbi nože pozlaćene,
Udari se u srce junačko. —
Ispod ruha ispod gospodskoga
Nađe ljuba čašu od biljura,

Što mu vila u milosti dala. —
Osta jadna Biser-begovica,
Osta jadna, nevoljna i sama
Milujući mljezinicu Maru,
Mladu ljubu našeg Jovan-bega.

PRVI SVAT:

Neka dođe planinkinja vila,
Zaklat ću je ko i djever Pavle.

DRUGI SVAT:

Bome, ne ćeš!

JOVAN-BEG

Starom svatu:

Reko si: handžarom
Zaklao je? —

STARI SVAT:

Vidio sam oči,
Kojeno je Pavle izvadio.
Tako sjajne, crne i duboke
Kao ponoć.

JOVAN-BEG

vas je utopljen u jednoj dalekoj misli:

Crne, veliš?

STARI SVAT:

Tiela
Nije više na livadi bilo,
Kad smo zorom tražili ga pošli, —
Vile su ga valjda odnijele.

JOVAN-BEG:

A ta čaša?

STARI SVAT:

To je ona ista,
Što je danas Biser-begovica
Dala na put kćeri liepoj Mari,
Da joj bude čaša molitvena.

JOVAN-BEG:

Ona ista? —

DJEVER

porugljivo:

Naš se Jovo boji,
Da mu vile čašu još ne otmu.

JOVAN-BEG

Već ti rekoh: nikog se ne bojim!

DJEVER:

Niti mene?

JOVAN-BEG
prekosi ga pogledom:

Niti tebe! . . .

DJEVER:

Zbilja?

STARI SVAT:

Manite se jalova inata,
Valja nama rano otud poći,
Noć je kratka, putovi su dugi.

DJEVER:

Ajde, Maro, pod žutu narančų! —
Danas sa mnom, sutra ćeš sa Jovom!

Laka grmljavina.

STARI SVAT:

Čujete li sveca gromovnika,
Samo da nas ognjem ne sagori!

DJEVER
Mari:

Mi ćemo se zavući u spilju!

JOVAN-BEG:

Natrag!

DJEVER:

Zašto?

JOVAN-BEG:

Ne smiješ!

DJEVER:

A zašto?

JOVAN-BEG
gledajući spilju:

Tako . . . vele, da je začarana,
Da se u njoj vilenici rote.

DJEVER:

Ti to znadeš?

JOVAN-BEG
iza kratke šutnje:

Čuo sam . . .

DJEVER:

Od koga?

JOVAN-BEG
kao gore:

Ne sjećam se više . . .

DJEVER:

Čudnog čuda!

KUM:

Mi imamo čašu od biljura,
Što je vila dragome svom dala.

Kažu ljudi, da vilenske stvari
Štite svakog. Evo, ja ću čašu
Izvaditi!

JOVAN-BEG:

Ne vadi je!

KUM

izvadio je čašu i podigao je uvis:

Zašto?
Gledajte je, sjajna je ko iskra
Jarkog ognja! Bit će neka tajna
U biljuru tome upisana . . .

DJEVER:

Baš me čudna želja spopanula;
Daj mi, kume, čašu molitvenu,
Da ja iz nje pijem rujno vino!

KUM:

Ne dam ti je, da mi zlatom platiš!
Kazala mi djevojačka majka,
Kad se oni stanu vjenčavati —
Jovan-beže i lijepa Mara —,
Neka iz nje rujno vino piju.

DJEVER

žestoko:

Daj mi čašu!

KUM:

Ne dam!

DJEVER:

Čuvaj me se!

STARI SVAT:

Ao, ljudi, jeste l' sišli s uma,
Te ste ovdje kavgu zametnuli,
A za čašu — ostala vam pusta!

KUM

Djeveru:

Nije tebi, znadem ja, do vina,
Već do čaše!

DJEVER:

Lažeš!

KUM:

Kopilane!

DJEVER:

Jeste l' čuli?

STARI SVAT:

Smirite se, ljudi!

MARA

Jovan-begu:

Gospodaru, stid me, ali moram,
Da ti rečem . . . Nije l' moja majka

Zaklinjala tebe do tri puta,
Da ne vodiš tuđina djevera,
Već il' brata ili bratučeda.

Pokazujući rukom na Djevera:

Neka znadu gospoda svatovi,
On je mene htio da obljubi!
Rekao je, zametnut će kavgu,
Ako s njime ne pođem večeras.

DJEVER:

Nije tako, Jovan beže!

MARA:

Jeste!
Istina je sve, što rekoh vama.

Djeveru.

Časak prije htio si me smamit
Na tom mjestu.

JOVAN-BEG
nakon kratke stanke, potmulo:

Sad si čuo!

DJEVER:

Jesam!

Kroz zube.

Imaš li mi jošte koju reći?

JOVAN-BEG
gleda ga čvrsto u oči:

Samo jednu.

DJEVER
izdržavši pogled:

Dobro.

STARI SVAT:

Jovan-beže!
Ma ti ne ćeš —?

JOVAN-BEG
kratko:

Hoću.

KUM:

Najpre nevu,
Zatim čašu!

DJEVER:

Ne pitam te ništa!

KUM:

Kopilane, crni hainine,
Poznamo te!

DJEVER
grune ga u prsa:

Ti ćeš meni —!

STARI SVAT:

Ljudi!

KUM

potegne sablju:

Gledajte ga!

JOVAN-BEG:

Zasjedajmo konje!
Ti ćeš ovdje pričekati, Maro;
Koji od nas bolji junak bude,
Onome ćeš biti vjerna ljuba!

MARA:

Jovan-beže!

KUM:

Ne varaj se, Jovo!
On će tebi glavu ukinuti!

JOVAN-BEG:

Zasjedajmo konje!

STARI SVAT:

Poslušajte!

DJEVER:

Dobro, Jovo! Moja bit će Mara!

MARA:

Jovan-beže! Ubij me, al nemoj,
Da me ljubi crni horjatine!

JOVAN-BEG:

Ovdje čekaj! Ja ću po te doći.

STARI SVAT:

Jovan-beže! Slušaj me još jednom —

JOVAN-BEG:

Niti riječi! Ostaj ovdje s Marom!

STARI SVAT:

Bome, ne ću. Zasjednut ću konja.
Ako ti nam na životu budeš,
Lako ćemo nevjesticu naći.

DJEVER

Jovan-begu:

Ja te čekam tamo na čistini!

Ode.

JOVAN-BEG:

Ajte s nama, gospodo svatovi! —
Nagazio jesam na zlu travu.
Valja poći! Ne boj mi se, Maro!

Ode sa svatovima.

KUM

predaje odilazeći Mari čašu:

Čuvaj Maro, čašu molitvenu!

MARA

ostala je sama:

Jovane-beže, ostani!
U smrt si jadan pošao,
Ne ćeš se nikad vratiti.

Uspne se na jedan kamen.

Eno ih tamo! . . . Sada će
Bljesnuti sablje krvave! . . .
Kuda ću? Što ću? Ovdje je
Teško i tamno. — Ako li
Odista Jovo pogine,
Ako me djever obljubi —!

Silazeći s kamena.

Kud si me, majko, spremila;
Kakove pute prohodim?!

Obazirući se naokolo.

Tamna je gora sumorna,
Dolaze noćne aveti,
Kanda ih slušam . . . koraci
Čuju se negdje . . . Ne vidim
Svatova više . . . Gdje li su? —

Čuje se glas sove.

Sova se glasi . . . Samrt je
Blizu već došla —

Čuje se zveket sabalja.

evo je! . . .
Jovane . . . beže . . . jedini! . . .

Otrči na desnu stranu.

Već se smračilo. Teški suton, pridušen večernjim maglama, počeo je prodirati između granja. — Vile izlaze iz spilje.

VILA PLANINKINJA:

Bacismo mrežu
Tiho i lako,
Ruke je stežu
Čvrsto, polako . . .

PRVA VILA:

Tri puta amo!

DRUGA VILA:

Tri puta tamo!

VILA PLANINKINJA:

Slušajte zveket
Oštrog handžara, —
Pali i reže,
Lomi i hara.

PRVA VILA:

Dođite amo,
Ovdje vas čeka
Zagrljaj vreli,
Ložnica meka.

DRUGA VILA:

Svud ćemo sterat
Crvene ruže,
Naše će ruke
Vama da služe.

VILA PLANINKINJA:

Nije ti bilo
Ljubiti vilu,
Jovane-beže!
Nije ti bilo
Držat na krilu
Djevojke dvije!
Sada te steže
Samrtna muka.
Vila se smije,
Srce ti zebe.
S kobnoga luka
Strjelica jedna
Leti spram tebe,
Tužna i biedna.

Cijelo se ovo vrijeme čuje zveket sabalja, pa gdjekoji jauk i žamor.

PRVA VILA:
prema svatovima:

Dođite amo!

DRUGA VILA
isto tako:

Dođite samo!

VILA PLANINKINJA:

Spuštaj se, noći,
Spuštaj se k nama!
Jovo će doći,
Vila je sama.

PRVA VILA:

Domala ne će
Biti ni ćuha.
Svatovi mrtvi,
Krvavog ruha.

DRUGA VILA:

Dođite, vuci,
Eto vam pliena;
Lešine bliede,
Srca studena.

PRVA VILA:

Slušajte!

DRUGA VILA:

Čujte!

Kratak muk.

VILA PLANINKINJA:

Svud je tišina . . .

Čuje se očajan Marin krik.

PRVA VILA:

Umrieše!

DRUGA VILA:

Kraj je!

VILA PLANINKINJA:

Pala je tmina . . .

PRVA VILA:

Do dva se mača
Krešu u noći.

DRUGA VILA:

Jedan će pasti,
Drugi će doći.

Glas JOVAN-BEGA:

Kuda bježiš? Stani!

Glas DJEVERA:

Ubit ću te,
Ukraj!

Glas JOVAN-BEGA:

Evo!

Glas DJEVERA:

Jao!

Glas MARE:

Jovan-beže! . . .

VILA PLANINKINJA:

Zalud ga zoveš,
Nije već tvoj!
Ja ću ga ljubit,
Sada je moj!

Vilama.

Spremite vatru,
Bacit ću u nju
Biserno lale;
Neka sagori,
Želje me muče,
Stežu i pale!
Samo još časak,
Samo još tren!
Ja ću ga ljubit,
Nije već njen! . . .

Sve tri nestaju u spilji. — Stanka. — Daleka grmljavina i vjetar. — Dolazi ranjen Jovan-beg upirući se o Maru.

JOVAN-BEG:

zastane:

A zašto amo? —

MARA:

Dolazi oluja, —
Na zapadu se munje križaju,
A ovdje ima spilja.

JOVAN-BEG:

Ne smieš u nju
Jer snašlo bi te zlo. A naš je bol
I odveć velik, da ga novi jadi
Još povećaju.

MARA:

Jesu li ti rane
Od prebola? Gle, biserom ću sjajnim
Da zasipam ih! Evo, suza mojih,
Što isprati će tvoje rane grdne!

JOVAN-BEG:

Ne, liepa Maro, očiju ne gubi;
Đerdana sjajnog ti ne kvari mlada!
Na ovaj kamen pusti me da klonem,
Pred pogledom se mojim šuma mrači.

MARA:

A kuda ćemo sada?

JOVAN-BEG:

Čekajmo,
Dok svane zora . . .

MARA

uhvatila ga je za ruku:

Kako teče krv!
Daj, svezat ću ti ranu maramom. —
I lezi ovdje, ja ću bditi . . .

JOVAN-BEG:

Ne!
Jer i ja treba, da sam budan . . .

MARA:

Zašto?

JOVAN-BEG:

Je l' ovdje handžar moj?

MARA

podaje mu ga.

JOVAN-BEG:

Da, podaj mi ga,
Nas oboje će čuvat . . .

MARA:

Jovan-beže,
Tvoj glas je tako snen i sumoran!
Probliedio si! . . .

JOVAN-BEG:

Nije ništa, Maro!
Izgubio sam mnogo krvi. Noć
I ova gora! . . . Sve me tako steže . . .
Daj, dođi bliže, stisni se do mene,
I jači ćemo biti.

MARA:

Je l' daleko
Do tvojeg dvora?

JOVAN-BEG:

Zašto pitaš?

MARA:

Tako!
Tog mraka ja se bojim. Tamno je.

JOVAN-BEG:

Ne, ne boj ga se, ja ga poznajem!

Šutnja.

MARA:

Da maja vidi ovo!

JOVAN-BEG:

Dršćeš?

MARA:

Ne znam,
Al' čini mi se, kanda nikad ne ću
U tvoje dvore doći . . .

JOVAN-BEG:

Maro!

MARA:

Kažu,
Kad svati tako gorom izginu,
To kletva da je neka . . . Čuj me, beže,
Ti volit ćeš me, je li?

JOVAN-BEG:

Zašto pitaš?

MARA:

Ja ne znam, ali kad si dolazio
Još davno nekoć s pjesmom pod moj pendžer,
I strah me bilo tako nečega,
A opet bi mi srce udaralo,
Kad glas ti začuh . . .

Časak ušuti.

Onda, vidiš . . .

JOVAN-BEG:

Onda?

MARA:

I godina je dana tako prošla,
A tebe nije bilo . . . Čekala sam
I dočekala! . . . Došao si opet . . .

JOVAN-BEG:

Da, to je, dušo, ono, što me vuklo
Sveđ iz daljine tebi, tvome dvoru
I onoj tihoj, dragoj radosti.
Ko u snu si mi došla jednog dana,
I moralo je tako biti . . . Možda
I nije ovo prava sreća . . . ne znam . . .
Al' jedina je . . . Tko bi znao to?!

MARA:

Čuj, Jovan-beže, ne ću l' nikad morat
Da zaplačem ko moja što je maja?

JOVAN-BEG:

Ko tvoja maja? —

MARA
tiho, odano:

Znadem, voliš me!
Al' da si osto tamo ležeći,
Znaj, djever ne bi mene ljubio —
Van mrtvu.

JOVAN-BEG:

Sve je ovo skrivila
Ta molitvena čaša. Imaš li je?

MARA:

Tuj, u njedrima.

JOVAN-BEG:

Baci je!

MARA:

Ne mogu,
Jer maja mi je često znala reći,
Da čuvam je. U njojzi spava sreća.

JOVAN-BEG:

To rekla ti je maja?

MARA:

Jeste, beže!
I jednom, kad se čaša razbije,
U mojem domu vladati će tuga.

JOVAN-BEG:

A otkuda to znade tvoja maja?

MARA:

Kazivala joj neka starica,
Kad babo bješe mrtav . . .

JOVAN-BEG:

Čuj me, Maro!
Da i ja umrem, što bi onda ti?

MARA:

Ja? Zašto pitaš? Oči ti se mute,
Probliedio si opet! . . .

JOVAN-BEG:

Nije ništa!
Umiri se, ja ne ću umrijeti,
Već pitam tek onako.

MARA:

Zajedno
Do groba nas bi dvoje ponieli,
U jednu raku nas sahranili,
I ondje bismo slatko spavali! . . .

JOVAN-BEG
grozničavo:

Daj, daj mi usta! Ne ću čekati,
Dok dođemo do dvora bieloga,
Već ovdje hoću da ti lice ljubim! . . .

Primakne se k njojzi.

Glas VILE PLANINKE:
iz daljine:

Jovan-beže! . . .

MARA
uplašeno, šaptom:

Čuj, netko zove! . .

JOVAN-BEG
pridigne glavu:

Mene doziva! . . .

Mukla, daleka grmljavina.

MARA:

Oluja ide . . .

Muk. — Čuje se glas sove.

JOVAN-BEG:

Slušaj! Ne čuješ li?

MARA:

To huk je sove! Drugi put ga čujem!

Glas VILE PLANINKE
još dalje:

Jovan-beže!

MARA:

Ah!

JOVAN-BEG:

Opet!

MARA:

Slušaj!

JOVAN-BEG:

Doziva me netko!

MARA:

Od krvavijeh svatova se možda
Još tkogod s dušom bori!

JOVAN-BEG
osluškuje sveudilj:

Onaj glas! —

MARA:

Zar poznaš ga?

JOVAN-BEG
isprekidano:

Ja ne znam. — Čini mi se,
Da čuo sam ga nekoć...

MARA:

Tvoje oči
Zamutiše se opet...

JOVAN-BEG:

Bojiš li se?

MARA:

Kad pogledam te, strah me spopada,
Jer tako čudno gledaš! Čini mi se,
Da nešto tražiš hladnim pogledom...

JOVAN-BEG:

Zapahnuo me teške krvi dah...
Ne osjećaš li? — Sumorna je noć...
Handžarom kad sam zaklo izdajnika,
Ah, onaj čas u grudma ćutio sam
Sto srdaca! — I sada ništa više!
Sve kanda mi je nekud propalo
U neki ponor... mrtvo... bez glasa...

Stanka.

Gle, spopada me žeđa!...

MARA:

Ovdje nema
Ni kapi vode...

JOVAN-BEG
pokazujući na desno:

Tamo dolje pada
Niz kamen-stienu izvor-voda hladna,
Kraj one jele, što se tako crni. —
Nogostup vodi do nje...

MARA:

Hoćeš li,
Da odem tamo?

JOVAN-BEG:

Šuma je duboka,
I ne vidi se...

MARA:

Ali munja sja!
Pokazat će mi put!

JOVAN-BEG:

I ti bi pošla?

MARA:

Ožednio si!

JOVAN-BEG:

Mrak je. Ako padneš
U ponor kaki?

MARA:

Idem. Doći ću. —
Kraj crne jele, veliš?

JOVAN-BEG:

Spusti se
Niz onaj strmac. Zapazit ćeš vrelo,
Gdje pada tihim, srebrnijem ljeskom.

MARA:

Ozovi mi se, kadno viknem!

JOVAN-BEG:

Hoću!

MARA

zamaknula je na desno.

JOVAN-BEG:

Da dođe zora!

Glas VILE PLANINKE

Jovan-beže!

JOVAN-BEG:

Čuj!
Sad bliže handžar! . . .

Unutrašnjost spilje se rasvijetli crvenkastim sjajem. Na ulazu se pokaže Vila Planinkinja s krunom na glavi i s lukom, prebačenim preko ramena.

VILA PLANINKINJA:

Jesi l' došao?

JOVAN-BEG:

Šta hoćeš?

VILA PLANINKINJA:

Tebe!

JOVAN-BEG:

Idi! Ostavi me!

VILA PLANINKINJA:

A ti ćeš ljubit — jelde — liepu Maru? —
Ne Jovan-beže! Moj je došo dan!
Ja hoću tebe i ti moraš sa mnom!

VILA PLANINKINJA:

Razumijem te! Ti si spremila
Sve ovo zlo . . .

VILA PLANINKINJA:

Jest, ja!

JOVAN-BEG:

Otidi namah,
Jer ja ću zadnjom ruke nategom
Da ovo gvožđe saspem u grud tvoju!

VILA PLANINKINJA:

Ti ne ćeš to učinit, jer me voliš;
U očima ti poznam!

JOVAN-BEG:

Lažeš!

VILA PLANINKINJA:

Zašto
Kroz moju goru proveo si svate,
Već da me vidiš?! — Ti ćeš ostati
Kraj mene opet vječno, do vijeka!

JOVAN-BEG:

Ne, ostavi me! Pusti me da idem!

VILA PLANINKINJA:

Zar odista? — Ne! — Ne varaj se, Jovo,
I pusti Maru! Velika će ljubav
Među nama tek sada planuti! —
Ta što ti može Mara podati?!
Dva do tri časa prvog milovanja, —
I onda kraj! — Ti čeznuti ćeš za mnom,
Za časovima onim, što su bili,
I što bi mogli opet da budu!

JOVAN-BEG:

Ja čekati ću Maru!

VILA PLANINKINJA:

Ja ti velim,
Da moraš sa mnom!

JOVAN-BEG:

Zašto?

VILA PLANINKINJA:

Zove te
Kob tvoja!

Stanka.

Zar ni Mara ne će znati,
Gdje spavaš i gdje zlatno ruho skidaš?

JOVAN-BEG

tjeskobno:

Otidi!

VILA PLANINKINJA:

Ne ću! Zar da jedne noći
I opet djever tvoje Mare dođe,
Kad opoje te vinom? — Ne, moj beže,
Ja ne ću leći s njime, ali pamti! —
Već prve noći, kadno dvoru stigneš,
Potražit ćeš vilu planinkinju,
I zato ostaj!

JOVAN-BEG

gleda je nepomično:

Otkud sve to znaš?
O djeveru, o Mari i o vinu? —

VILA PLANINKINJA:

Zar hoćeš, da ti rečem?

JOVAN-BEG:

Hoću!

VILA PLANINKINJA:

Dobro!
U onoj spilji leži spokojno
Sa ugaslijem, praznim očima
Okrvavljeno truplo! Ja ga gledam,
Gdje osvetu i kazan vječno vapi!

JOVAN-BEG

sav je u jednoj strahovitoj slutnji:

Ti! . . . Ti si! . . .

VILA PLANINKINJA:

Jesam! Ja sam čedo njeno,
U ljubavi što niknulo je! Vile
Othraniše me. Mrtvu majku samo
Ja poznajem. — I onda ti si došo
U predvečerje jedno. — Vile su me
Sve odvraćale. — Ali tako lijep
Na vranome si konju onda bio!
A dalje znaš! . . . Kad saznala sam bila,
Da s Marom ti se ženiš, zakleh se
Na sliepe oči moje matere,
Da molitvena čaša njezina,
Što dala ju je u milosti dragom,
Svim svatovima spremiti će smrt!
Sad znadeš sve i sada izbiraj!

JOVAN-BEG:

Da izaberem handžar?

VILA PLANINKINJA:

Čuvaj se,
Jer ide ponoć muklim topotom
U krilu noseć teške gromove, —
A Mare nema s vodom!

JOVAN-BEG
muklo:

Ubit ćeš je!

VILA PLANINKINJA:

Ti nikad više vidjeti je ne ćeš!

JOVAN-BEG
kratkim, oštrim krikom:

Ah!

Digne se i klone kraj kamena.

Vaj! Ne mogu!

VILA PLANINKINJA:

Zar te žeđa muči
Još uviek, beže?

JOVAN-BEG:

Ostavi me! Idi!

Sav je prednji dio pozornice u tami, samo se spilja crveni u krvavome žaru ognja. — Kadikad dune vjetar.

VILA PLANINKINJA:

Oluja ide! Dođi k meni!

JOVAN-BEG:

Maro!

VILA PLANINKINJA:

Zaludu zoveš! Slušaj vjetrove,
Gdje dolaze u plaštu orlovskom! —
Sagradit ćemo kulu mrtvačku
Na kostima junaka umrlih!
A Mara neka luta! Gavrani
Nagrdit će joj lice, ispit oči! . . .

JOVAN-BEG
skučen na tlima.

O, ti si grozna!

VILA PLANINKINJA:

Volim te i hoću,
Da budeš moj! Pa da se tisuć' striela
Na moju glavu saspe, ljubit ću te,
Ko nekad što sam!

JOVAN-BEG:

Ne ćeš!

VILA PLANINKINJA:

Hoću! Znam,
Da tvoje ruke aršću pomamno
Ko onda, kad si prvi put u mraku
Na mojem tielu bio prikovan!
I oči tvoje gore, žeđaju
Za cjelovima mahnitim! O, dođi!
Gle, slavit ćemo divlju pobjedu
U mračnom jeku gorskijeh visina,
A grom će se gromom padat s kraja na kraj!

JOVAN-BEG:

Ni rieči više! Spopada me bijes! . . .

VILA PLANINKINJA:

To ljubav ide! Slušaj! Već je ovdje!

JOVAN-BEG:

Ne! Ja te mrzim!

VILA PLANINKINJA
sve jače i strastvenije:

Zbori, što te volja,
Al' moj ćeš biti!

JOVAN-BEG:

Maro!

VILA PLANINKINJA:

Zovi je!
Kraj izvora je s čašom molitvenom,
Što nosi samrt, očaj i prokletstvo!

Kroz divlji smijeh.

Hej, vjetri amo, amo gromovi,
To moja ljubav slavi pobjedu!
Zapalite sve luči otajne,
Nek plane moja bračna ložnica
U krvavome dimu! Dođite!
Doletite! Ja čekam! Ovamo!

JOVAN-BEG:

Pa dobro! I ja zovem gromove,
U tvoje srce nek se sore svi,
Nek sapale ga!

VILA PLANINKINJA:

Dođi, Jovan-beže!
Već plamsa vatra! Zove nas! O, dođi!

JOVAN-BEG
zadnjim naporom:

Zar odista ne mogu dići ruku?!

VILA PLANINKINJA:

Tko mene jednom ljubi, onaj ne smie
Da s drugom pođe! — Ili ja — il' nitko!
I mojim putem valja udariti,
A ostaviti drugi! Jovan-beže,
Još jednom ja te zovem!

JOVAN-BEG:

Evo me!

Digne se mučno i navali na nju s handžarom.

VILA PLANINKINJA
odapne strjelicu u njegove grudi.

JOVAN-BEG:

Ah!

VILA PLANINKINJA:

Ti si htio! Mrtvog ću te ljubit!

JOVAN-BEG

istrgne bijesno strjelicu iz grudiju i padne pred ulazom u spilju na zemlju.

VILA PLANINKINJA

baci se mahnito na njegovu lešinu. — Oluja dolazi sve bliže.

Glas MARE

kroz šum vjetra:

Jovan-beže! Čuj! Ozovi mi se!
Razbila se čaša molitvena!...

Jaki vjetar i grmljavina.

MARA

bane na pozornicu i ugleda ono dvoje u crvenom sjaju, što izbija sve jače iz spilje. — Silnim krikom, koji se gubi u oluji.

Jovan-beže!...

Posrne i klone.

ZAVJESA.

Rukopis iz godine 1911.

NAPOMENE

Godine 1908. Galović je već postao književno ime nakon uspjeha s »Tamarom« lanjske godine i svojim radovima u »Hrvatskom Pravu« i »Hrvatskoj Smotri«, gdje se priklonio svome mentoru dru Milanu Ogrizoviću, koji ga svjetuje i pomaže. Dovršio je »Mater«, dramu u pet činova, ali je ne pušta iz ladice svoga pisaćeg stola. Ponovno treba naglasiti, da to nije zadnje Galovićevo djelo, kako je mislila kritika, a i sam jezik to dokazuje uz ostale dokaze, iznesene u pređašnjoj svesci u napomenama »Materi« (štokavština mu je ukočena, sami perfekti, frazeologija kajkavska). Potkraj god. 1907. postao je urednikom starčevićanskog đačkog mjesečnika »Mlada Hrvatska« (prvi broj izašao u prosincu 1907. s nadnevkom siječnja 1908.), glas mu se čuje i prije imenovanja baruna Raucha za bana. Povodom štrajka sveučilišnih đaka polazi i on u ljetnom semestru 1907.-8. na vrlo kratko vrijeme u Prag, no Prag nije ostavio traga u njegovom književnom radu osim dopisa i pamfleta u »Hrvatskom Pravu«, što ga je otuđilo od druga Angjelinovića. Te je godine iznesena na pozornicu njegova trilogija »Mors regni«, koja — iako nije postigla naročit uspjeh pred publikom i kritikom — znači za ambicioznog mladića koliko i solidno stečeni kapital, označuje književnu ličnost još izrazitiju, jer je taj pjesnik i dramatičar još tako mlad. Tek mu je 21 godina.

I Galović sada pravi plan za budućnost. Imao je već za sobom 4 drame (Tamaru, Grijeh, Mater i Mors regni) pa smišlja za godinu 1909.-10. napisati dramu Valovi u 2 čina i komediju Ljubavna noć u 2 čina. (Doista je napisao Valove 1909., ali u jednom činu.) I sada slijedi program rada za narednih 10 godina. Odredio je za god. 1910. Predvečerje, pet slika, — za god. 1911. Židovi, drama u 5 činova, — za 1912. Vatra, drama u 5 činova, — za 1913. Kraljevna Tamara, tragedija u 3 čina (stari plan, koji se širio i napokon rasplinuo), — za 1914. Sunčanica, dramska priča u 5 činova, — za 1915. Jelena Zrinjska, tragedija u 5 činova, — za 1916. Iliri, historijska

drama u 5 činova, — za 1917. Colombina, komedija u 1 činu, — za 1918. Na povratku, drama u 3 čina, — za 1919. Pjesma večeri, balada u 1 činu (ovu je doista i napisao već god. 1910.).

Nije u tom svom planu naveo dramsko svoje djelo Pred zoru, koje je u prvom obliku poslao kazališnoj upravi (svakako prije 15. lipnja 1908.) ovim pismom, adresiranim valjada Josipu Bachu (koncept nije datiran): »Velecijenjeni gospodine, Molio bih Vas lijepo, da biste mi izvoljeli povratiti rukopis aktovke »Pred zoru«, jer ću je sasvim preraditi, a ne bih htio, da ovako neizrađena izađe na daske, ako ste joj uopće i dosudili život. Ovih sam dana dovršio trilogiju »Mors regni« (započeo sam je tamo o novoj godini) i kad bude odštampana, predat ću Vam je, da je eventualno uvrstite u repertoar za buduću sezonu. Molio bih, da mi rukopis povratite tamo do 15. lipnja, jer poslije odilazim na jedno dva mjeseca u Prag. Bilježim se s osobitim štovanjem Fran Galović. Peteranec, pošta Drnje«.

Rukopis prve redakcije te »dramske skice« u jednom činu »Pred zoru« vraćen mu je i Galović je nije »sasvim preradio«, nego je tek izmijenio posljednji (13.) prizor. Taj je prizor u prvoj koncepciji glasio ovako:

PRIZOR TRINAESTI

Đuro i Blaž, kasnije Jana.

ĐURO *naglo rastvori vrata i rine Blaža u sobu. Vrata ostanu rastvorena.*

BLAŽ *divljim, promuklim glasom:* Sad ćeš me upamtiti...

ĐURO: Ni koraka odavde...

BLAŽ: Čekaj malo... *Pograbi ga za vrat i tako se časak natežu, dok dođu do peći, gdje se obojica svale na pod.*

ĐURO *naglo uzme sjekiru, što je prislonjena u zapečku, osovi se, pokroči korak natrag i zamahne njome.*

BLAŽ *skoči u vis i podigne obje ruke kao na obranu.*

ĐURO *udari ga svom silom po glavi.*

BLAŽ *rukne, trgne se, zadršće i padne mrtav.*

JANA *pojavila se na vratima, klone pridržavajući se rukama o dovratnik. Gotovo šaptom:* Šta si... Šta si uradio...

Kroz prozor i kroz otvorena vrata prosiplju se prvi, krvavi i dugački sunčani traci.

ZAVJESA.

Ovu je krvavu scenu u drugoj redakciji premjestio iza kulisa. Uloge je također porazdijelio odredivši svakom licu dob (čega nema u sprijeda uvrštenom tekstu): Blaž Lukić, gazda (60 g.) Borštnik, — Jana, njegova žena (58 g.) gđa Savić, — Đuro, njihov sin (22 g.) g. Štefanac — Tomo, Blažev sinovac (28 g.) g. Gerašić, — Dora, njegova žena (25 g.) gđica Vavra, — Kata, Tomina sestra (18 g.) gđica Pirnath,[1]) — Kum Marko (60 g.) g. Sotošek.

Postoji međutim još jedan (zacijelo raniji) nacrt drame pod istim naslovom Pred zoru (drama u jednom činu) s ovim licima: Luka, seljak — g. Borštnik; Kata, njegova žena — gđa Dimitrijević; Stana — gđica Grbić; Niko — g. Rašković; Marko g. Sotošek; Stanko — g. Toplak; Đuro — g. Stipetić. S ovim sadržajem: Odigrava se jedne proljetne noći u Lukinom domu. Luka razgovara se sa seljacima o svom odlasku u Ameriku (3 kartona), Stana mu izdaleka, prolazeći mimo kuće, pripovijeda, da Kata voli Niku. Luka ode sa sjekirom napolje i sakrije se vani (3 kartona). Stana se vraća. Oprema ga za put. On ode (5 kartona). Dolazi Niko. Luka zapali kuću i ne pušta ono dvoje napolje, dok sve ne izgori stražeći na prozoru sa sjekirom (5 kartona).

Valovi, drama u jednom činu, dovršena je 7. lipnja 1909. Stvar s obzirom na scensku tehniku savršena. Prvobitno je zamišljena pod naslovom Predvečerje (jer Galović ima sklonost prema određivanju dobe dana, rasvjete, sutona, mjesečine itd.). »Predvečerje« je imala biti »dramska skica u jednom činu« s ovim osobama: Barun — g. Gerašić; Julija, njegova žena — gđa Vavra; Kamilo — g. Borštnik; Lidija — gđica Mihičić; Služavka — gđica Benković. Odigrava se u parku barunove ville. Ima i druga razdioba lica: Oskar — g. Barbarić; Julija, njegova žena — gđa Vavra; Lidija — gđica Mihičić; Kamilo — g. Štefanac. Ili: Anić—Vavra—Mihičić—Fijan (Štefanac). Svega u 5 scena: Oskar—Julija (6 kartona), Oskar—Julija—Kamilo (5 kartona), Julija—Kamilo (10 kartona), Lidija—Julija—Kamilo (5 kartona), Lidija—Julija (5 kartona). — Zatim je Juliju naumio dati gđi Ružički-Strozzi. Čak je mislio prenijeti to u neku rusku sredinu: Ivan Nikolajević — g. Borštnik; Lidija, njegova žena — gđa Vavra; Marija, njezina sestra — gđica Hržić; Arsen Petrović — g.

[1]) Zlata Pirnath debitirala je 17. X. 1907. i kasnije još nastupala, pa se može zaključiti, da je ova Galovićeva razdioba uloga još iz godine 1907.

Štefanac; Stranac — g. Papić; Žena u crnini — neodređeno lice. Napokon je ta drama dobila naslov V a l o v i i oblik, kako je u tekstu sprijeda i kako je štampana u »Savremeniku« 1916., str. 174—183.

Galović se posljednji put vraća historijskim temama iz hrvatske prošlosti, još uvijek pod dojmom Kumičićevim. Zamišlja historijsku dramu u 5 činova: J e l e n a Z r i n j s k a, prema raspravi prof. Ferde Šišića »Zrinjsko-Frankopanska katastrofa«, što je izašla u Ćirilo-Metodskom almanahu (koledaru), knjiga II., za god. 1908., str. 112—128, i to naročito po odsjeku »O Jeleni Zrinjskoj« (str. 125—126). Ovo su odande Galovićevi izvadci: Jelena Zrinjska 1643. — 18. II. 1703. God. 1665. zaručena s Franjom Rakoczyjem I. (1654. — 8. jula 1676.) Vjenčanje se obavilo 1. marta 1666. u Saros-Pataku (I. čin) — Wesseleny umre 1667. 27. marta u Banskoj Bistrici. Polovicom aprila 1670. uhićeni su Zrinjski i Frankopan (II. čin). — Po muževoj smrti (1676.) boravi Jelena u Munkaču, koji podsjeda carska vojska. Sofija Batory je nagovara, da pođe za Emerika Tökölya. Ona polazi za nj 1682. (III. čin). — Iste godine u julu polazi Tököly u tursku vojsku, a Jelena ostaje sama s djecom u Munkaču (Sofija Batory je već umrla). Grof Caraffa, general, podsjeda Munkač i konačno ga osvoji izdajom (1688.). Djecu odvode u Beč (IV. čin). — Jelena poslije dugih stradanja bude s mužem odaslana u Nikomediju u Malu Aziju u progonstvo. Ondje umre god. 1703. (V. čin). Prema ovoj razdiobi građe u 5 činova teško je sebi zamisliti neku dramatsku radnju. Galović mora da je brzo odustao od namisli, da napiše takvu dramu, koja bi zahtijevala dubokog i dugotrajnog studija, a on je za takvu dramu raspolagao u svojoj zalihi samo lirskim stihovima, mjesečinom i neodređenom čežnjom — kao u trilogiji »Mors regni«. Odustao je od historijske drame i zamislio »dramsku pjesmu« (tu je slobodan zamah lirici): J u d i t a Z r i n j s k a, s ovim licima: Judita, fratar, kor opatica. Odigrava se na samostanskoj terasi u noćno doba (pred zoru) početkom svibnja. Sadržaj: Judita izlazi iz kapelice sama i nosi vijenac cvijeća Majci Božjoj, te je pri tom moli, da joj svali tjeskobu sa srca, koja je steže. U to vidi jato gavrana, gdje lete nad njenom glavom i strava je spopadne, vikne, a kor dolazi na povik iz crkve, gdje se obavljala molitva u čast Majke Božje. Ona im ispriča svoju tjeskobu i vizije i sne na 30. aprila. Opatice je tješe, da će joj se otac vratiti. — Čuje se lupa na vratima i dolazi glasnik fratar, koji joj ispriča svu katastrofu. Ona plače i jadikuje za ocem i milim svojima, ali onda se tješi i gleda u dalekoj budućnosti vizionarski uskrsnuće naroda hrvatskog.

JUDITINA VIZIJA:

Oj zoro zlatna! Tvoji traci rujni
Poljubit ne će više nikad moći
Junačko čelo slavnog oca moga
Nit zlatne prame Frana Frankopana.
A hoćeš li obasjat, zoro zlatna,
Još ikad majku dragu, braću moju?...
U mome srcu uzdiže se slutnja,
Da nestati će Zrinjskih, Frankopana,
Da zadnje će im ràzmetati kosti
I da će ovu našu bijednu zemlju
Pritiskat dušman kleti sa svih strana
Ispijajući rujnu krvcu njenu,
Al u dalekoj budućnosti gledam
Gdje pada mrak i zlatna zora sviće
I uzdiže se veličajno sunce
I s njima ide žuđena sloboda
Te nosi spas... Ja vidim doba bolje
I uskrsnuće hrvatskog roda.

Ovom retorikom svršava se zadnji pokušaj Galovićev da piše »domoljubnu« dramu. Sva sreća, da je u njemu živjela želja za širim stvaranjem. Potpuni nedostatak shvaćanja socijalnih prilika omogućio mu je uzlet u neku maglovitu mističnost, a isto tako u gledanje surove, posve grube realnosti, sve to u izražaju, koji još zasad ostaje na površini, a kojim pokreću individualne strasti, među njima pak najjači je sadizam.

O drami u tri čina B r o d o l o m imamo samo popis lica, glumaca i raspored prizora prvoga čina: Milan Ivanović, umirovljeni općinski činovnik — Borštnik; Irena, njegova žena — Savić; Roza, njihova kći — Vavra; Leon, njihov sin, činovnik u gradu — Štefanac; dr. Schwarz, liječnik — Papić; Ivo Marković, šumar — Barbarić; Đuro Stazić, učitelj — Bojničić; Anka, njegova žena — Haimann; Mira i Dorica, njihove kćeri — Car i Souvan; Marko Đurić, župnik; Ivka, Irenina sestra — Grbić; Gospođica Matilda — Mihičić; Marica, djevojka u kući Ivanovićevoj — Dimitrijević. Gosti. Uskrsno doba. Naših dana. — U prvom se činu zamišljeni ovi prizori (svega ih je 11, a uz svaki je u zaporci označeno koliko će »kartona« zapremati ispisani tekst: 1. Ivka—Služavka—Irena—

Roza (7), 2. Ivka—Marica (4), Milan—Župnik (8), 4. Milan—Župnik—Doktor (5), 5. Milan—Župnik—Doktor—Irena (4), 6. Irena—Učiteljevi (4), 7. Roza—Šumar (7), 8. Roza—Šumar—Marica (2), 9. Gosti se kupe (7), 10. Dolazi Leon i Matilda (4), 11. Večera (8). Nakon toga je zabilježena neka nova razdioba lica i uloga: Gospođica Sonja — Markovac; Gospođica Natalija, učiteljica — Souvan; Mirko Rožić, općinski blagajnik — Grund; Leonora, njegova žena — gđica Vilhar; René, njihova kći (Gđa Hržić[1]); Stjepan Ružić, pravnik — Pavić. A možda je to imala biti neka komedija dok se navodi ime komičara Grunda?

Komedija u 2 čina Ljubavni san dobila je kasnije naslov Ljubavna noć, romantična komedija u 2 čina u dvanaestercima, s rimom. Ovo su lica i uloge: Klaudije — Grund; Elvira, njegova druga žena — Mihičić; Laura, njihova kći — Lyanka; Julija, Klaudijeva kći iz prvoga braka — Vilhar; Leonora, Klaudijeva mati — Savić; Narcis — Raić; Silvestar — Prejac; Karlo, njegov sin — Barbarić; Sobarica — Dimitrijević; Vrtlar — Bojničić. Gosti. Sluge. — Prvi se čin odigrava u Klaudijevu parku, drugi na terasi njegova dvorca jedne ljetne večeri. Laura voli Narcisa i on nju, Elvira voli Narcisa, Julija voli Karla i on nju. — Razdioba prizora s oznakom, koliko će koji prizor trebati »kartona«: Čin prvi: 1. Sobarica—Vrtlar (3), 2. Sobarica—Narcis (2), 3. Narcis—Laura (3), 4. Narcis—Laura—Elvira (2), 5. Narcis—Elvira (3), 6. Julija—Karlo (3), 7. Laura—Narcis (2), 8. Laura—Narcis—Leonora (2), 9. Laura—Leonora (2), 10. Klaudije—Silvestar (3), 11. Klaudije—Silvestar—Elvira (2), 12. Klaudije—Elvira (2), 13. Klaudije—Elvira—Laura (2), 14. Klaudije—Elvira—Laura—Julija—Silvestar—Karlo (3), 15. Pređašnji—Vrtlar—Narcis(3), 16. Pređašnji bez Vrtlara i Narcisa (1), 17. Pređašnji—Sobarica, na koncu Leonora (1). — Čin drugi: 1. Narcis—Laura (3), 2. Narcis—Laura—Sobarica (2), 3. Narcis—Laura—Leonora (2), 4. Karlo—Julija (3), 5. Klaudije—Silvestar (2), 6. Klaudije—Silvestar—Elvira (2), 7. Elvira—Sobarica (3), 8. Sobarica—Laura (2), 9. Laura—Leonora (2), 10. Karlo—Julija (2), 11. Karlo—Silvestar—Klaudije (2), 12. Karlo—Silvestar—Klaudije—Elvira (2), 13. Pređašnji—Leonora—Gosti (5), 14. Pređašnji—Narcis—Laura (2), 15. Pređašnji—Vrtlar—Julija—Karlo (2), 16. Pređašnji—Sobarica (2). — Inače od te komedije »Ljubavna noć« nema nijednog retka više. U Galovićevoj je imaginaciji živjela cijela drama u svim prizorima, on je vidio sve poteze, znao njihovo trajanje i kao kakav vojskovođa pomicao ih u mašti. Trebalo je samo sjesti i napisati, a pisao je brzo, kao da je prepisivao odnekale ili pisao po diktatu: čisto, gotovo bez ispravaka. Da je tako, dokazuju drugi nacrti s razdiobom prizora, koji su točno realizirani perom.

[1]) Vera Hržić imala je na pozornici oprosno veče 9. II. 1909. kad se udala (o tom je Galović napisao »Oprosno pismo« u »Hrvatskoj Smotri«, 1909., str. 80—81), no vratila se već u rujnu iste godine pozornici kao gospođa Nikolić (Vera Hržić-Nikolić). Prema tomu je gornji nacrt nastao u jesen 1909. ili nešto kasnije.

Braća, tragedija u jednom činu. Dvoje braće, oboje su oženjeni. Stariji brat je rastavljen, a mlađi ima dijete i sumnja, da li je to dijete njegovo. Otac bolestan teško, mati stara. Stariji brat, mlađi brat, njegova žena. Mlađi brat je bio u vojništvu, a stariji s njegovom ženom doma. Dijete je bolesno i umre na koncu drame. — Iza toga nacrta prve konture: Mato, otac (70 god.), Dora, majka (50 god), Marko, stariji brat (30 god), Ivo, mlađi brat (25 god.), Lucija, sestra (15 god.), Kata, žena mlađega brata (20 god.). Baka — unilazi kod svađe, ona je to vidjela. Čin se događa ujutro Velike subote. Ubio je svoga brata na Veliku subotu. 1. Ivo—Kata—Mato, 3. Ivo—Kata, 4. Ivo—Kata—Dora, 5. — tu prestaju zabilješke.

Luđaci, fantastična drama u 3 čina. Dvoje se ljube. Ona (sušičava) umire na koncu.

Mesija. Ispitaj takve knjige. (Crveni smijeh). Lica: Pjesnik, Mesija, Luđak, Princeza.

Epilog, dramska slika u 1 činu. Lica: Ivan Janković, Lidija, njegova žena, Olga, njihova kćerka, Arsen Marić, Irena, Lidijina prijateljica, Služavka. Čin se događa jednog jesenjeg predvečerja.

Hamlet, tragedija u tri čina. Hamlet, kralj danski, Klaudije, kraljev brat, Gertruda, kraljica, Kraljević Hamlet, Polonij, Kraljev komornik, Ofelija (je od početka luda), tri vojvode, tri glumca. Počinje se time, kako ubijaju kralja Hamleta. Eventualno trilogija! Čin prvi: Kraljevska dvorana. Smrt kralja Hamleta. Klaudije provali kroz tajna vrata. Ubijstvo kralja. Čin drugi: Hram s Klaudijevom grobnicom. Ofelija (njena smrt). Hamlet se roti s trojicom vojvoda protiv kralja. Silazi u grobnicu po kraljev mač i oružje. Počinje se s pogrebom kralja Hamleta. Čin treći: Kraljevska dvorana. Osveta. Hamlet skuplja narod i pođe da se osveti kralju Klaudiju. Klaudij mu je otac, i to ubija Hamleta, kad mu kraljica reče.

Židovi, drama u pet činova. Levi, stari trgovac (Freudenreich ili Gerašić), Rahela, njegova žena (Strozzi ili Savić), Sigmund, Marija (ili

Helena) i Olga (ili Marija) njihova djeca — Štefanac, Hržić i Dimitrijević, Jakob, drugi trgovac — Barbarić, Ida, njegova žena — Vilhar, Ana, služavka kod Levija — Vavra, Schwarz, trgovac s konjima — Marković, Kovač — Sotošek. Odigrava se u Levijevoj kući. Prvi čin na Veliku subotu, drugi negdje ljeti, treći, četvrti i peti zimi. Jedno naše selo. Doba sadašnje. — Prvi čin: Počinje se sa zvonjavom zvona i s uskrsnom procesijom, koja se vidi kroz prozor, kako prolazi. Starac Levi je jednom propao, provalili su mu u kuću i orobili ga. Sad je dućan protokoliran na ime njegove žene. Marija je djevojka slaba. Nju prosi Schwarz, rođak Jakobov. Olga se poteže sa seoskim momcima i krade kod kuće, da može njima davati. Sigmund živi s Anom. Drugi čin: Schwarz dolazi prositi Mariju. Daju mu je. Treći čin: Olga je pobjegla od kuće i otišla u bordel. Jedan vojnik, koji dolazi kući na urlab, potvrdi mu to. Sve ovo i kućne razmirice sa Sigmundom i Anom, koju on hoće i protjerati, ali Sigmund ne da, ubiju konačno starca. Četvrti čin. Marija dolazi na pogreb ocu, ali se na povratku prehladi i oboli. Na sprovod dođe i Olga. Rahela je sva sništena. Peti čin. Sigmund je otišao na pogreb Marijin. Rahela ne zna, da je Marija umrla. Svađa se s Anom. Napokon se vraća Sigmund i ona pada mrtva pred njegove noge. NB. Ovaj bi se I. čin mogao lako izostaviti i onda bi samo bila četiri čina.

Snježna kraljica, Andersenova bajka. Spjevao... 1. Kuća bakičina. 2. Kod stare u vrtu. 3. Kraljevski dvor. 4. Hajdučka spilja. 5. Dvorovi snježne kraljice .6. Povratak kroz šumu. 7. Kod kuće.

Bajka plavijeh jezera. San ljetne noći u pet slika. I. Ukleta spilja, II. Vračara, III. Vilinska bašča, IV. Dvor zaboravljanja, V. Povratak. Događa se nekada davno prije mnogo tisuća godina. Bojan, Sunčanica, Bosiljka-Vila, Neven, Žrec.

San o ponoći, dramska bajka u tri čina. Mara, udovica — Savić; Marko, njezin svekar — Borštnik; Ivo, njezin sin — Pavić; Mato — Papić; Stari prosjak — Sotošek, Jela — Dimitrijević; Neznanka — Vavra. Seljaci i seljakinje. Jesen. 1. čin: Svatovi. Večer. Sprema se sve. Subota. U kući su svatovi. Dolazi Mato. On je voli s Ivom Nju, pa se utopila. On je zato otišao u Ameriku, a Ivo je onda ostavio. Ivo je sin Marka i Mare. Stari prosjak. Na koncu dolazi Neznanka. 2. čin: Drugi dan ujutro u kući. On gleda u vodu. Ne će da se ženi. Žestok prizor između njega i Marka. Mato dolazi opet. Prosjak. Konačni prizor s Matom. On mu povjeri, da ju je vidio. Svatovi idu. 3. čin: Noć o ponoći. Pred kućom. Jaka mjesečina. Svatovi dolaze. Svi se razilaze. Marko (kad Neznanka ode). Ivo skoči u vodu.

San o ponoći, dramska bajka u jednom činu (druga verzija!). Lica: Ivan, Olga — njegova žena, Ivanova majka, Robert — liječnik, Rudolf — Ivanov bratić, Lucija — njegova žena, Neznanka. Događa se ljeti u jednoj villi ponad jezera. Predvečerje. Scena: Ivan—Olga (6), Pređašnji—Majka (4), Ivan sam (2), Ivan—Robert (6), Pređašnji—Olga (2), Pređašnji—Rudolf—Lucija (4), Ivan—Robert (2), Ivan—Majka (4), Ivan—Neznanka (8), Ivan—Olga (3), Ivan—Olga—Robert (1), Ivan—Robert (2), Ivan—Glas Neznanke (2). Svi osim Ivana.

Suđenik, dramska bajka u 7 činova. 1. Suđenik, 2. Baš-Čelik, 3. Kraljević, 4. Vojak, 5. Prsten, 6. Dvanaest labudova, 7. Ružica.

Kostum. Prvi čin se događa polovicom studenoga, drugi početkom svibnja, a treći polovicom kolovoza. Visoki činovnik. Žena. Kći. Zaručnik. Lakaj.

Sinovi .svijetla, trilogija. Prometej, tragedija u 3 čina Isus, tragedija u 3 čina. Ahasver, tragedija u 3 čina.

Trilogija, u kojoj se prikazuje propadanje naših zadruga. Prikazano u 3 dana života jednoga čovjeka. Njegova mladost. Muževno doba. Smrt. Tri aktovke.

Svi ti zamišljaji od »Jelene Zrinjske« do »Trilogije« o propadanju naših zadruga ostali su samo ovako zabilježeni, kako je tu izneseno. Sve to u godinama 1909—1911. Od jeseni 1909. do jeseni 1910. odslužio je Galović svoju vojnu dužnost kao jednogodišnji dobrovoljac kod domobranstva u Zagrebu. Nabavio je sebi notes, u koji je bilježio neke vojničke stvari i nabacao tu na papir ideje, od kojih je neke ostvario, što je uvijek naročito i zabilježio, da su ostvarene. Taj je notes nosio sa sobom sve do smrti. Kad je, pogođen tanetom u srce, pao i poginuo, notes je bio okrvavljen. Za tu dobrovoljačku godinu dana napisao je Galović samo devet pjesama (a svega ih je ostavio preko 300!), sav se morao sabrati u dužnostima vojničke odore, no ipak je dospijevao da barem po koju ideju notira.

Tako počinje pisati dana 23. I. 1910. baladu u jednom činu Pjesma večeri, a svršava je (nakon povratka u civil) dana 15. XI. 1910. Ta se drama imala prvobitno zvati samo »Balada«, zatim »Pjesma suto-

na«, napokon »Pjesma večeri«. Zamisao te »balade«, u kojoj se javlja kralj, kraljica, paž i pjevač, — taj je zaljubljen u kraljicu, a ona mu uzvraća ljubav — mnogo je ranija. Još dok je glumica Krista Rückova igrala (a umrla je 22. XI. 1908. nakon jednogodišnjeg bolovanja) zamišljao je Galović nju u ulozi kraljice u toj »baladi«, kasnije je namijenio istu ulogu Ljerki Šramovoj, a paža Veri Hržić, kad je djelu dao naslov »Pjesma sutona«. Evo prvoga nacrta »Balade«: Kralj — Borštnik, Kraljica — Rückova, Pjevač — Štefanac, Paž — Hržićeva, Vojnik — Sotošek. Pratnja kraljeva i kraljičina, paževi, vojnici itd. — Kraljica snatri na terasi, a kraj njenih nogu kleči paž. Očekuju kralja, koji je javio, da će danas doći iz rata. Začuju se trublje. Dolazi kralj. Doveo je sa sobom zarobljenika-pjevača. Sjedi s kraljicom i dvorom na terasi i zapovjedi, da pjevača dovedu. Pjevač dolazi u okovima i podaju mu harfu. On pjeva baladu. Kraljica je ganuta i začarana njegovom ljepotom. Dvor s kraljem i kraljicom odilazi. Pjevač ostane i gleda za kraljicom. Dolazi paž i pripovijeda mu o kraljici, koja je nesrećna, jer nije nikada ljubila kralja. Pjevač opet ostaje sam, a nato dolazi kraljica. Ljubavna scena između njih. Kralj ne može spavati i traži kraljicu, a kad ih nađe u zagrljaju, probode pjevača. Kraljica se sruši mrtva, a kralj zapovjedi vojnicima opirući se o mač: »Bacite ih u jezero podno grada... tamo, gdje su sjene najdublje... gdje nikada ne sja mjesečina...« Zavjesa.

Sve je to Wilde. I početak: Paž (poluglasno:) Kako danas tužno zapada sunce!... Uporedi početak »Salome«! I darovi, koje kralj donosi. U prvoj je zamisli ta Balada-Pjesma večeri u prozi. Tek 23. I. 1910. piše Galović početak te »Balade« u svoj notes u stihovima. Stihovi su doista zvonki, riječi birane.

Iz pisma, što ga je uputio 2. XII. 1910. drugu Luki Kurbanoviću, saznajemo nešto o toj aktovci »Pjesma večeri«. Pismo u cjelini glasi:

U Zagrebu, uoči sv. Franje Xav. 1910.

Dragi moj prijatelju, primio sam Tvoj liber, koji me razveselio, jer ipak vidim, da se i prošasti ljudi (oprosti ovome nazivu!) sjećaju mene. — Ja sam odista svršio vojništvo — sa šaržom! —, ali osim uspomena na nekoliko neprospavanih noći u Tvojoj »blaženoj« — inače mizerabilnoj! — Slavoniji tamo negdje oko Uljavika, ne ostade mi ništa »u duši«. Ostao sam sveđ isti. Onaj stari nezadovoljnik. Toujours le même! Pa ako se kadšto i razvedrim, to opet ona stara depresija muči — da tako kažem — svojim bolesnim mislima na svakom koraku. Ali manimo se toga! Stara pjesma! — Moju novu aktovku ne ćemo po svoj prilici prikazivati, već ćemo iz nje sačiniti malu operu, jer je i onako sve odviše lirski i operno načinjeno. Jedna potpuno subjektivna stvar. Inače pišemo sonete; nervozne, drhtave, sanjarske i bolesne, pune grimiznog drhtanja i sunčanih umiranja, parfemirane mirisom mrtvih kamelija i uzdasima blijedih Manona i Magdalena[1]). — Ti se tome smiješ, što ne?... — Onaj Katićev rječnik je izišao u Beču, a stoji 8 kruna. Možeš ga naručiti u Kuglijevoj knjižari. I ja ti se spremam na — »službeni« posao! Uzeh već i radnju u Šurmina. »Tehnika narod. žen. pjesama«. — Mi inače slušamo u ovoj mrtvoj sezoni divnu Puccinijevu »Madamu Butterfly« s još silnijom, upravo božanskom Majom marquisom de Strozzi. Idealna ljepotica i pjevačica. Boginja od pete do glave. Na jučeranjem koncertu hrv. ak. potp. društva — na kojem Mi nijesmo plesali — oduševila je do suza publiku u inače mrtvom i dosadnom programu. — A kao Butterfly! Ono kad pjeva iza kulisa, duet s Linkertonom, prizor s konzulom i s djetetom, pa veličajno umiranje na onim stubama u punome suncu — to je vrijedno vidjeti, i tu je naša »operetna diva« Polakica ostala potučena do nogu. — Već se za to isplati doći u Zagreb. — I tako sam evo čavrljajući došao i na četvrtu, t. j. posljednju stranicu. Sad moram da svršim! — Vani je tako tužno, oblačno predvečerje, pa i nehotice pomišljam na ono prošlo veselje, kad sam znao u 1. ili 2. gimnaziji putovati s morem paketa kući. I sada ću ići. Sve je ostalo isto. I paketi i željeznica i Božić — možda će još zapasti i snijeg! — samo onoga veselja nema. »Takav je život!« — Želim Ti lijepi, veseli Božić uz srdačan pozdrav! Tvoj stari Fran Galović.

Poslao je svoju »Pjesmu večeri« dru. Milanu Ogrizoviću, sada već intimnom prijatelju i pobratimu[2]). On mu je zacijelo vratio s nepovoljnom ocjenom, jer Galović počinje pisati novu dramu s istim sižeom i daje joj naslov »V e č e r n j a p j e s m a« O tome je sačuvano Galovićevo pismo dru. Ogrizoviću, poslano iz Peteranca. Ono glasi:

---

[1]) Galović piše tada pjesme: 24. IX. Pred sunčev zapad, 25. X. Bogomrak, 25. X. Bajka mjesečeva, 26. X. Imakulata, 30. X. Hrisanteme, 30. X. Medusa, 1. XI. Manon, 1. XI. Sunčanica, 2. XI. Balada, 2. XI. Molitva, 2. XI. Carmenina smrt, 3. XI. Revolucija, 3. XI. Dvoboj, 3. XI. Izgubljeni raj...

[2]) Dr. Ogrizović je tada formalno bio lektor u kazalištu, no faktički je obavljao službu dramaturga.

Peteranec, pošta Drnje, 29. 12. 1910.

Dragi doktore, Kako vidiš, ja sam »preradio« tu »kraljevsku« aktovku, drugim riječima: napisao sam drugu, jer od onoga starog »izdanja« nema u ovoj možda ni dvadesetak stihova. Učinio sam, kako si mi Ti savjetovao. Pjevač ostaje kod zdravih očiju, kralja sam ubio, a sasvim naprijed »iskočio« mi je Luđak, koji se već i kod onog prvog pisanja nekuda naprijed potiskivao. Unio sam — ili sam barem nastojao unijeti — i mali — kako Ti veliš — smiješak u čitavu stvar, doveo sam čitav dvor, plijen, plesačice i pustio da ovo dvoje ode zagrljeno uz klicanje dvora. — Ja ne znam, hoće li se sada svidjeti i Tebi i g. Bachu, ali ja sam nastojao izbaciti, što sam mogao više, lirski elemenat napolje. — Molio bih Te lijepo, kad pročitaš cijelu tu stvar (ne znam, nemaš li i sada nekoliko drama na čitanju!), da je podaš i g. Bachu, a da mi možda — sasvim ukratko — javiš i rezultat ovih božićnjih stihotvorenja! — Do tog ću doba čekati i šutjeti. — A sada želeći Ti sretno Novo Ljeto najljepše Te pozdravljam. Tvoj Fran Galović. Da, zbilja. Dodat ću još ovome pismu — što bi Maretić rekao — »konačnu bilješku«. Ja sam poslao g. Vukeliću, kako sam Ti i pisao, kratki prikaz o Tvojoj knjizi (Povijest kazališta), ali — ja ne znam zašto? — to nije bilo štampano u božićnjem broju. Toliko, da me ne stigne autorski prikor. — Možda će izići u silvestarskom broju?[1]) Goodby!

Aktovku »Večernju pjesmu«, komediju (!), izradio je, kako veli, nanovo, ostavivši jedva dvadesetak stihova iz stare »Pjesme večeri«, koja je bez sumnje bolja od ove prerađene i prekrojene »Večernje pjesme«. Najprije je razdijelio materijal, koji je imao u glavi, u prizore, i odredio broj »kartona«. Započeo je stihom: I svake noći, veliš, pjeva on? — Zatim po prizorima: 1. Prvi i drugi paž (3), 2. Pređašnji—Luđak—Sluge (3), 3. Kralj (svi me varaju)—Astrolog—Paževi (3), 4. Pređašnji—Luđak (3), 5. Kraljica—Dvorkinja (3), 6. Kraljica—Dvor—Kralj—Astrolog (4), 7. Pređašnji—Luđak (2), 8. Luđak sam (1), 9. Luđak—Paževi (2), 10. Pređašnji—Kralj—Krvnik (2), 11. Pređašnji—Dvorkinje sipljų cvijeće—Kraljica—Pratnja (3), 12. Pređašnji—Vojvoda (dolazi plijen) (4), 13. Pređašnji—Plesačice (1), 14. Pređašnji—Pjevač (7). Ukupno 42 kartona. Toliko doista ima u svršenom rukopisu!

---

[1]) Taj je prikaz Ogrizovićeve knjige »Pedeset godina hrvatskoga kazališta 1860.—1910.« izišao doista u »Hrvatskom Pravu« na dan 31. XII. 1910.

»Večernja pjesma« nije došla na kazališni repertoar.

Posebno mjesto u Galovićevu radu zaprema S o d o m a, drama u tri čina. Započeo ju je izrađivati 12. IV. 1911. Zamisao je mnogo starija. Prvo je trebala to biti tragikomedija u jednom činu »Ž e n a« s licima: Pepek, radnik — g. Freudenreich; Mica, njegova žena — gđa. Dimitrijević; Mirko, njihov stanar — g. Barbarić; Susjeda — gđa. Savić. Odigrava se u Pepekovom stanu. Zatim je naslov promijenjen u M i c a, a zatim u P e p e k. Konačno ni Pepek više nije glavno lice, nego Ivan Gregorić, radnik, a Pepek mu je sin — ličnost iz Ibsenova repertoara; neka vrsta Neznanika. I sada je drama dobila 3 čina i naslov S o d o m a. Lica: Ivan Gregorić, radnik (45 god.), Mica, njegova druga žena (40 god.), Ivica (10 god.), Tonček (9 god.), Ljubica (8 god.), njihova djeca. Zlata, Micina kći iz prvoga braka (16 god.), Pepek, Gregorićev sin iz prvoga braka (20 god.), Branko Požarić, radnik (30 god.), Lujza, Micina kuma (45 god.), Rezika, Zlatina prijateljica (18 god.), Gospa Radoševićka, kućevlasnica (50 god.), Gospa Fanika, kavanarica (40 god.), Ugljenar (40 god.). Događa se u Gregorićevu stanu. Između pojedinih činova prolazi nekoliko dana. — Začudo, nema razdiobe uloga među zagrebačke glumce. Iza toga slijede prizori p r v o g a č i n a: 1. Radoševićka—Mica (4), 2. Mica—Lujza (6), 3. Mica—Zlata (list od Pepeka) (6), 4. Zlata—Rezika (6), 5. Pređašnji—Gospa Fanika (7), 6. Mica—Zlata—djeca (5), 7. Večer. Ivica čita (6), 8. Pređašnji—Ivan—Branko (10), 9. Pređašnji bez Branka (5), 10. Tučnjava (2). Radoševićka (zove) stražara. — To je Galović i proveo uz neke promjene. Prebacio je 5. scenu na 4. mjesto, izostavio tučnjavu. Prvi je čin dovršen dana 19. IV. 1911., pisao ga je dakle 8 dana. Za d r u g i č i n načinjen je ovaj nacrt: 1. Djeca (8), 2. Ivan—Fanika (8), 3. Ivan—Mica (2), 4. Mica—djeca (2), 5. Mica—Ivan (4), 6. Mica—Lujza (10), 7. Mica—Zlata—Lujza (2), 8. Zlata—Pepek (2), 9. Zlata—Ugljenar (2), 10. Zlata—Ivan (4) — uz ovaj plan: Ivan—Fanika (prodaja), Pepek odilazi, jer ne može dobiti posla i otac ga tjera. Ljubica bolesna, jer ju je otac istukao. Zlata —Pepek! Branko! Ivan siluje Zlatu. — Drugi čin je uz znatne odstupe od ovoga plana dovršen 27. IV. 1911. Dakle opet 8 dana. — Za t r e ć i č i n postoji ovaj nacrt: Ljubica je umrla. Sprovod. Zlata—Branko (rastaju se). Radoševićka. Lujza. Mica—Zlata! Ivan dolazi opet pijan. Žena ga ubije sjekirom. Razdioba prizora u trećem činu: 1. Zlata—Branko (8), 2. Zlata—Mica (6), 3. Zlata—Mica—Lujza (8), 4. Zlata—Mica (2),

5. Zlata—Mica—Radoševićka (6), 6. Zlata—Mica—Lujza (8), 4. Zlata —Mica—Stražar (6), 8. Zlata—Mica (2), 9. Zlata—Mica—Ivan (6), 10. Zlata—Mica (4), 11. Mica—Ivan (1), 12. Mica—Ivan—Zlata.

Treći čin nije izrađen, trećega čina nema. U prvi mah je teško vjerovati, da Galović nije ni napisao trećega čina. Tih dana, u drugoj poli mjeseca travnja 1911. uz pisanje »Sodome« piše pjesme (Plava ruža 19. IV., Žalost djevojačka 19. IV., Komedija 20. IV., Tragedija 21. IV., itd. do 28. IV. te godine svega u tih desetak dana 9 pjesama), u srpnju 1911. piše »Čašu molitvenu«, dramu, — što je dakle razlog, da nema trećega čina »Sodome«? Rukopis je, kao uvijek, vrlo čist, uredan, pedantno sređen, u četvorinastim »kartonima« svaki čin napose prošiven koncem, ispravaka ima vrlo malo, gotovo nimalo. No ima jedna značajna pojava: rukopis je ispisan na obje strane papira, što Galović ne čini kod konačnog dovršenja djela. Osim toga nema razdiobe uloga za glumce. Urednik ovog izdanja »Ukupnih djela Frana Galovića« tražio je rukopis trećega čina »Sodome« i u kazališnom arkivu i u ostavštini pok. ravnatelja Josipa Bacha, što se nalazi pohranjena u zagreb. sveučilišnoj knjižnici, no bez uspjeha. Čudno bi bilo, da se izgubio taj rukopis, a sačuvana je tolika množina odrezaka, notica i bilješčica. Preostaje jedino, da povjerujemo, da Galović nije ni dovršio »Sodomu«. Razloga tomu može biti više. Što da uradi s glavnim junakom Ivanom, koji je na kraju drugoga čina silovao pastorku Zlatu? Da ga ubije žena Mica na kraju trećega čina, kako je prvobitno bilo zamišljeno, nije moguće, jer čim će ispuniti desetak prizora prije takvog svršetka? I onako je prvobitni plan mijenjao u prvom i drugom činu. Izlaz je bio težak. Sve da preradi? Osim toga je »Sodoma« pisana kajkavskim, zagrebačkim, narječjem, onako, kako govori gradska periferija. To je jezik toliko izmiješan formama i riječima književnog štokavskog govora, da nema gotovo nikakve naročite svoje boje. Možda mu je i to dosadilo. Vjerojatno je, da nikada nije napisao trećega čina svoje »Sodome«.

Kako je pisao prijatelju Luki Kurbanoviću 2. XII. 1910., latio se pisanja seminarske radnje o narodnoj pjesmi na sveučilištu. Pod utjecajem narodne poezije nastala je drama — tragički fragmenat u jednom činu — Čaša molitvena, napisana u srpnju 1911. Motiv je uzeo iz zbirke narodnih pjesama, što ju je izdao jeromonah Bogoljub Petranović u Sarajevu 1867. (sv. I.) i to iz pjesme »Vjerna ljuba za drugom umire«, broj pjesme 353. na str. 317—319. Ovo je tekst te pjesme:

VJERNA LJUBA ZA DRUGOM UMIRE

Kolika je gora šimširova,
Siv je soko ne bi preletio,
A danas je svati prijeđoše,
Provedoše lijepu djevojku.
Kad su oni na kraj gore bili,
Zavadi se kume i djevere
Oko jedne čaše molitvene.
Babo šćeri čašu opremio,
Spremio joj čašu od biljura,
Kad se oni stanu vjenčavati,
Neka iz nje rujno vino piju.
Tu se svati ljuto zavadiše
Zavadiše, pa još izginuše,
Od svatova nitko ne ostade
Nego jedan ranjen Jovan-beže,
I kod njega lijepa djevojka,
I on jeste dopadnuo rana,
Na njemu je sedamnajest rana,
Pak on leži u travi zelenoj,
Pod onijem drvom jablanovim,
Viš' njeg' sjedi lijepa djevojka,
Suze roni, rane mu ispira,
Biser truni, rane mu zasipa,
Platno baca te rane zavija.
Govorio ranjen Jovan-beže:
»A bora ti, lijepa djevojko!
»Ti ne plači, ne gubi očiju,
»Ne trun' biser, ne kvari đerdana,
»Ne der' platno, ne gubi čeiza,
»Već ti uzmi maštrafu od zlata,
»Donesi mi vode iza gore
»I peri mi moje rane grdne,
»Ne bi li mi malo lakše bilo.«
Govorila lijepa djevojka:
»Gospodine, beže, Jovan-beže,
»Ja bi tebe itro poslušala,

»Al kad odem, doć' ti ne umijem.«
Govorio beže Jovan-beže:
»Čuješ mene, lijepa djevojko!
»Prevrni me s desna na lijevo,
»Povrijedi mnoge rane moje,
»Te utoči krvi u maštrafu,
»Pa bilježi drvlje i kamenje,
»Ne ćeš li mi po biljezi doći.«
Ode zlato za goru na vodu,
Sve bilježi drvlje i kamenje.
Taman došla za goru na vodu,
Vedro bješe, pa se naoblači,
A iz neba plaha kiša nađe,
Ona sapra drvlje i kamenje.
Tri dni oda po gori djevojka,
Ne umije naći Jovan-bega.
Kad četvrti danak nastanuo,
Ona sjede pod jelom zelenom,
Grozne suze niz lice proljeva.
Dok zagrakta na jeli gavrane:
»Za šta plačeš lijepa djevojko?
»Ako tražiš Jovan-bega tvoga,
»Davno ti je Jovo preminuo,
»I mi smo mu lice nagrdili,
»Još mu crne oči ispijali,
»Ako li se meni ne vjeruješ,
»A ti pođi malo u napredak,
»Ugledat ćeš drvo jablanovo,
»Pod jablanom jadna Jovan-bega.«
Kad to začu lijepa djevojka,
Ona skoči na noge lagane,
Pođe jadna malo u napredak,
Dok ugleda drvo jablanovo,
Tude nađe mrtva Jovan-bega.
Ona ciknu kako guja ljuta:
»Jovan-beže, žarko sunce moje!
»Zar ćeš mene u gori ostavit',
»Da me jedu vuci i gavrani?«

Pa uzima nože Jovan-bega,
Udri sebe jadna u srdašce,
Mrtva, tužna pokraj Jove pade.

Galović je iz ove Petranovićeve narodne pjesme uzeo vrlo malo. Zacijelo mu se najviše svidjela riječ »čaša molitvena«, kojoj je on podavao neku mističnu snagu i izabrao ju kao naslov za svoj »tragički fragmenat«. Međutim je molitvena čaša ona čaša, koju s vinom drži u ruci onaj, koji daje djevojci dobru molitvu. Dobra molitva zove se blagoslov, što ga otac i mati i drugi rođaci, držeći u rukama čašu vina, govore djevojci, kad je već hoće svatovi da povedu u crkvu na vjenčanje (vidi Akadem. rječnik s. v. molitva). Galović je za svoj fragmenat »Čaša molitvena« uzeo iz Petranovićeve narodne pjesme samo dijelak fabule, nekoliko riječi (šimširova gora), ime junaka (Jovan-beg), a usto umetnuo vile i neku legendu o bivšoj ljubavi Jovan-bega. Stihovi su ipak u duhu narodnih pjesama, naročito narodnih pjesama, koje je morao proučavati za radnju kod prof. Šurmina, no i tu ima mnogo odstupanja od stila narodne pjesme. Čisti su galovićizmi: Oblak se vije po modrom nebu, povlači tmastog sutona velo, ili: Jer ide ponoć muklim topotom u krilu noseć teške gromove (ritam Vojislava Ilijća). O sudbini te aktovke kod kazališta ne znamo ništa. Da ju je poslao onamo, o tome nema sumnje, jer se u rukopisu vide neka ispodvlačenja olovkom, zacijelo Bachovom rukom.

S A D R Ž A J

